

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ABD
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

MEVLEVİ AYINLERİNİN EĞİTİM BOYUTU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurşen ŞAN

VAN-2018

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ABD
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

MEVLEVİ AYINLERİNİN EĞİTİM BOYUTU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

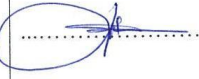
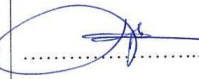
Nurşen ŞAN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

VAN-2018

KABUL VE ONAY SAYFASI

Nurşen ŞAN tarafından hazırlanan "Mevlevi Ayinlerinin Eğitim Boyutu" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniv. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniv. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mahmut DÜNDAR Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniv. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	26.11.2018
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu;

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nurşen ŞAN
26.11.2018

(Yüksek Lisans Tezi)

Nurşen ŞAN

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Kasım, 2018

(Mevlevî Ayinlerinin Eğitim Boyutu)

ÖZET

Mevlânâ'nın ortaya koyduğu görüşleri üzerine, ölümünden sonra oğlu tarafından kurulan, daha sonra torunları tarafından geliştirilen Mevlevîlik, ılımlı yaklaşımları ve devlet adamlarıyla kurdukları sıkı ilişkiler neticesinde günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Adeta bir eğitim yuvası olan Mevlevîlik tekkeleri, birer enstitü ve konservatuvar niteliğindedir. Tarikatın kullandığı en önemli unsurlarından biri olan zikir ve beraberinde icra edilen musikinin verdiği o eşsiz hazla vecde gelip ekstaza ulaşmak anlamına gelen sema ayinleri, Mevlevîler için farklı bir konuma sahiptir. Dervişlerin Dergâhta türlü eğitim aşamalarından geçerek, tekbirleme töreniyle ulaştıkları dede ünvanının ardından “sema çıkarmaya” hak kazanırlar. Semanın her bir kademesi, ayrı ayrı eğitimleri ve kendine has manaları içermektedir. Biz de bu çalışmamızda, Mevlevî ayinlerinin eğitim boyutunu incelemeye çalışarak Dervişlerin Sema Törenlerine çıkana kadar maddi ve manevi manada geçirdikleri eğitim aşamalarını ve bu eğitimler neticesinde ulaştıkları makamları ele almaya çalışacağız.

AnahtarKelimeler : Mevlânâ, Mevlevîlik, Tasavvuf, Eğitim, Öğretim, Ayin, Sema.
SayfaAdedi : 101
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

(M.Sc. Thesis)

Nurşen ŞAN

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
November, 2018

(Educational Dimension Of The Mevlevi Rites)

ABSTRACT

After Mevlânâ's death, his son set up a İslamic Monastery based on the ideas which has been out forth by Mevlânâ and his grandsons has been improved. Thanks to its favorable approaches and good relationships with politicians, it keeps its presence until present-day. Darvish lodges (İslammic Monastery) has been used literally like schools. To be institution or conservatory is the part of their nature. Dervishes are taking different kinds of trainings and after all this educational journey with a spiritual ritual they chance their status to "dede". When they get this statue they get right to do "Sema Çıkarma". Every step of "sema" has requirements such as different kind of education type and has also different meaning. In this study, we will focus on educational dimension of Mevlevi Rituals and Will address materially and spiritually benefits and positions of Dervish When they are doing "Sema" ceremony.

Key Words : Mevlânâ, Mawlawisim, Sufism, Education, Teaching, Rite, Sema.
Quantity of Page : 101
Scientific Director : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	IX
1. MEVLEVÎLİK	- 1 -
1.1. Mevlânâ Dönemi.....	- 5 -
1.1.1. Mevlânâ'nın Seyyid Burhaneddin'e Tabi Oluşu.....	- 11 -
1.1.2.Şems'den Sonra Mevlânâ.....	- 12 -
1.1.3.Şemsten Sonra Gönül Dostu Selahaddin.....	- 16 -
1.1.4. Çelebi Ahi Hüsameddin ve Mevlânâ'nın Ölümü.....	- 19 -
1.2. Osmanlı Döneminde Mevlevilik	- 22 -
1.2.1.Mevleviliğin Kapatılması ve Tekrar Açılması.....	- 27 -
1.3.Mevlevilikte Ön Plana Çıkan Kişiler.....	- 28 -
2.TASAVVUF VE EĞİTİM	- 31 -
2.1. Tasavvufta Sema İle Görüşler.....	- 34 -
3.MEVLEVİLİK VE EĞİTİM	- 39 -
3.1.Mevlevilikte Sanat Eğitimi.....	- 40 -
3.2.Mevlevilikte Tedrici Eğitim.....	- 42 -
3.3. Dergâha giriş.....	- 44 -
3.4.Çile.....	- 45 -
3.4.1.Matbah-ı Şerif	- 46 -
3.4.2.Nefis Terbiyesi.....	- 47 -
3.4.3.Çile Kırma ve Mevlevî Eğitiminde Ceza	- 51 -
3.4.4. Matbah-ı Şerifte 18 Görev	- 53 -
4. MEVLEVÎ AYINLERİNİN EĞİTİM YÖNÜ	- 57 -
4.1. Sema Kavramı.....	- 58 -
4.2. Sema ve Mevlevî Ayinleri	- 59 -
4.3.Sema ve Eğitimi	- 63 -
4.3.1. Semahane	- 65 -

4.3.2.Semazen kıyafeti ve Taşıdığı anlamlar	- 66 -
4.3.3.Mubtedi Mukabelesi	- 68 -
4.4.Sema Ayini.....	- 69 -
4.4.1.Devr-i Veledi (Sultan Veled Devri)	- 71 -
4.4.2. Dört Selam	- 72 -
4.5.Mahrem Ayinler.....	- 77 -
5.DİĞER TARİKATLARIN ZİKİRLERİNE KONUK OLMAK	- 78 -
SONUÇ.....	- 79 -
KAYNAKÇA	- 82 -
ÖZGEÇMİŞ.....	- 90 -

KISALTMALAR

a.s.m :Aleyhissalatu Vesselam

ABD :Ana Bilim Dalı

Bsk. :Baskı

Çev. :Çeviren

Ed. :Editör/ Editörler

H.z. :Hazreti

r.a. : Radiyallahu anh

Sad. :Sadeleştiren

TDV :Türkiye Diyanet Vakfı

v.s. :vesaire

Yay. :Yayınları

ÖNSÖZ

İslami anlayışta önemli bir yere haiz olan Tasavvuf, Müslümanların eğitiminde duygu, heyecan ve hislere de hitap etmek suretiyle insanı adeta çepeçevre saran bir eğitim anlayışını öne çıkarmaktadır. İslam dünyasında dinin yaygın ve kaliteli bir şekilde yaşanmasına tasavvuf şüphesiz en büyük katkıyı sağlayan anlayıştır. Tasavvufi eğitimin gerçekleştirildiği en önemli kurumlar dergâh, tekke ve zaviyelerdir. Bu kurumları birbirinden ayıran birçok özellikleri vardır; bu özelliklerin en önemlilerinden birisi de buralarda icra edilen zikir türüdür. Her tarıkatta farklı şekillerde icrası gerçekleştirilen bu zikir eğitimi, Tasavvufi ekollerin bir kolu olan Mevlevilik'te de önemli yer tutmaktadır. Mevlevî ayinlerinin, bu tarikatın eğitimini anlamak bakımından araştırılıp incelenmesi büyük bir önemi haizdir.

Mevlevîlik tarikatı, tasavvufu dünyaya tanıtan önemli bir tarikattır. Sevgi temelli bir anlayışa sahip olan Mevlevîliğin pek çok insanı etkilediği görülmektedir. Büyük düşünce adamı Mevlânâ Celaleddin'i Rumi'nin, musiki ve raksa dayalı geleneği sürdürülerek oluşturulan Mevlevîliğin, eğitim boyutu araştırılması ihmal edilmiş bir konudur. Bizde bu eksikliği gidermek adına Mevlevî Ayinlerinin eğitim boyutunu ortaya koymaya çalıştık. Araştırma ve incelemelerimiz neticesinde amaçlarımıza ulaşabildik.

Bu çalışmamı yaparken bütün aşamalarında yardımlarını benden esirgemeyen ve büyük bir sabırla çalışmamı destekleyen değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Şakir Gözütok'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Van-26.11.2018

GİRİŞ

Asırlar boyunca Kur'an ve hadislerin ışığında İslam dünyasında insanların feyzini artırmaya yardımcı olan ve bireyi İnsan-ı Kamil olma yolunda takvaya erdirmek için eğiten bir yol olan tasavvuf, geçirdiği uzun asırlar boyunca oluşan birçok tarikatı bünyesinde barındırmıştır. Bu tarikatlardan biri de Mevlevilik tarikatıdır.

Mevlevîlik, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'nin ölümünün ardından onun düşünceleri, ilmi birikimleri, kemale erişen kişiliği, eserleri gibi çeşitli görüş ve düşüncelerinin unutulmaması adına oğlu Sultan Veled tarafından kurulup müesseseleştirilen ve günümüze kadar varlığını sürdüren bir tarikattır. Sevgi temelli bir anlayışa sahip olan Mevlevîliğin Pek çok insanı etkilediği görülmektedir. Bu tasavvufî ekolün merkezinde duran en önemli ritüellerinden biri olan Mevlevî Ayinlerinin eğitim açısından incelenmemiş olması önemli bir eksikliklerdir. Araştırılması ihmal edilmiş olan Mevlevî Ayinlerini eğitim açısından incelemek ve bu eksikliği giderebilmek tezimizin temel amacını oluşturmaktadır.

Mevlevîlik tarikatı diğer tarikatlarda olduğu gibi bireyi ham olduğu durumda alıp çeşitli eğitim kademelerinden geçirerek olgunlaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu tarikatı ön plana çıkaran en önemli ritüellerinden olan bu Sema Törenleri diğer bir deyişle Mevlevî ayinleri bizim tez çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Sema töreni diye de tabir edilen bu Ayin Törenlerinin tarikatın en önemli rukûnlarından biri olmasının sebebi, onun çeşitli musiki aletleri eşliğinde sözlü bir şekilde icra ediliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Asırlar boyunca caiz olup olmaması üzerine çeşitli yorumların hedefi olan mûsikî, eşsiz bir görsel ve ruhsal mânada insanları vecde erdiren bir törenle birleşmesiyle Mevlevî Ayinlerinde ortaya çıkmıştır. Dışarıdan bakıldığı zaman birer müzikal ve coşkunluk eseri olarak görülen Mevlevî ayinlerinin aslında müzikal bir coşkunluk unsuru olmadığı, dergâhta çeşitli eğitim aşamalarından geçilerek İnsan-ı Kâmil makamına ulaşılması sonucu gerçekleştiğinin anlaşılması bakımından Mevlevî Ayinlerinin eğitim Boyutunun araştırılıp, incelenmesi büyük bir önemi haizdir. Tezimiz yalnızca

Mevlevi ayinlerini incelemek ve eğitim açısından ortaya koyduğu verileri incelemekle sınırlıdır.

1. MEVLEVÎLİK

Tarikat, ismini kendisine nispet edilen kişi olan büyük âlim Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'den almaktadır. Dönemimizde her ne kadar bu tarikatın kurucusu Mevlânâ olarak biliniyor ve ona nispet edilerek anılıyorsa da, gerçekte bu tarikat Mevlânâ Celaleddin'in vefatından sonra onun düşünceleri, fikirleri ve pratikleri esas alınarak büyük oğlu Sultan Veled (ö.712/1312) tarafından kurulmuş bir tarikattır. (Yöndemli, 2007: 61) Mevlevîlik, bağlı bulunduğu fikirleri, dünya görüşü ve tarikat anlayışını ilk etapta Mevlânâ'nın babası Bahaüddin Veled'den tevarüs edilerek Mevlânâ tarafından geliştirilmişse de (Çelebi, 2006: 103), Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled tarafından düzenlenen türlü törenler ve uygulamalarla yavaş yavaş sistemli bir hal almaya başlamıştır (Ölmez, 2011: 16).

Mevlevîlik, kendinden önceki İslam tarikatlarından etkilenmiştir. Etkilendiği tarikatlardan biri Mevlânâ'nın kendisinin ve Bahaüddin Veled'in terbiyesini aldıkları Kübrêviliktir. Mevlevîlik, İslam tasavvufundaki vahdeti vücut anlayışını temsil eden ve Mevlânâ'nın çağdaşı olan İbn Arabî'nin temsil ettiği Ekberî geleneğinden de etkilendiğini görüyoruz (Saylan, 2013: 34).

Mevlevîliğin, Şemsî koluna mensup Çelebilerde Bektaşî-Melami temayülleri görülse de Mevlevîler, Mevlânâ döneminde temelleri atılmaya başlanan Sunni çizgiyi korumaya özen göstermişlerdir. Mevlevîliğin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürecine baktığımızda, Mevlevîlerin var olan siyasi ve sosyal düzenin bozulmasına mahâl verecek davranışlardan uzak duran ve daima merkezi yönetimlerin yanında bulunmayı tercih eden politikalar izlemiş olduklarını söylememiz mümkündür (Ösen, 2015: 21).

Sultan Veled olarak tanınan Mevlânâ'nın oğlunun tam ismi Muhammed Bahaüddin ibn Mevlânâ Celaleddin Sultan Veled şeklinde eserlerde geçmektedir. Sultan Veled bu ismini, yaşadığı dönemde Sultanu'l-Ulema olarak bilinen dedesinin kendisine böyle hitap etmesine borçludur. (Saylan, 2013: 24) Tasavvuf tarihine bakıldığı zaman Sultan Veled, Mevlevî Tarikatını belli şekil ve ilkelere bağlarken tasavvufî geleneğin yanı sıra daha çok teşkilatçı kişiliğiyle bu tarikatı şekillendirmiş,

(Saylan, 2013: 37) Mevlevî Tarikatını belli davranış ve merasimlerle kayıt altına alarak bu tarikata özgü kıyafetler de geliştirmiştir (Chittick, 2005: 715).

Tarikatlar ilk kurulduğu dönemlerden itibaren çok zaman geçmeden kendi eğitim kurumlarını geliştirmişlerdir. Bu meyanda tekke, zaviye ve hangâhlar tasavvufun öğretildiği ve tarikatlara özgü eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır.(Gözütok, 2012: 187) Dolayısıyla bir tasavvufî tarikat olan Mevlevîlik de, aynı sistemi devam ettirmiş ve bu tarikata has Mevlevîhâneler oluşturmuştur. Mevlevîlik tarikatının teşkilatlanmasında ve sürekliliğinde Mevlevîhanelerin önemi gözardı edilemez. Bu tarikatın ilk olarak geliştirdiği ve daha sonra bütün Mevlevî tarikatlarının merkezi olan *Asitâne*, *Huzur*, *Huzur-ı Pir*, *Asitâne-i Pir* adlarıyla anılan Konya'daki Mevlevî tekkesidir. (Duru, 2012: 9) Konya'daki Mevlevîhane, Mevlânâ'yla beraber bu tarikatın diğer önde gelenlerinin de burada defnedilmesiyle bir bütün halinde dergâh olarak isimlendirilmiştir. Konya'daki bu Mevlevî Dergâhı, diğer bütün Mevlevîhâneler için şekil ve mimari olarak bir ilham ve örneklik kaynağı olmuştur.

Mevlevî Tarikatı her ne kadar temel usulünü, erkânını ve sahip olduğu adını Mevlânâ'ya borçlu olsa da, onun döneminde müstakil bir tarikat hüviyetiyle karşımıza çıkmaz. Mevlevîlik anlayışını gerçek bir tarikat formuna dönüştüren Sultan Veled babasına ait aşk, muhabbet ve cezbeyle dayanan tasavvufî anlayışıyla düşmanları dost yapmaya çalışarak, eleştirileri göğüsleyerek, yeni sistemleşen tarikata müritler kazandırmıştır. Anadolu'nun çeşitli beldelerine bu tarikatı temsil edecek halifeler atayarak tarikatın yayılmasına yardımcı olmuştur (Top, 2007: 33). Sultan Veled devrinde kurularak geniş bir çevreye yayılmaya başlayan Mevlevîlik Tarikatı, Sultan Veledin oğlu Ulu Arif Çelebi devrinde güçlü bir karaktere sahip olmuş ve daha çok yayılmaya başlamıştır. (Gölpınarlı, 2009: 204) Ulu Arif Çelebi döneminde güçlenen tarikat, bu sâyede günümüze kadar varlığını ve halen Mevlânâ adını yaşatarak hizmetlerini sürdürmektedir.

Mevlevî Tarikatının törenlerinde ve geleneğinde öne çıkan edep ve hoşgörü, Mevlânâ'nın aşk, sevgi ve cezbeyle dayalı dünya görüşlerinden mülhem alınarak oluşturulmuştur (Top, 2007: 35). Tasavvufa öncülük eden önemli isimlerden

biri olan Rabiâtül Adeviyye'nin (Ö.185/801) ilahi aşkı işleyen ve zahitliğe dayanan temanın (Gözütok, 2012: 40) izlerini Mevlânâ'da da görmek mümkündür. Bu sebeple Mevlevî Tarikatı ilahi aşkı esas alan bir tarikat olmasının yanında, aynı zamanda önemli bir kültürel hareketliliği de temsil etmektedir (Top, 2007: 33).

Mevlevî Tarikatını şekillendiren Sultan Veled, aynı zamanda Mevlevî Ayinlerinin esasını teşkil eden sema merasimlerini de belli bir usul ve kaideye bağlamıştır. Mevlevîlerin başucu eserlerinden biri olan Mesnevinin okunacak vakitlerini de yine Sultan Veled belirlemiştir. Mevlevîlerde Mesnevi okuyanlara “Mesnevihan” denir. Dolayısıyla bu tarikatın ilk Mesnevihan'ı da Sultan Veleddir (Saylan, 2013: 38).

Mevlevîlik silsilesinde önemli bir şahsiyet olan Esrar Dede (Ö.1797), Mevlevîlerin gittiği yolu temelde ikiye ayırmaktadır. Birincisi, cezbe ve aşk yolundan giderek Mevlânâ'nın divanından feyz alanlar; ikincisi de, aşkın her halinin edep olduğunu kabul edip şariat kisvesine bürünerek Mesneviyi kendilerine rehber edinenlerdir (Gölpınarlı, 2009: 209). Genelde Mevlevîler, Mesneviyi rehber almışlardır. Fakat ister Divan'ını, ister Mesnevisini rehber edinsinler, her iki yoldan gidenlerin hepsinin aynı nurla aydınlanacaklarına inanılır. Mesnevi, bir ders kitabı niteliğindeki başucu kitabı olarak, müntesiplerinin yaşamlarında rehber olma niteliğini hiç kaybetmemiştir (Kemikli, 2007: 5). Bir müddet sonra Mesnevi, sadece Mevlevîhaneler ve bunlara ait Dergâhlarda okunmakla yetinilmemiş, Mesnevi sohbetlerinin yapıldığı konak ve elit kesimin sahip olduğu mekânlarda da okunmaya devam etmiştir. Mesnevi, toplumda pek çok kişiyi etkilediği gibi şairler, edipler, tarihçiler vb. pek çok ilim erbabı tarafından da kabul görmüştür. Yahya Kemale “Bu millet Viyana'ya kadar nasıl gidebildi?” diye sorulduğunda şöyle karşılık vermiştir: “Cevabı gayet basit; pilav yiyerek ve mesnevi okuyarak gittiler” (Güngör, 1994: 2015). Aslında bu ifadeler de, Mesnevi'nin ne kadar yaygın bir şekilde okunduğunun ve bir kültürü oluşturacak temel görevi yerine getirdiğinin işaretidir. Bundan dolayı eskiler Mesnevi'yi “Deryayı Marifet” olarak isimlendirmişlerdir (Kemikli, 2007: 5). Edebi ve ilmi güçlü insanların Mesneviyi daha iyi anlayıp şerh edebileceğini de belirtmemiz gerekir (Ölmez, 2011: 20).

“İbadette hiç ölmeyecekmiş gibi çalış, yarın ölecekmiş gibi ahirete hazırlıklı ol” (Beyhâki, 2003: 3/28) hadisini kendilerine örnek alan Mevlevîler, “Dünyayı terk et, ahirete çalış” anlayışından hareket eden züht anlayışından ayrılırlar. Diğer tarikatlardan farklı bir yere ve özelliğe sahip olan Mevlevîlik, körelmişlikten ve tembellikten uzak, dünyayı ve hayatı önemsemesi, dinde hoş görüyü esas alarak ön plana çıkarmasıyla dikkat çekmektedir (Yöndemli, 2007: 186).

Mevlevîler, ele aldıkları ve işledikleri konular bakımından içinde yaşadıkları toplumun entelektüel kesimini oluşturdukları gibi, özellikle bu kesimin dikkatini de çekerler. Bu da, Mevlevîlere karşı farklı bir ilgi ve rağbeti doğurmaktadır (Duru, 2012: 143). Bu yüzden toplumun daha çok münevver ve elit kesimi Mevlevîliğe rağbet göstermiştir. Mevlevîliğe rağbet duyanların önemli bir kısmı tarih ve edebiyata ilgi duyanlar olduğundan tarikatın kendisinin de bu konulara alaka gösterdiği intibahını doğurmaktadır.

Kişinin, oturmasından kalkmasına, yemek yemesinden su içmesine, insanlarla iletişiminden merhametlerine ve sabırlarına varıncaya kadar her şeyleri ölçülü olan (Yöndemli, 1997: 27) Mevlevîler, adeta güzelliğin vücut bulmuş hali gibidirler. Bu tarikata mensup kimseler, sadece dergâh içerisindekilerle değil, dışarıdaki insanlarla da her türlü ilişkilerinde de yüksek bir alçakgönüllülüğe sahip olan fertlerdir (Duru, 2012: 137). Mevlânâ, Mesnevide her şeyin ölçülü olması gerektiğini ‘işlerin en iyisi ortasıdır’ (Beyhakî, 2003: III/387) sözüyle anlatmaktadır. Yine Mevlânâ “insandaki karışımlar ancak mutedil olunca yararlı olur” diyerek ölçülü olmanın önemini aktarmaktadır (Mevlânâ, 2008: 2. Defter/251). Mevlevîler, kişileri incitmekten sakındıklarından, onları kırmaktan çekindiklerinden, büyük bir alçak gönüllülükle bazen tarikatın kurallarını olabildiğince esnetebilmişlerdir (Duru, 2012: 203). Resulullah’ın (a.s.m) her türlü sünnetine bağlı olan Mevlevîler, Hz. Peygamberin (a.s.m) çocuklara olan sevgisini de örnek alarak onlara karşı büyük bir sevgi ve şefkatle yaklaşırlar. Öyle ki bir gün Silivri’de bulunduğu dönemde Fransız Yarbay Cler caminin önünde namaz vaktini bekleyen dervişlerin, çocuklarla oynayışına tanık olur. Onların, çocuklarla kurduğu iletişimi ve onlara gösterdikleri toleransı Hristiyan rahiplerin, çocuklara karşı olan tutumlarıyla karşılaştırarak “Fransa’da, onlar ekmek ve şarap ayininde, bir kilisenin tam da revaklarının altında

oynamaya güç bela cüret edebilirlerdi” diyerek bu müsamahaya hayranlığını belirtir (Duru, 2012: 192).

Mevlevîler, ‘Ya Hû’ veya ‘Destur Erenler’ diyerek birbirlerini selamlarlar, bu selamları aynı zamanda birbirlerini tanımak ve anlamak için kullandıkları sözcüklerdir. Buna ilaveten benimsedikleri yol aşk yolu olduğundan selamları ‘aşk olsunur’(Duru, 2012: 138).

Mükemmel insanı yetiştirebilmek için bütün tarikatlarda olduğu gibi Mevlevîlikte de, insanın manevi bakımdan aç olduğu anda onu en saf haliyle teslim alarak, türlü eğitimlerden geçirerek, onu dünyadaki vazifeleri konusunda eğitir ve topluma uygun en güzel insanı yetiştirmeye çalışırlar. Mevlevîler, taliplere merhamet, sevgi, hoşgörü, sabır, tevazu gibi değerler aşılarlar (Yöndemli, 1997: 2). Yolları aşk yolu olan Mevlevîlik hakkında bu bilgileri verdikten sonra şimdi tarikatın kuruluşunun ana kaynağı olan Mevlânâ Celaleddin-i Rumi’yi tanıyıp Mevlevîlikle ilişkisine değinerek konunun daha iyi pekiştirilmesini sağlamaya çalışacağız.

1.1. Mevlânâ Dönemi

İlim eri, Hak aşığı Mevlânâ Celaleddin’i Rumi hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Bizler, faydalandığımız kaynaklardan yola çıkarak bu bölümde Mevlânâ’nın hayatına ve Mevlevîlikle olan bağlantısına değinmeye çalışacağız.

Belh Emiri Rükneddin’in kızı Mü’mine Hatun ve Alaüddin Harzemşah’ın soyunu devam ettiren Bahaüddin Veledin (Çelebi, 2006: 21) oğlu Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, rivayetlere göre Belh Şehrinde “30 Eylül 1207 (6 Rebiülevvel 604)” tarihinde dünyaya gözlerini açmıştır. Fakat bu tarih net değildir. (Gölpınarlı, 1999: 44) Mustafa Özçeliğin, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Mevlânâ, Mevlevîler ve Mevlevîhaneler* adlı eserinde Evliya Çelebiden aktardığına göre, Mevlânâ’nın soyunun, “Hasan Belhi el-Hatib ibn Mahmud el-Hatib ibn Mevdud bin Sabit bin Mutahhar bin Hammad bin Abdurrahman bin Emir’ül Mü’minin Hazret-i Ebabekir es-Sıddık” silsilesiyle Hz. Ebubekir’e dayandığını söylemektedir (Özçelik, 2012: 52).

Moğolların 615/1218' tarihinde Belh şehrinde istilalarının başlamasıyla Bahaeddin Veled ailesiyle birlikte, yakınları ve dostlarıyla beraber Belh şehriden ayrılıp Hacca gitmek üzere yola koyulur. Bahaeddin Veledin de içinde bulunduğu kervanının, Belhden ayrılışından iki yıl sonra bu şehir Moğolların hâkimiyetine geçerek yağmalanır ve yıkılır (Eraydın, 2012: 345). Belhden ayrıldıktan sonra Bağdat'a ve Nişabur'a uğrayan Bahaeddin Veled ve kafilesi, yollarının üzerinde uğradıkları her yerde saygı görmüş ve en iyi şekilde ağırlanmışlardır. Nişabur'da bulundukları dönemde, burada edebiyatın en güzide kişiliklerinden biri olan Feridüddin Attar ile görüştükleri ve Mevlânâ'ya en bilindik eserlerinden olan *Esrarname*'yi hediye ettiği rivayet edilmektedir (Doğrul, 1948: 118). Bahaüddin Veled ve beraberindekiler, hac görevlerini tamamladıktan sonra Şam'a, oradan da yedi yıl süren yolculuklarının ardından Erzincan'a, Erzincan'dan da Malatya'ya geçmişlerdir. Bir süre Malatya'da kalıp buradan da ayrılmışlardır. Malatya'dan sonraki durakları Karaman olmuştur. Karaman'a yerleşerek uzun yıllar boyunca burada kalmışlardır (Ösen, 2015: 28). Karaman'a vardıkları zaman Mevlânâ on sekiz yaşında genç bir deli kanlıydı (Arpaguş, 2005: 710).

Bahaüddin Veled, Karamana yerleştikleri dönemde genç yaşta olan (Çelebi, 2006: 28) Mevlânâ'yı Gevher Hatunla evlendirmiştir. Gevher Hatun, kafilenin saygın fertlerinden biri olan Lala Şerafeddin'in kızıdır (Yöndemli, 2007: 30). Mevlânâ'nın Annesi Mü'mine Hatun Karamanda vefat etmiştir. Mü'mine Hatun'un ölümünün üzerinden çok uzun bir süre geçmeden Mevlânâ'nın ağabeyi Alaeddin de ölmüştür. Bu kayıpların üzerine Mevlânâ Celaledin'in ilkinde babasının adını ikincisine de ağabeyi Alâeddin'in adını verdiği iki evladı olmuştu (Altınok, 2013: 14). Verdikleri kayıpların ağır yükünden dolayı bu topraklarda yaşamak artık Bahaeddin Veled'e ağır gelmeye başlamıştı. O, Selçuklu Devletinin başkenti Konya Sultanı Alaeddin Keykubat'ın da ısrarlı davetleri neticesinde (Yöndemli, 2007: 30). 1229 yılında kafilesini toplayarak Karamandan Konya'ya göç etmiştir (Altınok, 2013;16).

Aralarında Sultanu'l-Ulemanın da bulunduğu birçok ilim erinin Anadolu'ya göç etmesinin sebebi, o dönemlerde Anadolu'nun güzel bir oluşuma ve senteze sahip olmasındandır (Demirci, 2013: 33). Evliya Çelebi, Mevlânâ'yı gelişim

evresinde “Nakşibendi” olarak niteler, bunun nedeni ilk kılavuzunun ve ilk eğitmeni olan Bahaeddin Veled’in Nakşibendi Tarikatına mensup olmasıdır (Özçelik, 2012: 54). İlk hocası, babası olan Mevlânâ, dönemin ileri gelen âlimlerinden olan Sultanu’l-Ulema’nın eğitiminden geçtiği için çok şanslıydı. Bahaeddin Veled, Mevlanayı en kapsamlı şekilde donatmış, kendi yeterli gelmediği dönemlerde tahsilini sürdürmesi için birçok âlimin yanına göndermiştir. Bahaeddin Veled Konya’ya geldiklerinde de Mevlânâ’yı Fıkıh ve Hadis eğitimi alması için Halvetiye Medresesinde müderrislik yapan Kemüliiddin ibn Adim’in yanına Lala Şerüfiddin ile birlikte göndermişti. Mevlânâ bu müderristen iyi bir eğitim aldı (Çelebi, 2006: 31). Kemaleddin b. Adim den aldığı sıkı eğitim sonucu bütün fenni alanlarda en ileri seviyeye ulaşan Mevlânâ, çağının lügat, fıkıh, tefsir, kelim gibi ilimlerinin şahı sayılmıştır. Binaenaleyh kişiler, kendilerine ağır gelen ve içinden çıkmakta zorlandıkları meselelerde Mevlânâ’nın yanına gelir, Mevlânâ da onları hiçbir kaynakta yer almayan öylesine çözüm yollarına yönlendirirdi ki duydukları zaman hayrete düşerlerdi (Sipehsalar, 2011: 50). Mevlânâ’ya olan hayranlıkları daha da artar, bu sebeple insanlar ona daha çok hürmet ve sevgi duyarlardı.

Bahaeddin Veled 628/1273 yılında Konya’da ebedi âleme göç etti (Yöndemli, 2007: 30). Mevlânâ, babası ebedi âleme göç ettiğinde 24-30 yaşları arasında bulunmaktaydı (Eraydın, 2012: 347). İyi bir tasavvufi terbiyeden ve eğitimden geçen Mevlânâ, (Yöndemli, 2007: 30) babasının müritleri tarafından, Bahaeddin Veledin yerine kabul edilmiş ve (Ösen, 2015: 28-29) kendisine verilen bu görevi en iyi şekilde sürdürüp onlara vaizlik yapmış, akıl ve sohbet hocaları olmuştur.

Daha küçük yaşlarında, Belh şehrinde iken eğitimine ve öğretimine başlayan Mevlânâ’nın çevresi ilim adamları, hocalar ve sufilerle çevriliydi. Bu da Mevlânâ için ilmi ve manevi terbiye açısından çok büyük bir nimetti. Mevlânâ, bu ilmî çevreden en iyi şekilde faydalanmıştı (Demirci, 2013: 36).

Lala Şerefeddin’in biricik kızı Gevher Hatunun, Konya topraklarında ebedi âleme göçünün ardından Mevlânâ Celaleddin, oğlu Muzafferüddin Emir Alimi’in (ö.676) ve kızı Melike Hatun’un (ö.703) annesi Kira Hatunla diğer bir deyişle Kerrâ Hatunla evlenmiştir (Duru, 2012: 8).

Mevlânâ'ya çeşitli sıfatlar atfedilmekteydi. Bunların bazıları, Sultan Veled'in günümüze ulaşan kaynaklarında kullandığı tarikat liderlerine verilen "Şeyh" lakabıydı. Belh şehrinde doğduğu için "Belhî" sıfatı ve diyar diyar dolaştıktan sonra gelip Konya'ya yerleşerek gönlünde taht kuran Konya şehrinde yaşamının son evresine kadar yaşadığı için "Konevî" sıfatı verilmekteydi (Özçelik, 2012: 51). Babası ise, onun ilminin yüceliğini belirtmek için "Dinin Ulusu" manasını taşıyan Celaledin adıyla hitap etmekteydi. Dönemin ilim insanlarına ve soylularına genelde bu türden isimler verilirdi. Nitekim o zamanda Babasına " dinin parıltısı" Bahaeddin adı verilmişti (Lewis, 2010: 40-41).

Mevlânâ babasının Konya topraklarına defnedilmesinden ve Konya'ya olan derin sevgisinden ve hürmetinden ötürü, babası ebedi âleme göç ettikten sonrada burada kalmıştır. Öyle ki Mevlânâ Sultan-ul Ulema ve silsilesinin mezarlarının Konya'da bulunduğu sürece huzurun bozulmayacağını belirterek, Konya'ya veliler şehri denilmesini istemiştir (Altınok, 2013: 27-28). O zamandan bu zamana kadar ayrı bir öneme, huzur verici bir atmosfere sahip olan Konya, Veliler Şehri olarak da anılmaktadır.

Sultan Veled, babası hakkında şu sözleri söylemiştir: " Babası gibi zahitti, bilgindi. Bütün bilginlerin başı başbuğu, padişahıydı" (Mevlânâ, 2013: 27). Mevlânâ'nın talebeleri arasında devlet adamları, din adamları, işçi sınıfı, dönemin ileri gelen ailelerinden olmak üzere her kesimden insan bulunuyordu. Mevlânâ bunların arasında hiç ayırım yapmaksızın hepsine aynı ilgi ve alakayı gösteriyordu (Çelebi, 2006: 46). Mevlânâ, kişilerin makamlarına, dinlerine, ırklarına değil insanlıklarına saygı ve sevgi duyuyordu (Küçük, 2011: 196).

Mevlânâ, dini, mezhebi, ırkı ne olursa olsun insan ayırımı yapmaksızın her türden insanla sağlam ilişkiler kurmuş. Hiçbir zaman kimseyi kimseden üstün ya da aşağı görmemiştir. Yeri gelmiş Hristiyanların ibadethanelerini ziyaret etmiş, yeri gelmiş bir keşişe hakaret eden bir tacire onun duasından faydalanmasını söylemiştir. O, gayri Müslimleri İslam'a davet etmiş, çoğu zaman da bu davetlerine olumlu karşılıklar almıştır. Her kesimden kişinin bulunduğu Müritlerinin arasında Hristiyan Ortodokslar da yer almıştır (Günay ve Güngör, 2007: 404).

Bir gün Mevlânâ'ya dostluk beslemeyen kişiler, ona “Senin müritler cahil cühela taifesi, eğitimsizlerle ne işin var?” Diye sual ettiler. Mevlânâ ise onlara “Eğer benim müritlerim iyi olsalardı, ben onların müridi olurum, kötü oldukları için ben onları tercih edip kabul ettim. Ta ki değişsinler, iyi olsunlar” (Kılınç, 2013: 43) anlamlı sözleriyle cevap verdi. Mevlânâ, her kesimle olduğu gibi siyasi liderlerle de arasını iyi tutmuştur. Mevlânâ, o dönemde Selçuklu yönetimiyle olsun Moğol yönetimiyle olsun aradaki ilişkiyi daima sıkı tutma çabaları içerisinde olmuştur. Siyasilerle yazışmaları, bu ilişkilerin ne kadar sağlam olduğunun en büyük delilidir (Binbaş, 1997: 16).

Şiir, musiki ve geleneksel el sanatlarının birçoğuna önem verilen sosyal ve ilmi açıdan her düzeydeki insanın bulunduğu Müslüman toplumlarının çoğunda Mevlânâ önemli bir yere sahiptir (Arpaguş, 2005: 715-716). Mevlânâ'nın o engin hoş görüşü sadece büyüklere karşı değildi. Mevlânâ'nın o engin hoş görüşü denizinde çocuklara da sonsuz bir lütuflar vardı. Öyle ki bir gün yolda giderken oyun oynayan çocuklara rastlar, çocuklar o yüce şahsiyeti görünce önünde saygıyla eğilerek onu selamlarlar. Bu durum Mevlânâ'nın çok hoşuna gider ve o da çocukların onu selamladığı şekilde onları selamlar. Çocukların biraz ileride oyun oynamaya dalan arkadaşlarından biri, bu durumu görünce Mevlânâ'ya seslenerek kendisini beklemesini oyunu sona erince kendisinin de gelerek o yüce şahsiyete selam vereceğini söylüyor. Mevlânâ, çocuğun arzusunu kırmayarak oyununu tamamlayıp gelinceye kadar bekler. Ve çocuk gelince birbirlerini eğilerek selamlarlar (Gölpınarlı, 1999: 196). Mevlânâ'nın çocuklara karşı gösterdiği bu sevgi ve hoşgörüyü Resuli Ekrem Efendimiz (a.s.m) dan örnek aldığını görüyoruz. Öyle ki Mevlânâ'nın bu hareketi kuşu öldü diye küçük bir çocuğa başsağlığına giden bir peygamberin yolundan giden bir veliye yakışır bir hareket olduğunu bizlere göstermektedir.

Mevlânâ, Müslümanlığın dilde değil, insanın özünde yaşaması gerektiğini düşünür. Müslüman şahsiyetin karakterinin oturmasını: ‘Ta medrese vu minare virân ne-şevd./Ayin-i kalenderi be sâ mân ne-şevd. / Ta imân küfrü küfr iman ne şevd./ yek bende-i Hak bihak Müslüman ne-şevd.’ Yani ‘medrese ile minare viran olmadıkça,/ kalender ayini serbest kılmadıkça/ Ta ki iman küfür, küfür

iman olmadıkça/Hakkın bir kulu hakkıyla Müslüman olamaz' (Çam, 1989: 174) sözleriyle ifade etmektedir.

Mevlânâ, sonsuz edep ve hayânın en güzel, en iyi örneklerindendi. Yapılan bir hayrın gizli tutulmasına başkalarının duymamasına çok özen gösterir, etrafında bulunanlardan da bu hassasiyeti göstermelerini isterdi. Binaenaleyh kendisi de talebelerine icraatlarına göre hepsinin oturacağı yerin altına para (akçe) bırakırdı. Böylece temizlik için kaldırılan keçelerin altından düşen akçeleri sadece kendileri görür alırlardı ve şeyhlerine bu nazik, ince düşüncesinden ötürü tekrar tekrar hayranlık duyarlardı (Kılınç, 2013: 43). Mevlânâ'nın bu ince düşüncesi aklımıza "Sadakaları açıkta verirsiniz ne iyi; fakat gizleyip fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır. O, günahlarınızdan bir kısmını bağışlar. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır" (Bakara, 2/271) ayetini getirmektedir. Mevlânâ'nın bu davranışı Kur'an'ı kendisine rehber edinen bir gönül ehli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Mevlânâ'nın hayatında önemli bir yere sahip olan aşk, sema ve musiki onun dini formunu meydana getiren en büyük etkenlerden olmuştu (Gönül, 2007: 78). Mevlânâ, kendisine tabi olanlar için tam bir örnekti. Onun hayatı, inançları ve sözleri tam bir paralellik içerisindeydi. O çok iyi bir mutasavvıf, aşk yolunda hakka ulaşmış bir şahsiyetti. Mevlânâ'nın insanlığa ait bu sonsuz hoşgörüsüyle birlikte kendinden sonra adına kurulacak olan tarikatın tohumları atılmaya başlanmıştı.

Mevlânâ, yaşamı boyunca Kur'an ve hadisleri kendine rehber edinerek onlara uygun bir yaşam sürmüştü. Etrafında ona tabi olan kişileri de bu şekilde yaşamaya yönlendirmiştir. Kendinden sonra onun düşünceleri ışığı altında yürüyecek kişilere de örnek olması bakımından eserlerinde sürekli bunlardan numunelere yer vermiştir. Mevlânâ'nın amacı, her zaman Kur'an'ın ve hadislerin doğru anlaşılacak yaşama uygulanmasını sağlamaya çalışmak olmuştur (Kılınç, 2013: 97-98). Gönüllerde taht kurarken geleneksel İslami anlayıştan ve kurulu olan düzenden uzaklaşarak ayrı bir dini reform gerçekleştirmemiştir. Onlarda derinlere inmesi araştırmaları neticesinde Allah'ın Resulünün (a.s.m) yolundan gitmek için yoğun bir

arzu duydu ve tüm benliğini ortaya koyup onu kendine rehber alarak tam bir Müslüman olma yolunda ilerledi (Güven ve Koyukan, 2010: 42).

1.1.1. Mevlânâ'nın Seyyid Burhaneddin'e Tabi Oluşu

Bahaeddin Veled, ebedi âleme göç ettiği vakit Halifesi Seyyid Burhaneddin Tirmizî Konya'dan çok uzakta, Kayseri'de ikamet ediyordu. Hocasının ölüm haberini alınca derin bir hüzne kapılmış (Eraydın, 2012: 347) ve tam bir yıl boyunca onun matemini tutmuştu. Ta ki Bahaeddin Veled rüyasına girip öfkeyle ona şu sözleri söyleyene kadar: 'Burhaneddin, benim Muhammed'imi nasıl yalnız bırakmışsın ve onu korumak hususunda kusur ediyorsun' (Sipehsalar, 2011: 142). Bu rüyanın derin tesiriyle uyanan Burhaneddin'e Konya yolu görünmüştür. Konya'ya varıp Mevlânâ'ya ulaşınca ona; 'Bilgide eşin yok, seçkin bir ersin ama baban hal sahibiydi, sen de sözü bırak, onun haline sahip olmaya bak da, tamamıyla ona varis ol, güneş gibi âlemi aydınlat' (Eraydın, 2012: 347) dedi. Burhaneddin'in, bu sözlerinin ardından Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin Tirmizi'ye tabi oldu ve onun eğitimi altında Ledun ilmini alarak ilerlemeye devam etti. Onun eğitiminden geçişi tam tamına dokuz yıl sürdü.

Seyyid Burhaneddin'e o dönemde "Seyyid Sırdan" deniliyordu. Bunun sebebi de insanların dillendirmedeği içlerinden geçen sırları bilmesi, ilmi, tevekkülü ve Şems Konya topraklarına gelip Mevlânâ'nın hayatına etki etmeden yıllar öncesinde Şems'in Konya'ya geleceğini haber vermesinden kaynaklanıyordu. Burhaneddin, Mevlânâ'nın küçük yaşlarındayken ona lalalık yapmıştı. Mevlânâ, hem lalası hem de babasının sadık mürşidi ve halifesi Burhaneddin'e derin hürmetler duyuyordu (Altınok, 2013: 27-28). Bulunduğu ortamın, babasının engin din ve kültür eğitiminin yanında, hocası Seyyid Burhaneddin'in o engin bilgilerini aktarmasının sonucunda Mevlânâ, eşsiz bir tasavvufi birikimle donanıma sahip olmuştu (Top, 2007: 30).

Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin denetimi altında üç defa halvete (çile) girmiştir. Son halvetini tamamladıktan sonra Burhaneddin ona, 'Bütün ilimlerde eşin benzeri bulunmayan bir kimse oldun. Haydi, yürü, insanların ruhunu taze bir hayat ve hesapsız rahmete gark et; bu suret âleminin ölümlerini kendi mana ve aşkıyla dirilt'

diyerek ona, insanlara doğru yolu gösteren bir rehber olması için izin vermiştir (Demirci, 2013: 43).

Seyyid Burhaneddin, Mevlânâ'nın artık ilimde eşsiz olduğunu, kemale eriştiğini görünce artık görevini tamamladığını düşünerek defalarca Kayseri'ye gitmek için Mevlânâ'dan izin istedi. Fakat her defasında olumsuz cevap aldı. Bunun üzerine, izinsiz gitmeye çalışırken yolda yaşadığı bir sıkıntıdan ötürü geri dönmek zorunda kaldı. Sonunda Mevlânâ'ya, “Burhaneddin, Tanrı'ya hamdolsun, senin işin tamam olmuştur. O kadar ki, insanlar senden nur ve nasip alıyorlar. Gitmemin sebebi şudur: Sert ve kuvvetli bir aslan bu ülkeye yönelmiştir. O aslan, ben aslan, ikimiz birbirimizle anlaşılamayız” demiştir. Bunun üzerine Mevlânâ Seyyid'in gitme isteğine izin vermiştir (Sipehsalar, 2011: 144). Seyyid Burhaneddin'in sözünde kuvvetli bir aslan diye bahsettiği kişi, Şems'i Tebriz'inin ta kendisidir.

Mevlânâ'nın gitmesine izin vermesiyle 1239 senesinde Burhaneddin Kayseri'ye geri dönmüş ve 1241 senesinde Kayseri'de ölmüştür. Hocası ve Lalası Burhaneddin'in ölüm haberini alan Mevlânâ, hocasına bağlı yanık derin bir kederle Kayseri'ye ulaşmış. Mevlânâ, Burhaneddin'in kabri başında dualar ve Kur'an okutarak Şemseddin İsfehâni'den hocasına ait emanet kitapları alarak hocasının hatıralarıyla birlikte Konya'ya geri dönmüştür (Altınok, 2013: 31).

Sultan Veled, babasının Burhaneddin'in ölümünden büyük bir keder duyduğunu ve beş yıl boyunca nefsinin isteklerinden uzak durarak, her gününü Allaha yalvararak geçirdiğini ve geçen bu süre zarfında kederiyle görevinin yerini ayrı tutarak halka vaaz vermekte, sohbetlerinden, derslerinden kısacası halka karşı sorumluluklarından uzak durmadığını (Öngören, 2004: 29/442) bildirmektedir. Böylece Mevlânâ, 638/1241-642/1244-45 yılları boyunca babasının yolundan ayrılmayarak Medreselerde talebelerine tefsir ve fıkıh eğitimlerine devam etmiştir (Ösen, 2015: 30).

1.1.2.Şems'den Sonra Mevlânâ

Mevlânâ, din bilginlerinin kıyafetlerinden giyerek yıllar boyunca halkı dini ve manevi doygunluğa kavuşturmak adına onlara hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetleri neticesinde insanların saygınlığını kazanmıştır. Derin saygı ve hürmetlere

layık bir bilginken hayatının dönüm noktası olacak Şemsî Tebrizî, 26 Kasım 642/1244 tarihinde Konya topraklarına ayak basmıştır (Arpaguş, 2005: 710).

Şemsî Tebrizî, kendisine bir yoldaş ararken gördüğü rüya üzerine Mevlânâ'yla buluşmak için Konya'ya gelecektir (Altınok, 2013: 34). Onun gelişi Mevlânâ'nın hayatının dönüm noktası olacaktır. Öyle ki Mevlânâ'nın hayatını Şemsî Tebrizî'den öncesi ve Şemsî Tebrizî'den sonrası olarak ikiye ayırmamız bile mümkün olacaktır. Şemsî Tebrizî, Konya'ya gelip Mevlânâ'yla karşılaşınca ona detaylarını Mevlânâ'yla ilgili kaynaklarda bulabileceğimiz Beyazıd Bistami'nin mi yoksa Hz. Muhammed'in (a.s.m) mi büyük olduğuna dair enteresan bir soru sorar. Mevlânâ'dan tatmini bir cevap almasıyla dostlukları başlar (Sipehsalar, 2011: 150-151).

Bazı kaynaklardan nakledildiğine göre bu iki gönül eri ilk defa karşılaşmıyordu. Mevlânâ'nın daha önce tahsili için kayınpederiyle birlikte gönderildiği Şam'da gezdiği esnada Şems, Mevlânâ'nın yanına gelerek elini öpüp kendisini anlamasını söylemesinin ardından oradan ayrılarak gözden kaybolduğu nakledilmektedir (Öngören, 2004: 443). Mevlânâ, Şems'ten önce hayatını ibadetle geçirmeye adanmış bir veliyken Şemsin, Mevlânâ'nın hayatının tam merkezine yerleşmesiyle coşkunluk ve vecd dolu bir yaşam sürmeye başlamıştır. Selahaddin Zerkub'un evinde Şemsle halvete çekilen Mevlânâ'nın gözü hiçbir şey görmez olmuştu, burada tasavvufun en derin düşüncelerine dalmıştı ve Şems, ona Ulemanın ve birçok din âliminin günah olarak gördüğü Semayı yapmayı öğretiyordu (Çelebi, 2006: 28-29).

Mevlânâ, Resulullah'ın (a.s.m) sünnetine uyan ve bütün dini vazifelerini yerine getiren bir ilim adamıdır. Mevlânâ, Şems-i Tebriz'i ile karşılaşınca kadar Semanın ne olduğunu tam manasıyla bilmiyor ve Sema ederek ibadette bulunmuyordu. Şems'in, gönül erlerinin ve hak yolunda ilerleyenlerin en yücelerinden olduğunu gören Mevlânâ, ona gönül bağıyla bağlandı; huzuru Şems'in yaptıklarında ve söylediklerinde buldu. Bu görüşmeden sonra her fırsatta Sema yapmaya başlamıştır ve huzuru Semada bulmuştur (Sipehsalar, 2014: 84). Şems'in,

Mevlânâ'nın hayatına girmesiyle ölümünden sonra kurulan tarikatın temel esaslarından olan Sema böylece Mevlânâ'nın hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştu.

Mevlânâ, Şemsle bir bütün olmuş bütün vaktini onunla geçirmeye başlamıştır. Her şeyi terk etmiş artık ne vaaz vermiş, ne derslerine devam etmiş nede müritleriyle ilgilenir olmuştu. Sadece Sema yapıyor, rebab çaldırıp, ney üfleterek şiirler söylüyordu. Etrafındaki dostları da söylediği her şeyi not ediyorlardı (Çelebi, 2006: 28-29). Mevlânâ adeta coşkunluk ve manevi bir sarhoşluk içerisinde yaşamaya başlamıştı. Mevlânâ'nın yüreğini, Hak aşkıyla yakıp tutuşturan Şemsî Tebrizî, durgun, sakin bir lambayı alev alev yakan bir ateş olmuştu. Sanki o dönemde Mevlânâ'nın yüreği durgun bir denizken dalga dalga coşup taşmıştı (Ösen, 2015: 31). Mevlânâ da, kendinde vaki olan bu ruh halinin farkında olduğunu şu beyitleriyle: “Elim dâimâ Kur'an tutardı, fakat şimdi aşk kadehini tutmakta, Ağzım tesbih (zikir) ile dolu idi, fakat şimdi sadece şiir ve şarkı terennüm eder” (Arpaguş, 2005:711) ifade etmişti.

Şemsin aniden çıkıp gelerek, Mevlânâ'nın hayatının bölünmez bir parçası olmasıyla birlikte halka göre her şey tersine dönmüş, Mevlânâ'nın hayatı, tamamen değişmişti. Müritleriyle ilgilenen onlara vaizlik yapan, tatlı sohbetler veren, bilgileriyle onlara ışık tutarak karanlık yollarını aydınlatan Mevlânâ'nın gözü, Şemsten başkasını görmez olmuştu. Mevlânâ'nın ruhunda gizli kalan hazine Şemsle birlikte ortaya çıkacaktır. Onu, Mesnevi, Divan-ı Kebir, Fi-hi Ma-fih gibi günümüze kadar ulaşan eserlerin hepsi Şemsten sonra kaleme alınmıştır (Demirci, 2013: 20).

Şems geldikten sonra kıymetli hocalarının vaazlarından, derslerinden, sohbetlerinden mahrum kalan müritleri ve dostları bu durumu kıskanmaya ve Şems'e karşı kin gütmeye başlamışlardı, ona ağır sözler söylüyor, nefretlerini yüzüne karşı kusmaktan geri durmuyor, hatta onu öldürmeye bile niyetleniyorlardı. Onun bu diyarı ebediyen terk etmesini (Ösen, 2015: 31-32) ve hocalarının tekrar eskisi gibi kendileriyle ilgilenmesini istiyorlardı. Bu davranışlar artık canına tak eden Şems-i Tebriz-i, Konya'yı terk etme kararına vardı. Dediğini yaparak kimseye haber vermeksizin 643 /1245 tarihinde Şam'a gitti (Doğrul, 1948: 119).

Ama Şems'in gidişyle her şeyin düzeleceğini eski haline döneceğini düşünen talebeleri ve dostlarının hiçbir şey umduğu gibi olmadı. Şems'in bu ani ayrılığından derin keder duyan Mevlânâ, bir kenara çekilerek herkesle iyice bağlantısını kesti. Her şeyden elini eteğini çekmiş ve Şemsin hasretiyle yanıp tutuşmaya başlamıştı. Onu böyle gören dostları ve talebeleri yaptıklarından pişmanlık duymuşlardı. Fakat ellerinden hiçbir şey gelmiyordu. Ta ki Şems'in Şam'dan gönderdiği o mektup Mevlânâ'ya ulaşınca kadar. Gönül dostundan haber alan Mevlânâ, adeta yeniden küllerinden doğmuş gibi şiirler söyleyip gazeller okuyarak aşk ve coşkunlukla Sema etmeye tekrar başladı (Sipehsalar, 2011: 151).

Şemsin mektubuna cevaben Mevlânâ da, ona onun gidişinden sonra perişan oluşunu her şeyden elini eteğini çektiğini, Sema etmeyi bile bıraktığını, dilinden gazellerin artık dökülmediğini, hayatının güneşinin ışığını kaybetmiş bir dünya halini aldığını ve ondan gelen mektupla güneşin tekrar doğduğunu, ümitlerinin tekrar yeşerdiğini anlatan bir mektup yazmıştır (Arpaguş, 2005: 711). Bunun ardından Sultan Veledi huzuruna davet ederek ona yazdığı bu mektupla çeşitli hediyeler vererek, Şems-i Konya topraklarına tekrar ayak basmaya ikna etmesi için Şam'a gitmesini söylemişti.

Sultan Veled ve birkaç dostu Şam'a gidip Mevlânâ'nın arzularını ve mektubunu Şems'e ileterek onu dönmeye ikna etmişti ve hep birlikte Konya'ya doğru yola koyulmuşlardı (Sipehsalar, 2011: 153). Konya yolunda Sultan Veled'e binek hayvanla gelmesini söyleyen dinin güneşine hürmeten Sultan Veled, şu cevabı verir: "Atlı olmak sana yakışır padişahım; çünkü sen sevgilisin, bense âşığım. Sen gerçekten de efendisin, bense kulum... Benim yaya gitmem, senin ardında başımı ayak yapıp koşmam gerek" (Saylan, 2013: 32) Sultan Veledin, hareketlerinden ve sözlerinden görüldüğü üzere Mevlânâ'nın namına yaraşır kendi gibi bir evlat yetiştirmiş olduğunu da belirtelim.

Şems'in, Konya'ya dönüşüyle adeta bayram sevinci yaşayan Mevlânâ, o yüce insanın kendini tekrar bırakıp gitmesinden korkuyordu. Şems'in, kendinden bir daha ayrılmaması ve Konya'yı bir daha terk etmemesi adına ikinci eşi Kerra Hatunun kendisiyle birlikte getirdiği Mevlânâ'nın evlatlığı Kimya Hatunla evlendirdi (Ösen, 2015: 32). Fakat Şemse karşı olan düşmanlıklar tekrar baş göstermeye başladı. Bu

defa Şems karşıtlarına, Mevlânâ'nın büyük oğlu Alaeddin Çelebi de katılmıştı (Altınok, 2013: 55). Dervişlerin bu davranışları Mevlânâ'yı yeterince üzerken büyük oğlu Alaeddin Çelebi'nin de aralarında olması üzüntüsüne üzüntü katmıştır.

Şems, Mevlânâ'yı üzmemek ve o topluluğu yermemek adına olanları Mevlânâ'ya anlatmadan, Sultan Veled'e hiç kimsenin izini bulamayacağı bir şekilde ortadan kaybolacağını (Sipehsalar, 2011: 155) söyleyerek ortadan kayboldu. Şemsin bir kez daha Konya diyarını terk edişi Mevlânâ'yı yine derin bir kedere salmıştı. Mevlânâ, gece gündüz Sema ediyordu. Kendisine Şems'i gördüklerini söyleyenlerin sözlerinin yalan olduğunu bilmesine rağmen üzerinde ne varsa çıkarıp onlara armağan ediyordu. Alameddin Kayser, Mevlânâ Celaledin'in Sema ederken üzerinde bulunan kıyafetleri çalgıcılara verdiğini işitmesi üzerine, Mevlânâ'ya ağır kıyafetler giydirilmesini emreder. Bu emir üzerine Mevlânâ'ya söylenilen kıyafetler giydirilir. Fakat Şems'in aşkının yanında en değerli eşyalar kifayetsizdir. Mevlânâ Semadan çıkıp giderken yolu üzerinde bulunan bir meyhanenin önünde vecde gelerek Sema etmeye başlar. Meyhanenin içinde bulunan Ermeni gençleri Mevlânâ'daki ihtişama ve yüce görünüşe hayranlıkla meyhanenin dışına çıkarlar ve Mevlânâ'nın ayaklarına eğilirler. Mevlânâ da Kayser'in ona giydirttiği kıyafetleri onlara verir (Gölpınarlı, 1999: 193). Veliler coşkunluk denizine kapıldılar mı her şey yanlarında kifayetsizdir, değerini yitirmektedir. İşte Mevlânâ da o velilerdendir.

1.1.3.Şemsten Sonra Gönül Dostu Selahaddin

Mevlânâ, uzun bir süre Şemsi Tebriz-i'nin hasretiyle gece gündüz sema etti, gazeller söyledi. Şems'in sırlarını, kendi gönül dünyasında ve nefsinde bulan Mevlânâ'nın feryatları yürekleri yaralıyordu. Artık Şems'in dönmeyeceğini anlayan Mevlânâ, onu aramayı bıraktı. Artık kendini ilme ve irşada adanmış Mevlânâ, kendine bir gönül dostu arıyordu (Altınok, 2013: 76).

Mevlânâ, her yerde kendini vecd ve coşkuya götüren her seste Sema yapıyordu hatta pazarda dolaştığı bir esnada tilki satan bir Türk pazarcının “dilkü dilkü” diye bağırarak tilkilerini satmaya çalışma sesini duyan Mevlânâ şevke gelerek birden Sema etmeye başlayarak şu gazelini okudu: ‘Gönül nerede? Gönül ne zaman

bulunur, gönül nerede? Âşık ile gönül bir arada bulunduğu görülmüş mü? Altın nerede? Altın ne zaman bulunur?’ (Sipehsalar, 2011: 11-12).

Tam da bu gönül dostunu aradığı dönemlerde bir gün Mevlânâ, kuyumculuk işiyle meşgul olan Selahaddin Zerkûbî’nin dükkânının önünden geçerken çekiç sesini işitti. Büyük bir heyecanla Selahaddin’in dükkânına girerek çekicin vuruş darbelerinin sesiyle kendinden geçti. Sema etmeye başlayan Mevlânâ’nın bu halini gören Zerkubî, Mevlânâ’nın dönüş hareketlerinin kendi çekicinden çıkan sesle uyumlu olduğunu görünce çekiçle vurduğu altının ziyan olmasını hiç önemsemeyerek çekiç hareketlerini devam ettirdi. Sema yapmayı bitiren Mevlânâ, Selahaddin’i dışarıya çıkardı. Bir müddet Mevlânâ ile sohbet eden Selahaddin Zerkubî, onun ilmine hayran kaldı, onun bilgileri ışığında aydınlandığını düşünen Selahaddin Mevlânâ’nın Müridi olmaya karar verir (Sipehsalar, 2011: 157) ve ömrünün sonuna kadar Hak aşığı, aşk yolunun sultanı yüce insan Mevlânâ’nın yolundan ayrılmaz. Sonunda Mevlânâ aradığı o gönül dostuna ulaşmıştı ve o samimi dostluğu Selahaddin Zerkubî’de bulmuştu.

Mevlânâ ile ortak hocaları olan Seyyid Burhaneddin Muhakkikin terbiyesinden geçen Selahaddin, Mevlânâ’ya derin bir hürmet duymuş, ona büyük bir sevgiyle bağlanmıştı. Mevlânâ da, Selahaddin Zerkûbî’ye büyük sevgi ve saygı duyuyordu ama Şemsi Tebriz-i gibi yüce bir gönül dostuyla bağ kurması hasebiyle Selahaddin Zerkûbî’ye çok fazla değer vermesine rağmen onunla pek ilgilenmiyordu. Ta ki Şemsi Tebriz-i’yi, gönül dostunu bulma ümidini tamamen yitirene kadar. Bu ümidi sönüp gittikten sonra bütün kalbiyle, ruhuyla kısacası bütün benliğiyle Selahaddin’e yönelmişti. Selahaddin’e o kadar değer veriyordu ki onun ilmini o kadar önemsiyordu ki onu kendi yerine geçirerek halifeliği ona verip kendisine tabi olanları, dostlarını, akrabalarını kısacası yolundan giden herkesi Selahaddin’e tabi olmaya davet etti. Sultan Velede de onun topluluklarında bulunarak sohbetlerinden feyz almasını öğütledi (Altınok, 2013: 77).

Şeyh Selahaddin, Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi’nin huzurunda başı önde oturduğu esnada Seyyid Burhaneddin’in, Mevlânâ’yı överek onun yüceliğini, büyüklüğünü bildirmiş. Çocukluk döneminde Mevlânâ’ya lalalık

yaptığı dönemlerde onu defalarca arşa çıkardığını nihayetinde bu ulu şana ulaştığını belirtmiş ve Mevlânâ'nın üzerinde hakkı ödenemez emekleri olmasına rağmen alçak gönüllülükle Mevlânâ'nın hakkının onun üzerinde onun Mevlânâ da olduğundan yüz bin mili fazla olduğunu anlatmıştır. Bu hadiseyi Selahaddin Mevlânâ'ya aktardığı vakit Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'in anlattıklarını doğrulayarak Seyyid'in onun üzerinde on bin yüz misli daha fazla hakkı olduğunu söyleyerek Burhaneddin'in sonsuz ihsan ve merhamet sahibi olduğunu bildirmiştir (Yazıcı, 1973: 159). Bu muhabbetten Mevlânâ ve hocasının ne kadar tevazu sahibi ve alçak gönüllü insanlar olduğunu anlıyoruz. Öyle ki “Şüphe yok ki Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları hiç sevmez” (Nahl, 16/23). Allah onlardan razı olsun ki onlar Allah'ın velileri tevazu sahibiydiler.

Sultan Veled, babasının her sözünü nimet saymış bir gün olsun onun sözünün aksini yapmamıştı, her konuda babasının dediklerine uyarak onun yolundan gitmişti. Babasının sözüyle Şemsi Tebriz-i'ye tabi olmuş onun ortadan kayboluşundan sonrada yine babasının isteğiyle Selahaddin Zerkûbî'ye tabi olmuştu (Gölpınarlı, 2009: 30). Mevlânâ, Selahaddin Zerkûbî'nin kızı Fatma Hatunla, Sultan Veledi evlendirerek bu dostluğu akrabalık bağıyla daha da güçlendirdi (Kılınç, 2013: 22).

Selahaddin Zerkûbî'nin ebedi âleme göç edişinden sonra Mevlânâ dostlarında, aralarından biri ölünce onun cenazesinin ardından Semalar yapıp, gazeller okuyup, neylerin ve rababların çalınması gelenek haline gelmişti. Mevlânâ Semasına karşı olanların bu durum çok gücüne gitmekteydi. Bu geleneği bitirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmalarına rağmen bu geleneği bir türlü ortadan kaldıramamışlardı. Sema karşıtlarından biri bir gün Mevlânâ'ya önceden cenaze olunca onun ardından hafızların ve müezzinlerin kuran okuyup dualar ederek gittiklerini şimdiyse sazcuların, dansçıların gittiğini belirten ifadeler kullanmıştı. Buna cevaben Mevlânâ da, cenazenin önünde giden hafızların, müezzinlerin ölünün gayrimüslim olmadığına şahitlik ettiklerini, arkasındaki hanendelerin sazandelerin ise onun âşık bir Müslüman olduğuna şahitlik ettiklerini (Gölpınarlı, 1999: 216) söyleyerek yersiz eleştirilerinin cevabını en güzel şekilde vermişti ve semanın ne kadar önemli bir yere haiz olduğunu bildirmişti.

1.1.4. Çelebi Ahi Hüsameddin ve Mevlânâ'nın Ölümü

Selahaddin Zerkûbi ebedi âleme göç ettikten sonra Çelebi Ahi Hüsameddin, Mevlânâ'nın yol arkadaşı olmuş (Ösen, 2015: 34) Mevlânâ'nın en büyük eseri olan ve Mevlevî dergâhlarının ana kaynaklarından sayılan Mesnevinin yazılması için Mevlânâ'yı teşvik etmişti. Mevlânâ'nın, günümüze kadar ulaşan bu büyük eserinin yazılmasına kendisini teşvik eden, ona bu konuda ilham kaynağı olan bu yüce, sadık dostuna duyduğu sonsuz hürmeti belirtip onu onure edebilmek adına “Hüsaminame” diye nitelendirdiği bu eşsiz eserinin tüm ciltlerinin başında ‘Hak Ziyası Hüsameddin, Gönüllerin Hayatı Hüsameddin’ diye başlayarak Hüsameddin Ahi Çelebiye övgüde bulundu (Özçelik, 2012: 63).

İyi bir Tasavvuf erbabı, düşünce adamı ve şair olan Mevlânâ, bu büyük eseri Mesnevi dışında Mecalis-i Seb’a, Mektûbât, Dîvân-ı Kebîr ve Fîh-i Mâ-Fîh (Adar, 2015; 1395) gibi namı dünyayı saran birçok eserinin olduğunu da belirtmeden geçmeyelim. Çelebi Hüsameddin, babasının Konya çevresindeki Ahi teşkilatlarının reisi olması sebebiyle ‘Ahi Türkoğlu’ lakabıyla tanınıyordu. Babasından sonra Ahilik teşkilatının başına geçirilen Çelebi Hüsameddin, tam bir Mevlânâ aşığıydı. Mevlânâ'nın derslerine ve Sema ayinlerine katılarak feyzinden istifade ederdi. Sonraki dönemlerde ise bütün Ahi teşkilatıyla birlikte Mevlânâ'nın hizmetinde bulunmuştur. Dergâhta, önce Şems-i Tebriz'inin daha sonra ise Selahaddin Zerkub'un bilgileriyle aydınlanmıştır (Altınok, 2013: 85).

Mevlânâ, çok yaşlanmıştı. Küçüklüğünden beri çektiği sıkıntılar, büyük kayıplar, sonsuz cezbe ve aşk hali, dünyanın bütün rahat ve tatlarından el çekip kanaat içinde uzun müddet yaşamak, devamlı ilimle meşgul olmak ve yüreğinde devamlı olarak kaynayan aşk ateşi Mevlânâ'yı çok yıpratmıştı (Altınok, 2013: 98). 5 Cemaziyel ahir 672 tarihinde Pazar günü artık ebedi âleme göç vakti gelmişti. O ışık sönmüş, o sevgilinin hasretiyle yanan ruh bedeni terk etmişti (Yazıcı, 2011: 135).

Mevlânâ öleceği günü ayrılık değil sevgiliyle buluşma günü olarak görüyordu. Asıl hayatına kavuşacağı gün olarak gören Mevlânâ; “Öldüğüm gün tabutum yürüyünce bende bu dünya derdi var sanma. Bana ağlama, yazıklar olsun, vah vah deme. Şeytanın tuzağına düşersen işte vah vahın sırası, o zamandır, o zaman

yazıklar olsun denir. Cenazemi gördüğün zaman, ayrılık deme. Benim buluşmam, görüşmem o zamandır. Beni mezara koyunca elveda demeye kalkışma. Mezar, cennet topluluğunun perdesidir, batmayı gördün ya, doğmayı da seyret” (Kılınç, 2013: 145) diyerek o güne duyduğu hasreti dile dökmüştür. Çünkü Kur’an da “Gözünüzü açın! Allah’ın dostları üzerine ne korku vardır ne de onlar mahzun olurlar. Onlar iman etmişler ve Allah’a karşı gelmekten sürekli sakınmışlardır. Onlara dünya hayatında da ahiret hayatında da müjdeler vardır. Allah’ın sözlerinde değişme olmaz. İşte bu en büyük kurtuluştur” (Yunus10 /62-64) Ayeti ile müjdelenmiştir. Mevlânâ da bu günün rabbine kavuşma günü olduğunun bilincindedir. Kavuşma günü olarak nitelendirdiği ölüm gününde kimsenin ağlamasını ardından sızlanmasını istememişti. Ancak Mevlânâ’nın belirttiği istekleri yerine getirilmemiştir.

Ertesi gün öğlene Mevlânâ’nın cenazesi evden çıkarılarak yıkandı. Semalar eşliğinde tabutu hüznü kalabalığın arasında elden ele ilerliyordu (Altınok, 2013: 105). Mevlânâ, öldüğü zaman imamlığını Şeyh Sadreddin’in yapmasını istemişti. Şeyh Sadreddin Mevlânâ’nın vasiyetini yerine getirmek için tabutun önüne geçtiği vakit Tabib Ekmülddin: ‘Edebe riayet ediniz. Bu hakiki Şeyhlerin sultanı Mevlânâ idi, göç etti!’ diyerek cemaate seslenmişti bu sözü işiten Şeyh Sadreddin kendinden geçti ve bayılma haline gelmesi üzerine ona yardım ederek kenara aldılar ve bu vazifeyi yerine getirme görevi Sıracüddin’e düştü o sultanın cenaze namazını kıldırdı (Çelebi, 2006: 59). Cenaze namazının kılınmasının ardından Şeyh Sadreddin’e kendinden neden geçtiğini sual ettiklerinde onlara: Cenaze namazını kıldırmak için ilerlediği vakit tabutun önünde cenaze namazına eşlik etmek için saf tutmuş melekleri gördüğünü, vuku bulan bu vaziyetin mehabetiyle kendinden geçtiğinin cevabını vermiştir (Sipehsalar, 2011: 136).

Mevlânâ’nın, bulduğu her fırsatta Sema etmeye başladığı mekân gözetmeksizin o ilahi coşkunluğa eriştiğini daha öncede belirtmiştik. Tezimizin önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi günümüzde olduğu gibi o zamanlarda da Sema’nın caiz olmadığını savunan insanlar vardı. Ama Mevlânâ’nın bilgilerine karşı gelemeyen onların söylediği her yalanlamaya tatmini cevaplar veren Mevlânâ’nın sağlığında semayı yasaklatamamışlardı. Bu yüzden Mevlânâ öldükten sonra bunu bir

fırsat bilerek Sema'yı yasaklatmak için Semanın kesinlikle haram olduğunu ve yasaklanması gerektiğini iddia ederek Vezir Pervaneye müracaat etmişler. Pervane tek başına böylesine önemli bir konuda karar vermesinin doğru olmayacağı kanaatine vararak bu hususu danışmak üzere Sadreddin'e başvurur. Sadreddin de bu konu hakkında: 'Bana inanırsanız, Mevlânâ'ya saygınız varsa bu işe müdahale etmeyin (...) velilerden yüz çevirmek uğursuzluk getirir. Velilerin bu türlü bidatleri peygamberlerin sünnetleri mesabesindedir. Allah'ın işareti olmadan onlardan bir şey sadır olmaz' diyerek onların isteklerinin yanlış olduğunu bildirir. Bu sözün üzerine Pervane de Sadreddin'in sözlere kulak vererek isteklerini reddeder ve oradan ayrılırlar (Demirci, 2013: 119).

Velilerin makamı hiçbir zaman boş kalmaz onlar ebedi istirahatete çekilmiş olsalar da onların yolundan gidenler her zaman bu görevi sürdürürler. Mevlânâ'nın vefatından sonrada bu böyle olmuştu (Sipehsalar, 2011: 93). Mevlânâ öldükten sonra yerine Çelebi Hüsameddin'in geçmesi gerektiğini söyleyenler ve Sultan Veledin geçmesi gerektiğini söyleyenler olarak Mevlânâ dostları ikiye ayrılmıştı. Fakat Mevlânâ'nın vasiyeti ve Çelebiye duyduğu büyük hürmetten ötürü Sultan Veled, görevi babası zamanında da halife olan Çelebi Hüsameddin'e bırakarak (Demirci, 2013; 61) Afyon'a gitmiştir (Yöndemli, 2007: 126). Hilafeti Devralan Hüsameddin, Cuma namazlarına müteakiben daima Kur'an ve Mesneviler okutarak Sema meclisleri tertip etmiştir. Çelebi döneminde, Mevleviliğin temellerine yapılan en büyük katkı Mevlânâ'nın mezarının türbe yapılarak Konya dergâhının temellerinin atılmasıyla çeşitli yardım kurumlarının kurulması ve türbede görevlendirilmek üzere müezzinler, Mesnevihanlar, semazenler, hafızlar yetiştirilmeye başlanması olmuştur (Ösen, 2015: 35). On yıl boyunca Mevlânâ'ya karşı görevini hakkıyla yerine getiren Çelebi Hüsameddin (Ösen, 2015: 36) 646/1248 senesinde vefat etmiştir (Altınok, 2013: 114). Çelebinin ebedi âleme göçünün ardından saltanatı devralan Sultan Veled, yukarıda daha önce de belirttiğimiz üzere Mevleviliğin temellerini atmış ve Mevlevilerin en temel esaslarından olan ayinlerini bir düzene bağlamıştır.

1.2. Osmanlı Döneminde Mevlevilik

Sultan Veled, Osmanlının kurulmaya başlandığı dönemlerde babasının adına oluşturduğu tarikatın gelişmesi için çok uğraşmıştı. Ancak çok geniş bir çevreye yayılamamışlardı. Sultan Veled zamanında yanında eğitilen talebelerinin ilahi aşk ve sevgi yolunu Erzincan, Kırşehir ve Amasya'ya kadar ulaştırabilmişken Ulu Arif Çelebi, çeşitli Beyliklerin hâkimiyeti altında bulunan Erzurum, Tebriz, Bayburt, Sivas, Kütahya, Denizli gibi daha birçok şehre ulaştırarak hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştı (Kara, 2016: 9). Sultan Veled'in Konya dışında kurduğu ilk dergâhı ise Afyonkarahisar'dadır (Yöndemli, 2007: 127).

Kurulduğu ilk zamanlarda Aydınoğulları, Saruhanogulları, Karamanoğulları gibi beyliklerde varlığını sürdüren Mevlevîliğin Osmanlıya girişi Edirne'de Fatih Sultan Mehmed'in babası olan II. Murat'ın 829/1426 tarihinde açtığı Mevlevîhane ile olmuştur. Osmanlı devletinde asırlar boyunca önemli bir yere sahip olan ilk olarak Edirne'de inşa edilen daha sonra onu takiben İstanbul ve diğer Osmanlı topraklarında kurulmaya başlayan Mevlevîhanelerde önemli sanatçılar, din âlimleri ve türlü alanlarda önem arz eden kişiler yetiştirilmiştir (Ösen, 2015: 27). Bundan sonra II. Murad'ın sancak beyi tam bir Mevlânâ hayranı olan Yahşi Bey Tire Mevlevî Dergâhını kurdu (Tanrıkorur, 2004: 29/ 469).

İlk kurulan Konya Mevlânâ Dergâhı, sonradan kurulan bütün dergâhların bağlı bulunduğu ve yönetiminin sağlandığı merkez olmuştur. Ama İstanbul'daki Mevlevî dergâhlarının şeyhlerinin de gücünü yabana atmamak gerekir. 19. asrın son zamanlarına doğru devletle kurdukları sıkı ilişkiler sonucunda dergâha büyük katkılarından ötürü Yeni kapı Mevlevîhane'sinin yeri oldukça önemlidir (Ösen, 2015: 319). Osmanlı döneminde, musiki kültürel hayatın en önemli alanlarından biri olarak görülmekteydi. O dönemde, Mevlevîliğin toplumsal ve kültürel hayatta ne kadar etkili olduğu ve bu alanda yönlendirici nitelikte önemli bir yere haiz olduğu, hatta klasik Türk musikisinin ileri gelen müzisyenleri bu müzikal donanımına Mevlevî dergâhlarında aldıkları bilinmektedir. Mevlevîliğin temellerinin atıldığı Mevlânâ'nın döneminden beri önemli bir konuma sahip olan Konya, tarihi boyunca birçok klasik Türk musikisinin icracılarının yetişmesine ve kendilerini bu alanda yetiştirmelerine

imkân sağladığı ve müzik eğitimi olanağına sahip birçok müzik eğitimi merkezlerinin Konya’da faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Özdek, 2013: 32).

Asitâne, Tekke ve Zaviye diye adlandırılan Mevlevî dergâhlarının tam teşekküllü ve Mevlevîliğe ilgili olanların dergâha girip çile çıkarmak suretiyle derviş oldukları dergâha asitâne denilirdi. Konya da bulunan yönetimin yürütüldüğü ve ilk kurulan dergâha “Asitâne-i Aliyye” adı da verilmekteydi. Mısır, Rumeli, Kütahya, Manisa, Kastamonu, Gelibolu, Halep, Bursa âsitaneleri Osmanlı Beyliğinde bulunan asitânelerdi. Asitane-i Aliyye’nin ardından ilk sırada Sultan Veledin yaptırdığı Afyonkarahisar, ardı sıra da Halep ve Manisa asitâneleri gelirdi. O dönemde İstanbul’da kurulmuş ve önemli bir yere haiz olan beş dergâh arasından Bahariye, Galata, Yenikapı ve Kasımpaşa da asitâne niteliğindeydi (Yöndemli, 2007: 96-97). Tarikat faaliyetlerinin idare edildiği küçük oluşumlu yapılara ise tekke denilmekteydi. Mevlevî tekeleri zaviye adıyla da anılmaktadır. Zaviyelerde çile çıkarılmaz ama Sema ayinleri yapılır, neylere üflenip kudümler çalınır. Zaviyelerde bulunan Şeyh zâviyedâr adıyla, orada bulunan dervişler ise zaviyenîşin olarak nitelendirilmektedir. Bu zaviyelerin en önemlileri “Şems-i Tebriz’i Türbe Zaviyesi” Şam, Kıbrıs, Bağdat ve içerisinde Mevlânâ’nın en kıymetlisi olan annesinin kabrinin yer aldığı Karaman Zaviyesidir (Özçelik, 2012: 87).

Sultan Veledin, 11 Kasım 1312 senesinde 86 yaşında vefat etmesiyle babadan oğula geçen çelebilik makamını, oğlu Ulu Arif Çelebi devralmıştı. Babasının sağlığındaiken de Mevlevîliğin yayılması için büyük emekler sarf etmiş olan Ulu Arif Çelebi Sultaniye, Tebriz ve Anadolu’nun çeşitli şehirlerine seyahatlerde bulunarak oraların devlet adamlarıyla sıkı ilişkiler kurmuştur. (Ösen, 2015: 39) Yaptığı seyahatler ve kurduğu bu sıkı ilişkiler neticesinde nâmı Anadolu’dan Irak ve İran’a kadar uzanmış ve tarikat bu şehirlerde büyük ölçüde tanınmıştır (Ösen, 2015; 39-40).

Mevlevîler, kuruldukları tarihten günümüze varıncaya kadar mevcut bulunan siyasi ve sosyal düzeni desteklemiş bu nizamın bozulmasına yol açacak her türlü davranıştan kaçınmışlardır. Bu politik davranışları sayesinde Beylikler dönemindeki bazı Beyliklerin topraklarında zengin vakıflar elde etmiş ve tarikatın

ekonomik anlamda da gücüne güç katmıştır (Kılıç, 2005: 232). Selçuklu Devletinin yıkılmasının ardından Osmanlı Devletinin Devlet adamlarının ve ileri gelen kişilerinin de katılım sağlayarak nüfusunu iyice artırdığı bir tarikat olma görevini sürdürmüştür (Eraydın, 2012: 305).

Osmanlı topraklarında birlik ve beraberliği sağlamada büyük rol oynayan tekkeler önemli bir yeri haizdi. Özellikle Mevlânâ'nın oengin hoş görüşünü bâzı olarak onun fikirlerine ve düşüncelerine dayanarak toplumdaki huzuru, saygıyı, düşüncesi, dini ne olursa olsun herkese kapılarını açık tutan hümanistlik yaklaşımıyla gönülleri fetheden Mensupları sayesinde Mevlevîlik ayrıcalıklı bir role sahipti (Ösen, 2015: 330). Osmanlı topraklarında, Mevlevîliğin yanı sıra Kadiriyye, Bayramiyye, Nakşibendiyye, Bektaşîyye gibi birçok tarikatla himaye edilerek toplumda rahat bir şekilde yayılmalarına fırsat verilmiştir (İnanır, 2017: 574). Osmanlı devleti, toprak sınırlarını genişletip her gün gücüne güç kattığı zamanlarda Mevlevîler siyasi otoritelerle sıkı ilişkilerinin inisiyatifiyle fethedilen her toprağa kısa sürede Mevlevîhaneler inşa ederek faaliyete geçirmişlerdir (Küçük, 2010: 2/716).

Mevlevîliğe yoğun ilgi duyan padişahlardan biri Fatih Sultan Mehmet'tir. Öyle ki Mevlevîliğin, İstanbul kapısından girişi de Fatih sultan Mehmet döneminde gerçekleştirilmiştir. İstanbul'un Fethinden önce kilise olarak kullanılan *Akatalptos Kilisesini*, Camiye dönüştürdüğü Veznecilerde bulunan *Kalenderhâne Camisini* bir müddet Mevlevî Zaviyesi olarak kullanmış olduğu vakfiyesindeki ayin yapılması ve Mesnevi okutmaları kaydından anlaşılmaktadır. İstanbul da ilk inşa edilen Mevlevîhane'nin "Kule Kapısı Mevlevîhane'si" olarak da bilinen "Galata Mevlevîhane'sinin" olduğunu da belirtelim (Ösen, 2015: 44).

Mevlevîlerin, 15.- 16. asırda Şii- Bâtîni temayüllerinin başlaması karşısında halka sahip çıkması ve onlara kucak açması sonucunda Osmanlı halkının Mevlevîliğe meyletmesine katkı sağlamıştır (Ösen, 2015: 44). Sadece dini eğitimiyle değil sanata ve sosyal hayata da büyük önem veren Mevlevîliğe, musikiye olan özel ilgisi ve Türk musiki bestecileri arasında ve Osmanlı Dönemi padişahları arasında önemli bir yere haiz olan III. Selim de önem veren padişahlar arasındadır. III. Selim Mevlevîhanelerin giderlerinin devlet tarafından karşılanmasını sağlamıştır. O'nun

Mevlevîliğe olan ilgisinin artmasında sanatsal ruhu, Mevlevîliğin dine, sanata, hoşgörüye sahip olması ve yeniliklere açık olmasının büyük katkısı olmuştur. III. Selim döneminde, İstanbul da bulunan Galata Mevlevîhane'si postnişini olan Şeyh Galip arasında sıkı bir dostluk kurulmuştu. Dönemin şiir alanında söz sahiplerinden olan Şeyh Galib'i önemli gün ve gecelerde saraya davet ederdi ve ona iltifatlar yağdırırdı (Ösen, 2015: 55-56). III. Selim döneminin (1789,1807) Sema'nın uygulanma şartlarının, icra ediliş sıklığının, yerinin ve zamanının belirlenmesine büyük oranda katkıları olduğu görülmektedir (Güven ve Koyukan, 2010: 513).

Mevlevîliğe tabi olan III. Selimin de çabalarıyla on yedinci yüzyılın sonlarına on sekizinci yüzyılın başlarına denk gelen dönemde yeniçerilerde bulunan Bektaşilerin yerlerine Mevlevîlerin yerleştirilmesi düşünülmüştür. Bu düşüncenin ardından yeniçerilik kaldırılarak onların yerlerine Mevleviler yerleştirilmiştir (Küçük, 2010: 2/719). Araştırmaların ortak sonucunda on yedinci yüzyıldan sonra devlet adamlarının ve Osmanlı Devletinin ileri gelenlerinin yoğun ilgisi ve saraydan yapılan yardımlar neticesinde Mevlevîlik, bir devlet tarikatı niteliğinde görülmüştür. Osmanlı Devletinin en verimli dönemlerinde en iyi mutasavvıfları, sanat adamlarını kazandırması bakımından musiki, tasavvuf ve sanat alanının enlerinin yetişmesine vesile olmuş ve en verimli dönemlerini yaşamıştır (Küçük, 2010: 2/716).

Her zaman sunni, tasavvufi çevreye destek olan Osmanlı padişahları devletin bütün maddi ve manevi imkânlarını onlara destek olabilmek için seferber etmişlerdir (Ösen, 2015: 58). II. Mahmut da Mevlevîliğe icap ettiği zaman dergâhlarda çeşitli ziyaretlerde bulunarak devletin bu desteklerini seferber edenler arasında bulunmaktadır. Özellikle yöneticilerin Mevlevîlere olan alakası da fazlasıyla yoğun olmuştur (Tanrıkorur, 2004: 29/470). Sultan Abdülmecid de Mevlevîliğe tabi olan ve Mevlevî şeyhleriyle sıkı ilişkiler, samimi dostluklar kuran padişahlar arasında yer almaktadır. Onun döneminde Mevlevîhanelerin inşalarına ve restorasyonlarına devam edilmiş Mevlevîhaneler ve Mevlevîliğe mensup olan şahsiyetler korunup kollanmış, Mevlevîhaneler vergiden muaf tutulmuş, gelir ve giderleri karşılanması gibi sayısız yardımlar yapılmıştır (Ösen, 2015: 177).

Mevlevîhaneler, Osmanlı Devletinde toplum için büyük bir yere ve öneme sahipti. Bu dönemde Mevlevîhaneler toplumu dini eğitimini ve sosyal gelişimini sağlayan birer eğitim, sanat ve kültür merkezleri statüsünde önemi göz ardı edilemeyecek görevler üstlenmişlerdi. Mevlevîhanelerin toplum hayatındaki önemini gösteren en büyük örneklerden biriside önemli gün ve gecelerde icra edilen Mevlevî ayinleridir. O dönemde, bu işlevlerin icrasında en büyük sorumluluğu İstanbul'da bulunan Mevlevîhaneler üstlenmiş olsalar bile diğer şehirlerde yer alan Mevlevîhanelerinde bu husustaki sorumlulukları çok büyüktü (Ösen, 2015: 355).

XVII. asra kadar elde edilen bilgilere göre Mevlevî dergâhların da sikke giymeye hak kazanan kadın Mevlevîlerde vardı. Öyle ki bu kadın Mevlevîler erkeklerin olmadığı topluluklarda ya da ney ve kudüm çalan yaşlı Müzikşinas dedelerin olduğu yerlerde Sema ayini gerçekleştirirlerdi (Yöndemli, 2007: 123). Bu açıklamadan Mevlevîlerin, kadını arka plana atmayan, kadının da belirli çerçeveler altında arzu ve isteklerini yerine getirmelerini hoş karşılayan bir topluluk olduklarını kanıtlar niteliktedir.

Mevlânâ'nın hayatında önemli bir yer teşkil eden Sema, musiki ve şiir gibi estetik vasıtalar Mevlânâ'nın tanınıp namının diyarlardan diyarlara dolaşmasına aracı oldu. Araştırmacılara göre onun hayatında önemli yer teşkil eden sema ve musiki ikilisi eski Türk Şaman dinine bağlı bir gelenekten geldiği iddia edilmektedir. Mevlânâ'nın ölümünden sonra bir şekle koyularak bugünkü halini alan Mevlevîlik özellikle şehirlerde rağbet görerek yayılmıştır. Sunniler ile iyi bir bağ kuran Mevlevîlik Türkmen babaları tarafından pek hoş görülmeyerek reddedilmiştir (Günay ve Güngör, 2007: 404).

Mevlevîler, hoş görü ve alçak gönüllülükleriyle, insanlarla iletişimleriyle Müslüman olmayan insanların gönüllerinde de taht kurmayı başarmışlardır. Çoğu zaman gerek Mevlânâ'dan önce gerek sonra onun dostları ve yolundan gidenleri engin tevazu ve kültür seviyeleriyle bazı gayrimüslimlerin İslam'ı seçmelerine bile vesile olmuşlardır (Ösen, 2015: 354).

1.2.1.Mevleviliğin Kapatılması ve Tekrar Açılması

Osmanlı döneminde IV. Mehmed devrine tekabül eden 1077/1666 tarihinde hünkâr şeyhliği makamında bulunan Vanî Mehmed Efendi'nin tarikatlar aleyhindeki faaliyetlerinin sonucu olarak ilk defa Mevlevî ayinlerinin yasaklanması kararı alınarak uygulamaya koyulmuştur. 1095/1684-85 tarihine kadar devam eden bu yasakla on sekiz yıl boyunca Sema ayini gerçekleştirilememiştir. Bu yasak Mevlevîlik tarihine “Yasağ-ı bedi” olarak yazılmıştır. On sekiz yıl sonra icrasına tekrar izin verilen Sema ayinleri, tekrardan canlılık kazanmaya başlamıştır. Bu yasağın kaldırılması ise “nağme” olarak Mevlevîlik tarihine kaydedilmiştir (Tanrıkorur, 2004: 29/470).

Bu tarihten sonra Mevlevî Ayinleri aksaklığa uğramadan icra edilmeye devam etmiştir ta ki Türkiye genelinde 1925 tarihinde çıkarılan tekke ve zaviyelerin kapatılmasına yönelik özel bir kanunla bütün tarikatlarla birlikte Mevlevî tarikatlarının da kapatılması kararı alınana kadar. Bu yasağın ardından İstanbul'da bulunan Yeni Kapı Mevlevî dergâhında 12 Eylül 1925 Perşembe günü son ayin yapılmıştır (Eraydın, 2012: 368). Bu yasakla birlikte dervişlerden hiç kimse tekkeye girememiştir. Ancak şeyhlerin bazıları gizlice eğitimlerine ve törenlerine devam etmişlerdir (Ambrosion, 2012: 109).

Atatürk'ün, ülkenin laikleşmesi adına yaptığı değişiklikler arasında 1925 çıkardığı bu yasayla tekkeleri ve zaviyeleri kapattırmasının ardından, 1927 yılında Mevlevîlere bir ayrıcalık yapılmış ve bu ayrıcalığın ardından Mevlevî ayinlerinin, bir Türk dansı niteliğiyle yeniden yapılmasına izin verilmiştir (Güven-Koyukan, 2010: 513). Konya Dergâhının bütün giderlerini Evkaf Vekâleti tarafından karşılanarak Mevlânâ Müzesi olarak o dönemde Asar-ı Atika Müzesi günümüze ulaşan adı Mevlânâ Müzesi olarak açılmasına müsaade edildi (Güven-Koyukan, 2010: 518).

Atatürk'ün 1925 tarihinde tekke ve zaviyelerin kapatılması kararıyla kapatılan Mevlevî dergâhları arasında bulunan Yeni Kapı dergâhında Kudûmzen başı olarak görev yapan Sadettin Harper'in 1953 senesinde Sema ayinlerinin yeniden halka açık dini tören niteliğinde yapılması için Konya valisine giderek izin istemesi üzerine, bu törenin dini bir tören niteliğinde değil ünlü bir şairin anma töreni olarak

yapılması şartıyla izin verildi. Yasaklanmanın üzerinden otuz yıl geçmişken Aralık 1953'de Konya'da bulunan bir sinema salonunda üç Musikişinas ve gündelik kıyafetler içinde dönen iki semazenle birlikte ilk tören gerçekleştirilmiş oldu. Törenin tekrarlanması bir yıl sonra yani 1954 senesinde gerçekleşti. Bunun ardından 1955 senesinde Konya Turizm Derneği vasıtasıyla Sultan Veled Yürüyüşü ve Mevlevîliğe özgü kıyafetlerinde içeriğinde bulunduğu programın tanıtımı yapıldı. 1956 tarihine gelindiğindeyse biri Ankara dergâhında, bir diğeri ise Konya dergâhında olmak üzere iki tören daha gerçekleştirilmiş oldu (Güven ve Koyukan, 2010: 518).

Devletin en yüksek mevkilerinden başlayarak en alt kademelerine varana kadar herkesin yoğun ilgi duyarak katılım sağladıkları Kandil gecelerinde, Şeb-i Arusta, bütün önemli günlerde ve gecelerde Mevlevî ayin törenleri gerçekleştirilmektedir (Ösen, 2015: 336). Mevlânâ'nın ölüm yıl dönümünde gerçekleştirilen programlara Türkiye'den de birçok kişi katılım sağlamaktadır. Statüsü, konumu fark etmeksizin eğitimlisinden eğitimsizine her tabakadan insan yapılan törenlere yakından ilgi duymaktadır (Demirci, 2013: 27).

1.3.Mevlevilikte Ön Plana Çıkan Kişiler

Bütün tarikatlarda olduğu gibi Mevlevîlikte de manevi makamların dışında çeşitli maddi makamlar da bulunmaktaydı. Teşkilatların yönetimi Mevlânâ silsilesinden gelen Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi tarafından yapılmaktaydı. Halifelerden birini şeyh atama hakkı Çelebi'nindir. Şayet bu makama aday kimsede hilafet yetkisi yoksa bir halifeden hilafet alması gerekmektedir (Gölpınarlı, 1969: 292).

Şeyh (Mürşit): Dergâhta, müritlerin ruhu ile meşgul olan kılavuzudur, müritlerin yeti ve kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak her birine ayrı ayrı yol gösterici olduğu için mürebbidir. Elinden geldiğince edindiği ilmiyle, tecrübeleriyle müridin kalbini yumuşatmaya, kötülüklerden arındırmaya ve nefsini köreltmeye yardımcı olur. Eğer mürit her şeyiyle tam manada teslim olmuşsa bu yolda hızlı ilerleyerek hak yolda temiz bir kalbe ulaşmış olur (İz, 1969: 99). Tasavvufta şeyh,

“Allah’ın gölgesi” niteliğinde kabul edilmektedir (Ambrosion, 2012: 111). Tasavvufî eğitimde, bu denli öneme haiz olan mürşitlerin (Şeyh) konumlarının önemini belirtmek için Muhammed Emin el- Erdebilî ‘Mürşidi olmayanın, Mürşidi Şeytandır’ demiştir (Gözütok, 8 Eylül 2012: 8).

Mevlevilerde, önemli bir yeri olan Şeyh’in, dergâha iştirak edenleri kabul etme, Mesnevi dersleri verme yetkilerinin yanı sıra tekkenin ve vakıfların gelir idaresini sağlama gibi yetkileri de vardır (Çelebi Bayru- Sağbaş, 2008: 106). Şeyh, sufilik geleneğinde sürekli olması vurgulandığı gibi kusursuz bir rehber olmalıdır. Şeyh’e koşulsuz bağlılık derin bir ibadettir ve bütün benliğini adamakla gerçekleşir (Ambrosion, 2012: 105). Mevlevîlikte, şeyh evlilik yapmak zorundaydı; bunun sebebi ise, şeyhlik makamının babadan oğula, dededen toruna miras yoluyla intikal etmesiydi. Dolayısıyla silsilenin devamı açısından da evlilik gereklidir. Şeyhler evlenmek zorunda olduğundan, Mevlevîhanelerde bulunan bölümlerden biri de haremdir. Haremdekilerin selamlık bölümüne girmeleri yasaktır (Duru, 2012: 92).

Sema ayinlerinde Şeyh, ayinin en üst makamında bulunan kişiye denilmektedir. Mevlânâ Celaledin’i temsil eden şeyh ayinlerin başlangıç ve sonlanış talimatlarını verir. Semazenlerin hareketlerini kontrol altında tutup onları yöneterek dönüşün düzenli bir şekilde icra edilmesini sağlayan kişidir.

Mürit: Kelimenin lügati manası irade sahibi olan kişi demektir. Lakin tasavvufî manada irade sahi olmayan kişi anlamına haizdir. Yani kendi iradesini hak yolda makam sahibi olan bir kişinin eğitimine teslim eden kişidir. Mevlevilikte de mürit Mevleviliğe alaka duyan ve bu alakası neticesinde tarikata intisap ederek bir şeyh tarafından sikkesi tekbirlenmesi neticesinde dergâh eğitimi başlayan kişiye denilmektedir (Ösen, 2015: 106). Müritler, Şeyhin eğitimine tabi oldukları için Şeyh’in oğlu gibidirler. Ayrıca aynı yolun yolcusu olan müritler birbirlerine can bağıyla bağlanmış olan kardeşler gibidirler (Aras, 2007: 106). Müritlerin çile çıkarana kadar dergâh hizmetlerine nail olmaları sebebiyle evlenme yetkileri yoktur. Derviş ancak çilesi bittikten sonra izdivaç gerçekleştirebilirdi (Gölpınarlı, 1969: 292). Bin bir günlük çile eğitiminden muvaffak olmuş, hücre sahibi olmaya hak kazanmış müritlere ‘dede’ unvanı verilirdi (Gölpınarlı, 2004: 22). Tezimizin

ilerleyen bölümlerinde dede ünvanının nasıl hak edildiğiyle ilgili detaylı bilgi vermeye çalışılmıştır.

Mutrip Heyeti: Mevlevihanelerde, Sema esnasında musiki icrasını gerçekleştiren topluluğa denilmektedir. Bu heyete ‘Mutribân’ da denilmektedir (Gölpınarlı, 2017: 38). Bu heyeti yöneten kişiye ise neyzen başı denilmektedir. Neyzen başının idaresindeki mutrip heyetinin çalgıları arasında ney, kudüm, rebab gibi çalgılara yer verilirken günümüzde hemen hemen bütün yaylı ve mızraplı sazlara yer verilmektedir (Tanrıkorur, 1991: 4/252). Mutrip heyetinde sazlı çalgıların icrasını gerçekleştirenlerin yanı sıra ayinin sözlü faslını topluca seslendiren bir grupta bulunmaktadır (Yıldırım, 2011: 133). Müzisyenler ve Mutrib Heyetindeki ilahi ve şiir seslendirmesi yapan bu kişilere Kavvala ya da Ayinhan denilmektedir. Sema esnasında Kavvalalar daima Kuran, şiir ve ilahi okumaktadırlar (Yöndemli, 2007: 273).

Semazen: Çile eğitimini tamamlayarak dede ünvanına nail olması neticesinde Ayinlerde Sema çıkaran kişilere denilmektedir (Yöndemli, 2007: 273). Semazenin eğitimi semazen başı denilen kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. Semazen başı aynı zamanda Sema Töreni esnasında semazenlerin birbirlerine çarpmalarını engellemek için aralarında dolaşarak hareketlerin kontrolünü de sağlamaktadır (Küçük, 2009: 36/465). Semazen ve semazen olabilmek için geçirdiği eğitim evreleri tezimizin ilerleyen bölümlerinde daha detaylı anlatılacağı için bu bölümde bu kadar bilgi vermekle yetiniyoruz.

2.TASAVVUF VE EĞİTİM

Mevlevî ayinlerinin eğitim boyutunu anlatmadan önce kısaca eğitim hakkında bilgilendirme yaparak önce eğitimin ne olduğunu anlamamız ve tasavvufla bağlantısına değinerek daha sonra Mevlevî dergâhlarında icra edilen ayinleri ve ayinlere (Sema) çıkana kadar geçirilen eğitim evrelerini vermemizin konunun iyi anlaşılması açısından daha münasip olacağı görüşündeyiz.

Günümüze kadar eğitimciler, eğitimin birçok tanımını vermişlerdir. Bizde eğitimi daha iyi anlamak için bazı tanımlarını vereceğiz. Eğitim, beşerin sosyal ve fiziki çevrede yaşamını idame etmesini sağlayacak yardım kaynakları vasıtasıyla davranış yeteneklerini düzenlemesinden ibarettir. Yani kişinin var olduğu toplumda; meyil davranış ve yeteneklerini kazandığı süreçler toplamıdır. Eğitimde ön plana çıkan en belirgin özellik bireylere yeni tutum ve davranışlar kazandırmak veya belli tutum ve davranış değişiklikleri meydana getirmektir (Gözütok, 2016: 16). Eğitimin yönünü belirleyen söz konusu dört unsur vardır diyebiliriz. Bunlar; ilgi, sevgi, sezgi ve bilgidir (Dodurgalı, 2010: 15). Çevresiyle sürekli olarak etkileşim halinde olan kişilerin bu etkileşimlere bağlı olarak davranışlarında meydana gelen olumlu ya da olumsuz davranış değişiklikleri olarak tanımlamamız da mümkündür (Deniz (ed.), 2007: 30). Eğitim kavramına ilaveten eğitimle benzer anlamları taşıyan psikologların kullandıkları öğrenme kavramı da mevcuttur. Öğrenme en genel tanım olarak hal ve tavırlarımızda sürekli olarak meydana gelen davranış değişiklikleridir (Ankay, 1990: 66). Öğrenmeden bahsedince aynı zamanda öğretim kavramına da değinmemiz gerekmektedir. Öğretimin tanımı ise, öğrenme olayının gerçekleşebilmesi ve bireyde amaçlanan davranışın gerçekleşebilmesi için uygulanan süreçlerin toplamıdır (Dündar, 2011: 19).

Eğitim ve öğretim kişinin doğasında sahip olduğu bütün becerileri birlikte geliştirebileceği bir ortamı oluşturmak ve onu var olduğu toplumun yaşantısına ve kurallarına uyum sağlayan iyi ve bilinçli bir vatandaş olarak geliştirmek gibi iki yönlü amacı vardır (Kaya ve Asan, 1997: 179). Yunus Emre'nin de ifade ettiği gibi 'İlim ilim ilmektir, ilim kendin bilmektir' eğitimin asıl gayesi

kişinin kendinin bilincine vararak eğitiminin basamaklarını belirlemesidir (Kara İ., 2006 :109).

Mevlânâ'ya göre ise eğitim uzun bir süreçtir. Bu sebeple her aşaması en ince detayına varıncaya kadar ilmek ilmek hesaplanarak belirli bir plan dâhilinde düzenlenmelidir. Nasıl ki bir basamak bir sonraki basamakların habercisiyse eğitimin de her aşaması bir sonraki aşamanın habercisi olması gerekir. Nasıl ki bir çocuğun oyununda bir sonraki oyunun sırları gizliyse eğitimin önceki kademelerinde de bir sonraki aşamanın sırları gizli olmalıdır. Eğitim, en zirve noktaya ulaşana kadar adım adım ilerlemektir. Bir davranış kendinden önceki davranışın sonucu ve kendinden sonraki davranışın ön basamağı niteliğinde olmalıdır. Görünenlerde görünmeyenleri, gizli kalanları anlayabilmek, Mesnevide de ifade edildiği gibi 'olanlardan olacakları kestirebilmek' ve bunları da önceden planlamış olmak gerekmektedir (Demirci, 2016: 30).

Toplumların, varlıklarını sürdürebilmesi, madden ve manen var olan değerlerini devam ettirebilmesi ve insanlığa fayda sağlaması için insanlığın en önemli ihtiyaçlarından birisi eğitimidir. Cisim ve ruhtan var olan insanın maddi ihtiyaçları kadar manevi ihtiyaçlarını karşılayacak ruhi doygunluğa erişmesini temin edecek bir eğitime de gereksinim duyulmaktadır (Kara İ., 2006: 109).

Ruh hayatı manasına gelen kişiden kişiye değişiklik gösteren tasavvuf kelimesinin kökeni ve meydana geliş tarihi hakkında bilgiye sahip değiliz. Tasavvuf, tarif edilmeye çalışılırken genelde herkes kendi mana iklimindeki duyguları yansıtmıştır (Konukseven, 2006: 4). Toplumumuzda asıl amacı kâmil insanı geliştirmek olan tasavvuf kültüründe terbiye-i dergâhın asıl amacı da budur. Bu hedefe ulaşabilmek için de tasavvufun menşei kalp, duygu, sezgi merkezli unsurlardan oluşan güzel sanatlar gibi kaynaklardan faydalanmak lüzumludur (Kara, 2006: 10). Güzel sanatlar, zihni meşguliyetler olduğu için onlara yöneldiği vakit odak noktası sanat olması sebebiyle, kişiler kötü düşüncelerden ve kötü işlerin icrasından uzak durmuşlardır.

Köklü bir geçmişe sahip olan Tasavvufi eğitim, çeşitli aşamalardan geçilerek nefsin ve ruhun eğitilmesidir. Bu eğitim sistemi daima kolaydan zora

gidilerek sürekli bir ilerlemeyi kapsamaktadır (Gözütok, 2012: 107). Birey, iyi bir eğitim, ilim, irfan yuvası olan kurumlarda, tasavvufi terbiyenin vuku bulması neticesinde özünde gizli kalan hazineyi yani eşref-i mahlûkat kimliğini dışa vurur. Bireysel ve deruni manada zikir, murakabe, rabıta ve sohbetler gibi birçok tebliğ ve terbiye bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Tasavvufi eğitimi, diğer eğitim türlerinden ayıran en temel etken sadece bireysel eğitimi değil bununla birlikte toplumsal eğitimi de sürdürmesidir (Göktaş, 2011: 139).

Modern eğitim ile tasavvufi eğitim arasındaki en büyük farklardan birisi de modern eğitimde kişinin kendine aktarılan bilgilerin neticesinde bazı davranışları kazanması hedeflenirken, bu durumun tam zıttı olarak tasavvufi eğitimde ise bir davranışın sürekli olarak tekrar edilmesi neticesinde bilgiye ulaşılması hedeflenmektedir. Hedeflenen bu bilgi de sūfinin kendine has iç âleminde ki tecrübeleri neticesinde elde ettiği hünerdir (Göktaş, 2011: 143). Yani birinde bilgi davranışa yön verirken bir diğerinde ise davranış bilgiyi kazandırmaktadır (Gözütok, 2011: 91). Mevlânâ Mesnevisinde “Bilgisizlik onun (olgun kişinin) katına gelince bilgi olur; eksik kişiye giden bilgiyse bilgisizliğe dönüşür” (Mevlânâ, 2008: 67 Kod: 1610) diyerek bilginin doğru kişiye doğru şekilde aktarılması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Tasavvufun odak noktası insanın iç âlemi olduğundan kişinin nefis terbiyesiyle ilgilenilmektedir. Dergâhlarda da kişinin iç dünyasında var olan kötülüklerden nefsanî duygulardan arındırılması ilk hedeftir. Bu hedefe ulaşmak için de ancak tecrübeli ve dergâh terbiyesinden geçmiş bir ustanın yardımıyla bu eğitimlerini tamamlaması gerekmektedir (Çelebi Bayru- Sağbaş, 2008: 87). Ancak tasavvufi eğitiminden geçerek insan-ı kâmil olma yolunda ilerleyecek bireyin bu eğitim aşamalarına dâhil edilmeden önce dinin emir ve yasaklarına hâkim olması da gerekmektedir (Gözütok, 2012: 101).

Mevlânâ'nın nazarında tasavvuf, kişinin Allaha duyduğu aşktan meydana gelmektedir. Allah'ı seven kulun, onun, hizmetinde olacağı, emir ve yasaklarına uyacağı görüşündedir. Mevlânâ'ya göre, kötülük sevgisizlikten dolayı ortaya çıkmaktadır (Çelebi Bayru- Sağbaş, 2008: 85). Nefis, kalp ve ruh eğitiminden geçen insanın sezgileri en üst seviyeye ulaşır, algıları farklı boyutlara açılır. Kişi, bu sayede var olmanın farklı boyutlarını algılamaya başlar (Kayıklık, 2011: 113).

2.1. Tasavvufta Sema İle Görüşler

Hangi tarikata ait olduğu fark etmeksizin dergâhlar varlıklarını sürdürdükleri toplulukların duydukları ihtiyaçları gidermekle büyük bir role sahiptirler. Bu dergâhlar tasavvufun en temel kurumları mahiyetindedirler. Bu dergâhların önde gelen şeyhleri gerek Anadolu Selçuklularında gerek zamanın devletlerinde toplumun ihtiyaçlarını karşılamada büyük bir önemi haizdirler. Bu da onların her dönemde toplumla iç içe olduklarını (Ösen, 2015: 320) ve yönetimi benimsediklerini gösterir. Allah aşkıyla yanan kulun, Allah’a karşı vazifelerini yerine getirmesi gerekmektedir. Yani Kulun, Allah’ın eşsizliğini, kudretini, ondan başka ilah olmadığını unutmadan kulluğun gerektirdiği sorumluluklarını yerine getirip Allah’ın Rızasını kazanmak için çabalaması gerekmektedir. Kullar, Allah’ın, kuluna olan eşsiz merhametini bilerek azgınlığa düşmemeli, doğru yoldan sapmamalıdır. Bu ilişki içerisinde âşık ile maşukun bir birinden ayırt edilmeyecek durumu vaki olduğunda tasavvufi olgunlaşmayı tamamlamış, o olgunluğa ermiş olur. Mutasavvıfın bu şekilde olgunlaşmasından öte bir şey yoktur (Doğrul, 1948: 122). Tarikatlar da, bu olgunlaşmanın tahakkuk etmesine vesile olan kurumlardır.

Tarikatların, benimsedikleri görüşleri, düşünceleri, zikir şekilleri, giyim tarzları gibi özellikleri onları ön plana çıkaran hususlardır. Tasavvufta yüksek bir mertebeye haiz olan zikir kulu gaflete düşmekten alı koyan manevi bir zırh görevi görmektedir. Zikre yönelenler için ruhunu, tüm benliğini, dünyaya karşı duyulan ilgisini, dünyevi hayatın merkezine oturtma duygusu yerini Allah aşkına bırakmaktadır (Eraydın, 2012: 126-127). Zikir, kurtuluşa ermenin, mutluluğun, sevginin ölçütü ve yarenliğin temel kaynağıdır , “O’nun katında her şey bir ölçü iledir” (Rad,13/8). Sevgi, zikrin ortaya çıkmasına sebeptir. Allah aşkına erişmek isteyen kişi zikrini sürdürmelidir (Eraydın, 2012: 130).

Her tarikatın kendilerine has bir ibadet şekli vardır. Bu ibadet şekillerinin en marjinal olanının, Mevlevîlere ait olduğunu görmekteyiz. Mevlevîlerin ayin formunda gerçekleştirdikleri zikir törenlerinde musikiye de yer vermeleri onun diğer tarikatlardan farklı bir konuma sahip olmasına sebebiyet vermiştir.

İslamiyet'te, musiki konusu ise her devirde haram-helal tartışmalarına sebep olmuştur. Müziği işitmek ve “işitilen musiki” manasını taşıyan Sema da bu tartışmalar arasında payını almıştır. Bu konuyu Kur'an ayetlerine ve hadislerine dayanarak helal olduğunu savunanlar olduğu gibi yine aynı şekilde ayet ve hadisler ışığında haram olduğunu savunan birçok kişi de bulunmaktadır (Ayaz, 2013: 122). Her ne kadar musiki günah diyenler olsa da, Kur'an-ı Kerimde musikinin yasak olduğunu ya da mubah olduğunu doğrudan bildiren bir ayet bulunmamaktadır. Hadislere bakıldığında zaman ise musikiye müsamaha gösteren hadislere rastladığımız gibi, cevaz vermeyen hadislere de rastlanmaktadır. Fakat cevaz vermeyen hadislerin kaynağına bakıldığında sahih hadisler olmadığını ya da sahih hadis kaynaklarında haram boyutunun farklı yorumlandığını görürüz. Sahih hadis kaynaklarının çoğunun Musikiye müsamaha gösteren hadis kaynakları olduğunu incelemeler neticesinde görmekteyiz (Demirci, 2017: 587). Bazı sahih hadis kaynaklarında da musikiyle ilgili cevaz vermeyen hadisler de dikkatle incelendiği zaman musikinin sapkınlığa, İslam'da hoş karşılanmayan durumlara sebebiyet verirse haram olduğunu bildirdikleri anlaşılmaktadır. Musikinin haram olduğunu savunanların musikinin icra ediliş amacının ve insanda oluşturduğu manevi boyutlarını da göz önünde bulundurarak ele almaları gerektiği kanaatindeyiz.

Musikiye dair yapılan tartışmaların odak noktasında yer almak istemeyen mutasavvıflar keyif ve nefis ehliyle (ehlü'l levh ve'l-lüb) karıştırılıp aynı kategoride değerlendirilmek istememeleri hasebiyle ğına, teganni, elhan kelimeleri yerine tasavvufî düşüncenin dışına çıkmamak adına Sema kelimesini kullanmışlardır. Aynı zamanda bu kelimeyi doğanın bütün seslerini bâz alarak kullanmaya özen göstermişlerdir (Binbaş, 1997: 5). Her ne kadar keyif ehliyle karıştırılmak istemedikleri için bu kelimeyi tercih etmiş olsalar da yine birçok eleştiriye maruz kalmışlardır. Kendilerini bu konuda destekleyenler olduğu gibi uyguladıkları zikir şeklinin yanlış olduğunu ve dinimizde uygun görülmediğini savunanlar da olmuştur. Bu da zikirlerine musikiyi de dâhil etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Mevlânâ, musikiyi cennet kapısının açılış sesi olarak ifade etmiştir. Sevgi evinin oluşumu musikiden meydana gelmiştir. Mevlânâ'ya göre sema: “safa, cânâ şifa, ruha gıdadır. Semâ “(mûsikî), ilâhî aşka ulaşmada bir vasıtaadır.” İlâhi bir musiki

dairesi olarak gördüğü dünyada güzel olan her şey musikiye dönüşür, enstrüman olur. Mevlânâ'ya göre enstrümanın çıkardığı o eşsiz huzur verici nağmeler cana can katmakta, ruha gıda olmaktadır (Akpınar, 2007: 234). “Şüphesiz inkâr edenler ve Allah yolundan alı koyanlar gerçekten uzak bir sapıklıkla sapmışlardır” (Nisa, 4/167). Ayetindeki sapkınlık, Allah yolundan alı koyanlar olarak geçmektedir. Oysa Mevlevîlerin zikrinde, Allah yoluna davet ve bolca Allaha zikir vardır. Mevlevî dergâhlarında yankılanan musiki kulu sapkınlığa değil doğru yola, ilahi aşka ve vecde kavuşmada etkin rol oynamaktadır. Bu haseple Allah’a olan aşkla gerçekleştirilen bir ibadet şeklinin haram olmayacağı kanaatindeyiz.

Semanın mübâh olmadığını iddia edenlerden bazıları Ebû Ümame’nin Hz. Muhammed (a.s.m) den iktibas ettiği ‘Hiçbir kimse yoktur ki, teganni etmek suretiyle sesini yükseltişinde, Cenâb-ı Hak, onun için iki şeytan gönderip onun omuzlarında karar kılmasın ve topuklarıyla o susuncaya kadar onun göğsüne vurmasınlar’ buyurduğu hadisini delil göstermektedirler. Gazali ise bunu delil olarak sayanlara cevaben bu hadisin kalpte kötülüğü artıran şeytanın kalbe koyduğu fâsıklık olan şehveti ve rabbani değil beşeri aşkı temsil eden teganniye kast ettiğini belirtir. Allah yoluna götüren, zikir, bayram, bir bebeğin dünyaya gözlerini açışı vs. durumlarda şarkı söylemenin Şeytanın amacının zıttı olan (Gazali, 1989: 643) durumlar olduğu için bu hadisi delil gösterenlerin delilleri yersiz çıkarmaktadır.

Musikinin, mübâh olmadığını söyleyenlerden birisi de Halife Velid b. Yezittir. Velid b. Yezit musikinin mübâh olmadığını: ‘Musiki zinanın rukyesidir (Büyüsüdür)’ (Suyuti, 2003:11/620) sözleriyle aktarmaktadır. Resul-i Ekrem efendimiz (a.s.m): “Sema bir kavme farz, bir kavme sünnet, bir kavme bidattir” buyurmuş. (Hazırlara farz, taliplere sünnet, gafillere bidattir) (Ahmet Dede, 2007: 40). Gazali sema için “Sema, salikin kalbinde ilim ve hal yaratırsa, ona vecd denilir. Bu da vecde mazhar olur. Uzuvarın düzenli veya düzensiz hareketini sağlar. Buna ızdırıp denir. Bazen de düzenli hareketler olur işte buna haram olmayan raks denir” demiştir (Ankaravi, 2012: 385).

Zencilerin, mescitte dans ettikleri bir bayram günü Hz. Muhammed (a.s.m)’in Hz. Aişe’nin yanına gelerek ‘görmek ister misin?’ diye sual etmesi üzerine

Hz. Aîşe görmek istediğini söylemiş. Bunun üzerine Resulullah (a.s.m) kapının eşiğinde durup ve Hz. Aîşe'nin dayanması için kolunu uzatmıştı. Bu vaziyet o kadar uzun süre devam etmişti ki Resulullah'ın defalarca 'yetmez mi?' diye sualine 'Hayır' yetmez cevabı verdiği nakledilmektedir (Gazali, 2013: 332). Hz. Muhammed (a.s.m) Hz. Aîşe'nin musiki eşliğinde dans eden siyahileri seyrederken kendisinin de orada bulunarak onları seyretmesi musikide bir beis görmediğini göstermektedir.

Halid el-Medeninin, def çalıp şarkı söylemekle meşgul olan cariyelerinin bu durumu Rubeyyi' binti Muavviz'e nakletmesi üzerine, Rubeyyi' ona: 'Düğünümün sabahında Resulullah (a.s.m) yanıma geldiğinde iki cariyem Bedir'de öldürülen babalarımız üzerine yakılan ağıtlarla şarkı söylüyorlardı ve şarkının içinde " İçimizde yarını bilen Peygamber var" diye söylemelerinin üzerine Hz. Muhammed (a.s.m)'in "Bu dediğimize gelince, yarını ancak Allah bilir" buyurduğunu nakletmiştir (Gözütok, 2017: 394).

Gazali *Kimyayî Saadet* adlı eserinde Resulullah (a.s.m)'in bir gün Cafer-i Tayyar'a 'sen yaratılış bakımından bana benzersin' diye buyurmuştur. Bu sözün hâsıl olmasının ardından Cafer-i Tayyar bu durumun getirdiği heyecan ve mutlulukla dans etmeye başlamıştır (Gazali, 2014: 1-2/346). Allah resulü bu hali anlayışla karşılamış yaptığı dansta bir beis görmekle ilgili bir söz bildirmemiştir.

Cüneyd-i Bağdadi, Sema yapmaktan istiğfar etmiş olmasına rağmen Sema yapma arzusunda bulunanların Sema yapmasında bir beis görmemiştir ve Semanın icrasına "Onların arasında tüysüz (çok genç) kimse olmamalıdır. Toplulukları aynı cinsten olmalıdır... Aralarında fasık ve ehl-i dünya bulunmamalıdır. İhlas ile yapılmalı, ücret almak ve açılış yemekleri yemek için yapılmamalıdır. Üzerlerinde galebe olmadıkça kalkmamalıdır. Gerçek olmadıkça vecd gösterisinde bulunmamalıdır" (İnanır, 2017: 577). Durumlarının haiz olması neticesinde gerçekleştirilmesine müsamaha göstermiştir. Cüneyd-i Bağdadi'nin bu sözleri, Şems'in Mevlânâ'yı Semaya davet ederken sarf ettiği şu sözleri aklımıza getirmektedir: ' *Sema ediniz, Semanın halka haram olması nefis hevâsiyle meşgul olmalarındandır. Onlar sema ettikleri zaman kendilerindeki hal ziyadeleşir. Hak ve hakikatten gafil olarak hareket ettikleri için Sema kendilerine haram olur. Hâlbuki*

Hakkı isteyen ve ona âşık olanlar Sema ettikleri zaman aşkları ve manevi halleri çoğalır’ (Çetinkaya, 2007:456).

Aişe Validemiz, bir bayram günü hizmetinde bulunan iki cariyesinin tef eşliğinde şarkı söyledikleri esnada, Hz. Muhammed (a.s.m)’in odanın kapısından içeri girdiğini, cariyelerin bulunduğu tarafın ters yönüne yüzünü çevirerek uzandığını ve bu hal vaki olurken Ebubekir (r.a) içeri girerek hiddetle “Resulullah’ın evi ve Şeytanın çalgısı” diyerek onlara kızmasının üzerine Hz. Muhammed(a.s.m)’in ona “Ya Ebubekir, onlara karışma bayram günleridir” diye buyurmuştur (Gazali, 2014: 333). Hz. Aişe validemizden bize ulaşan bu bilgi neticesinde Resulullah’ın bu davranışından musikiyi yasaklamadığı onlara müsamaha gösterdiği aşikârdır.

Musikinin, kulağa hoş gelen nağmelerinin haram olmadığına dair delillerden birisi de, şüphesiz ki Resulullah (a.s.m) sahabelerine “Kur’an’ı Kerim-i güzel sesle okuyunuz zira güzel ses Kur’an’ın halavetini artırır” diye buyurmuş olmasıdır. Eğer kulağa hoş gelen sesler haram olsaydı Allah’ın Resulü (a.s.m) böyle bir şeyi buyurmazdı. Hoş sesin haram olmadığına dair bir başka delilimiz de Kur’an-ı Kerimde kötü sesin merkep sesine benzetildiği ayettir (İz, 1969: 133). Musikide kulağa hoş gelen, ruhu dinlendiren seslerdendir. Eğer musiki haram olsaydı Allah’ın Resulü (a.s.m) Kur’an’ın hoş sesle okunmasını emretmez, Kur’an-ı Kerimde ise seslerin en kötüsü eşek sesine benzetilmezdi. Bu ayetler bile bize musikinin haram olmadığını gösteren en büyük kanıtlardır. Çünkü bir şeyin haram veyahut helal olduğunu iddia edilebilmesi için Kur’an ayetleri ve hadisler en büyük delildir.

Ebu Süleyman, “Teganniyi dinlemek kalpte olamayanı kalbe sokmaz. Belki kalpte olanı harekete getirir” (Gazali, 1989: 625) demiştir. Buda bize denizde ne varsa kıyıya o vurur sözünü hatırlatmaktadır. İnsanın kalbi fasıklık ve kötülüklerle doluysa, ona ne yapsan da boş olur yoldan çıkarmak için değil musikiyle en ufak bir şeyle bile çirkinliği yüze vurur. Ama ilimle, irfanla doluysa musiki ruhunu okşayan onu daha ılımlı bir insan haline getiren bir vasıtaadır. Hak yoluna ulaşmasında vesile olur. Bu yola ulaşmada vesile olan bir vasıtanın da haram olmasının mümkün olamayacağı kanaatindeyiz.

3.MEVLEVİLİK VE EĞİTİM

Mevlânâ, İslam âleminde günümüze kadar gerek ilmiyle, gerek fikirleri ve öğrendiklerini yaşamına uygulamasıyla bilinen, çok yönlü bir karaktere sahip olan en büyük, en önemli ilim adamlarından biridir. İyi bir eğitmen olan Mevlânâ'nın aynı zamanda iyi bir şair ve mutasavvıf olduğu bilinmektedir. Camide halkı vaazlarıyla aydınlatırken yaygın din eğitimini, zikir halkalarında talebelerini manevi açıdan doyururken mürşitlik ve medreselerde öğrencilerine eğitim verirken de örgün din eğitimini gerçekleştirmiştir (Demirci, 2016: 29).

Mevlânâ, Medrese eğitimi derslerinin yanı sıra, Fars, Arap ve Hint edebiyatlarıyla da yakından ilgilenmiştir. Rumcayı öğrenen Mevlânâ, Yunan filozoflarının eserlerini ve hayatlarını da merak edip inceleyerek onların bakış açılarından da faydalanmıştır (Ösen, 2015: 31). Mevlânâ'nın yolundan gidenlerde onun yoluna tabi olan talebelerini eğitirken uyguladığı metotları geliştirerek uygulamaya devam etmişlerdir. Ahlaki erdeme ulaşmak için çabalayan dervişler, kendilerine yol göstericilik yapan şeyhleri ve geleneksel sanatların vasıtasıyla talim ve terbiyeye tabi tutulmuşlardır. Bu eğitimlerin neticesinde kibirli olan kişiler tevazu ehline, öfkesine hâkim olamayanlar sakit uysal bireylere, kısacası Mevlevî adabından geçen bireyler buradan nefsin terbiye ederek pir-u pak iman ehli, aşk ateşiyle yanıp tutuşan bireyler haline gelmektedirler (Kara, 2006: 21). Mevlevi dergâhlarında nefis terbiyesinin yanı sıra hemen hemen ilmin her çeşidine de yer verilmiştir. Mevlevilerin okuduğu ana dersler arasında; tıp, astronomi, hayat bilgisi, psikoloji, sosyoloji eğitimi bulunmaktadır. İnsan ruhunu okşayıp, coşku ve heyecanı artırması hasebiyle dersler arasına dâhil edilen sema ve musiki eğitimiyle bir yeniliğe imza atan Mevlevîler, dergâha dâhil olan dervişlerin ilgi-alaka ve becerilerini göz önünde bulundurarak geleneksel eğitim-öğretim yöntemlerinin dışına çıkmadan programlar hazırlamaktadırlar (Yöndemli, 1997: 25). Mevlevilikte, tasavvufun eğitim alanına giren, duygulara hitap eden musiki de zikir ayinleri sırasında çeşitli çalgı aletleri eşliğinde okunan ilahiler ve kasidelerle birlikte gelişmiştir (Çetin, 186: 2017). En ince ayrıntısına kadar dergâhta her şey belirli kurallara bağlı olarak bir düzene koyulmuştur. Bu kuralların dışına çıkma yetkisine hiç kimse haiz değildir. Sofra adabından, yemeğin yeniliş şekline, oturmasından kalkmasına, tennurenin giyiş

adabından, sikkenin takılma şekline, selamlarından konuşmalarına ve yatış şekillerine varıncaya kadar her şey bu kurallar nezaretinde belirlenmiştir (Yöndemli, 2007: 184). Ehli sülûk daima edebe riayet eder. Özünde, sözünde her haliyle bir örnek teşkil etmektedir. Şeyhin sözünü dinleyip araya girerek yarıda kesmemesi, toplum içinde öne atılamaması, yemeğe şeyhinden sonra başlamaya özen göstermesi gerekmektedir (Ankaravi, 2012: 69). Bütün bunlar eğitim aşamaları esnasında göz önünde buldurması gereken esaslardır. Modern eğitimde uygulanan bir modeli taklit ederek öğrenme yolu olan gözlem metoduyla öğrenmeye yer verilen Mevlevilikte eğitimi süren dervişin gözetimi altına verildiği eğiticiler vasıtasıyla dergâh adap ve erkânını öğrenerek kendisine rol model aldığı mürşidine benzemeye çalışır (Demirci, 2007: 109).

Mevlevîlerde kötülükle bakmama ya da temiz bakış manasını taşıyan “safa nazar” vardır. Bu sebeple Mevlevîler, hiç kimseye kötü gözle bakmaz ve her şeyi hoş görürlerdi. Bunu yapmaya mecburdurlar (Çelebi, 2006: 116). “ Kim bir iyilikle gelirse, artık onun için daha iyisi vardır” (Kasas, 28/84) ayeti ışığında ilerlerler.

Mevlevî terbiyesinden geçen kişilere, dergâhta asla dilenciliğe yer olmadığı öğretilir. Onlar Allahtan başkasına el açmazlar. Bu eğitimler neticesinde Mevlevîler, ne olursa olsun asla dilencilik yapamaz Allah’tan başka kimseye el açmazlar. Mevlevîlerde dilenciliğe yer olmadığını en iyi Mevlânâ’nın ‘Biz kendi dostlarımıza dilencilik kapılarını kapamışız. Dostlarımızın ticaret, kitabet veya herhangi bir el emeği ve alın teri ile geçinmelerini temin etmeleri için Peygamberin “Gücün yettikçe istemekten sakın” sözünü yerine getirdik. “Bizim müritlerimizden kim bu yolu tutmuşsa onun bir pul kadar kıymeti yoktur.’ Bu sözleri en iyi şekilde ifade etmektedir (Yöndemli, 2007: 79). Mevlânâ yine dilencilikle ilgili bir sözünde ‘Ben ashabıma tese’ül ve gedâlık (dilencilik) yolunu kapattım ve mahlûkattan talep kapısını kilitledim’ demiştir (Ahmed Dede, 2007: 31).

3.1.Mevlevilikte Sanat Eğitimi

Dergâhta mevcut bulunan belirli kaideler dâhilinde hazırlanan programlar arasında edebiyat, (süsleme) tezhip, ebru, Hüsn-i Hat, kuyumculuk gibi çeşitli

geleneksel sanatlarda yer almaktaydı. Kişi ilgi ve becerilerine göre bu sanat dallarına yönlendirilirdi ve alanında uzman bir dede tarafından bu alanda eğitilirdi. Şayet dergâhta dervişin alaka duyduğu sanat dalında uzmanlaşmış bir dede yoksa dışarıdan dergâha getirilen bir eğitmenin gözetimine verilirdi (Ölmez, 2011: 20). Mevlevilerde çile eğitimi başlayan derviş kendisine verilen işleri hallettikten sonra boş kalan zamanlarında bu sanat dallarına yöneltilir boş kalan zamanlarını bu sanat dallarında eğitilerek geçirirlerdi. Dergâhta boş kalıp boş işlerle uğraşmak uygun görülmezdi. Herkesin bir uğraşı olmalı onunla ilgilenmeliydi. Bu yönüyle Mevlevî dergâhları düşünce ve sanat alanında yüzyıllar boyunca iyi bir eğitim ve irfan ocağı olmuşlardır (Çelebi, 2006: 102). Mevlevilerde, sanatla ilgilenmek neredeyse ibadet gibi görülürdü, bunun sebebi; sanat vasıtasıyla Allah'ın insanda bulunan yansımalarına daha rahat ulaşılacağı ve sanatta ilerledikçe Allah'a daha da yaklaşılabileceği (Çevikoğlu, 2009: 75) düşüncesine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Derslerin haricinde ödül, ceza, imtihan gibi çeşitli yöntemlerle kişilerin ilgisi de artırılmaktaydı (Yöndemli, 1997: 25). Her türlü eğitimle donatılan ve yetiştirilen Mevlevîlerin, almakta olduğu ana derslerine ilaveten eğitim programlarında Latince, Arapça, Farsça gibi çeşitli dillerin eğitimine de yer verilmekteydi (Yöndemli, 2007: 101). Mevlevîliğin birçok alanda tesiri olduğunu biliyoruz. Mevlevîliğin, tesiri altına aldığı alanlardan birisi de edebiyattır. Özellikle havas edebiyatı, incelendiği zaman toplum hayatına tesirini çoğu şairin eserlerinde izlerini görebilmekteyiz. Kültür ve sanat merkezi niteliği taşıyan Mevlevîhaneler, kişilerin konaklamasına ev sahipliği yapmış, kendilerine has giyim tarzları, dilleri, usul, adap ve önde gelen ilim camiasıyla tasavvuf ilminden; musikiye kadar birçok alanda eğitimin verildiği (Ösen, 2015: 321) yerler olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Matbahta eğitim gören dervişler aldıkları geleneksel sanat eğitimleri, Mevlânâ'nın tasavvufi fikriyatları, çeşitli lisanlar, nefis terbiyesi ve dini ilimlerin yanı sıra ciddi bir musiki eğitiminin de verildiği kurumlardır (Çelebi Bayru ve Sağbaş, 2008: 171). Mevlevîler, ayinlerinde müziğe yer verdiklerinden Mevlevîhanelerde, müzik, şiir, hat gibi güzel sanatların önemli temsilcilerinin yetiştiği gözlenmektedir. Bu tür güzel sanatlarla ilgilenen Mevlevîlerin önemli bir kısmı, usta-çırak ilişkisi içerisinde Mevlevîhanelerin dışında da yetiştikleri göz önüne alınırsa, bu tarikata ait kayıt ve tezkirelerde bulunan istatistiklerin, bu tarikata

mensup olan kimselerin tamamını göstermediğini anlıyoruz (Kemikli, 2007: 4). Estetiğin ön planda olduğu Mevlevîlerin, Mevlevîhanelerinin etrafını çepeçevre saran görkemli duvarları ve mesnevileri, ebru, hüsn-i hat, tezhip gibi süsleme sanatlarıyla ilmek ilmek işlediği de Mevlevîlerin sanata verdiği önemi yansıtmaktadır (Ölmez, 2011: 20).

Osmanlı devrinden günümüze varıncaya kadar insanları iyiliğe sevk eden, kötü olan her şeyden ruhu arındıran, kulları fasıklıktan alıkoyan, feyzi artıran araçlardan saydıkları musiki, sema ve diğer birçok güzel sanatlar Mevlevîlerin önemli şartlarından sayılmıştır. Mevlevîhaneler, dergâhların yerine getirdiği dini fonksiyonlarının yanı sıra önemli sanatçıların yetiştirildiği sanat ve kültür merkezi de sayılmıştır (Ölmez, 2011: 21).

3.2.Mevlevilikte Tedrici Eğitim

Her eğitim sisteminde olduğu gibi tasavvufi eğitimde de kişiyi amaçlanan hedefe ulaştırabilmek için belirli eğitim metotları uygulanmaktadır (Savaş, 2016: 19). Bir topluluk içerisinde ham durumda bulunan bir insanı alarak ‘insan-ı kâmil’ mertebesine çıkarmak basit ve kısa süre içerisinde gerçekleşecek bir iş değildir. Bu mertebeye ulaştırabilmek için tedrici bir eğitim gerçekleştirmek gerekmektedir. Özellikle psikolojik niteliği ağır basan tasavvufi eğitimde tedrici eğitim uygulanmaktadır (Gözütok, 2012: 132). Bilginin zamana yayılmaksızın bir anda yüklenilmeye çalışılması zihne ağır gelerek öğrenilmesini güçleştirir ve kişinin bu işten sıkılmasına sebebiyet verir (Adıgüzel, 2003: 195). Tedrici eğitimin en önemli özelliklerinden biri de konunun detaydan değil esastan ele alınmasıdır. Tedrici eğitimde öncelikle inanç oturtularak daha sonra ameli prensipler uygulanmaktadır (Saka, 2001: 42/65). Kişinin inançlarının değiştirilmesi ve nefsi terbiye edip dergâh adabına uygun hale gelmesinde zaman önemli bir etkidir. Bu sebeple eğitimde hedefe belirli bir süreç dâhilinde emin adımlarla ilerlemek gerekmektedir (Savaş, 2016: 1/19). Kişiye bilgilerin birden yüklenmeden adım adım ilerleyerek verilmesinin ameli prensiplerin yerine oturmasında tedrici eğitimin önemini en iyi Kur’an’ı Kerimin birden değil yirmi üç senelik bir sürece yayılarak aşama aşama indirilmesi göstermektedir (Saka, 2001: 42/65). Dervişin ilk eğitimine tövbe etmesiyle başlanılarak zikir ve çeşitli mücahedelerle sürdürülmektedir. Tövbe ve

zikir bu eğitimlerin ilk aşamasıdır (Gözütok, 2012: 133). Tövbe, vuslata ermek isteyenlerin uğradıkları ilk kapıdır. İslam âlimleri, tövbenin üç şartı olduğunu söylerler. Bunlar: dine aykırı düşen işler yapmaktan duyulan pişmanlık, yapılan kötü işleri bir daha yapmamak üzere terk etmek, daha önce işlediği günahları tekrarlamamaya çaba göstermektir (Kayıklık, 2011: 126). Kur'an da tövbeyle ilgili *“Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar”* buyrulmuştur (Tahrim, 66/8). Tövbe kapısına uğrayan kişinin tövbesine sadık kalabilmesi, bir daha aynı hatalara düşmemesi ve olgunluğa ermiş bir birey olabilmesi için nefsinin terbiye edilmesi gerekmektedir.

Tasavvufi camianın bir kolu olan Mevlevilikte uygulanan tedrici eğitim bireylerin, Dergâha girişlerinden başlayarak geçirdikleri bütün aşamaların belirli disiplinler bir düzen çerçevesinde aşama aşama ilerlenmesiyle gerçekleşmektedir. Törenlerde, sohbetlerde veyahut dergâhta icra edilen faaliyetlerde dervişlerin eğitim seviyelerine göre oturdukları yerlerin farklılık göstermesi ve dervişlerin zaman dâhilinde kazandıkları mertebeler Mevlevilikte tedrici eğitimin uygulandığını bize göstermektedir. Binaenaleyh dergâha ilk intikal ettiğinde belirsizlikler ummanında bulunan kişi bir aydınlığa henüz ulaşamamıştır. Onun bu aydınlığa, olgunluğa henüz erişemediğini temsilen siyah renkte olan posta oturmaktadır. Derviş bu yolda ilmini artırıp, bilgide ileri seviyelere ilerledikçe âşık olup belirsizlikler ummanından sıyrılıp aydınlığa kavuştukça beyaz renkte olan posta oturmaya hak kazanmaktadır. Dergâhta bulunan kırmızı post ise Allaha kavuşmayı temsil etmektedir ve sadece Şeyhin oturmaya yetkisi vardır (Kılınç, 2013: 79).

Dergâha girişinden başlayarak kişinin çile eğitiminden semayla ekstaza ulaşarak beşeriyetine dönüşüne varıncaya kadar geçirilen bütün aşamalar tedrici bir eğitimin neticesinde vuku bulmaktadır. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde Mevlevilikte tedrici eğitim ve uygulanan diğer eğitim metotları daha iyi anlaşılacaktır.

3.3. Dergâha giriş

Bir tarikata dâhil olmak, ezoterik ve mistik bir içsel eğitime başlamaktır. (Ambrosio, 2012: 105) Bu eğitimin asıl amacı dervişe Allah inancını yerleştirerek bir değerler bütünü oluşturmaktır. Bu bağlamda kişinin sürekli yaptıklarından haberdar olan ve onun kontrolünde olduğu bir zatın varlığının hissederek yaşaması onun daha kontrollü bir hayat yaşamasına sebep olacaktır (Gözütok, 2017: 21/1048). Tasavvufun bir kolu olan Mevlevilik tarikatında da çeşitli içsel eğitim aşamalarına rastlamaktayız. Mevlevîlikte ilk aşamada olan kişilere talip denilirdi. Talip, henüz mürit olmamış bu yolda ilerlemede arzulu ve istekli olan kişi anlamına gelmekteydi (Gözütok, 2012: 116). Dergâha yeni dâhil olmuş talibin bir şeyh tarafından sikkesi tekbirlenerek giydirilirdi (Ösen, 2015: 106). Mevlevîlik de usule göre dergâh eğitiminden geçip Mevlevî olmak isteyen kişi eğer genç ise, ailesinin rızası alınır. Eğer yaşı kendi kararlarını vermeye müsaitse kendi rızası ile dergâha girer. İlk önce dergâhın matbah-ı şerif kısmında saka postu adı verilen yerde dizleri üzerinde, (zaruri olmadıkça) yerinden kalkmayarak üç gün boyunca matbahtaki hizmetleri izler ve üç günün sonunda eğer dergâha girmeye kesin karar vermişse (Çevikoğlu, 2009: 57) bir şeyhe müracaat ederek Mevlevî olmak istediğini beyan eder (Ösen, 2015: 106). Şeyh, Mevleviliğe katılmak isteyen Talibin bu yola girme arzusunu uygun görürse, ona belirli bir gün verir, kendisine bir sikke almasını ve söylediği gün abdest alarak huzuruna gelmesini söyler (Ösen, 2015: 106). Bu manevi yola girme kararı tasavvufta “İkinci Doğuş” olarak nitelendirilmektedir. Bu adım manevi gelişim için gerekli olan bir başlangıçtır (Işıtan, 2014: 79). Mevlânâ, insanda bilgi ve fedakârlık olmak üzere iki farklı nişanın var olduğundan söz eder ve “Bazısında bilgi var, fedakârlık yok. Bazısında fedakârlık vardır bilgi yoktur. Her ikisine de sahip olana ne mutlu” (Mevlânâ, 2013: 34). İşte bu kutlu yola girmek isteyen dervişte bu iki nişaneyi bünyesinde barındırarak ilmi talep etmek adına birçok fedakârlıklarda bulunacağı, bu yolda ilerleyerek ve dergâh eğitiminden geçerek insan-ı kâmil olmaya erişmek için bu dergâha dâhil olmayı arzulamaktadır. Şeyhin verdiği gün onun talimatlarını yerine getiren talip, Şeyhin huzuruna gelir. Şeyhin elini öptükten sonra önünde oturur. Şeyh Efendi ona giriştiği bu işin meşakkatli bir yol olduğunu söyleyerek bu yoldaki zorluklardan bahseder. Talip bu yoldaki meşakkatleri dinledikten sonra hala insan-ı kâmil olma yolunda ilerlemek istiyorsa ikrar verir.

Şeyh, talibin başını dizine koyarak sikkesini giydirir, tekbir getirir ve her ikisinin de Fatıha okumasının ardından birbirlerinin ellerini öperler, böylece talibin dergâha girişi tamamlanmış olur (Ösen, 2015: 106). Bu kabul edilme töreniyle birlikte dervişin, bin bir gün sürecek eğitimi (Çile) başlamış olur.

3.4.Çile

Dergâha yeni iştirak etmiş talibin insan-ı kâmile ulaşmak için nefsin arzularına karşı gelerek nefsin terbiye etme yolunda girdiği eğitime çile denilir (Ölmez, 2011: 17). Çile, kelime manası “kırk” anlamına gelen ve kökeni Farsçaya dayanan “Çihl” kelimesinin değişime uğraması neticesinde meydana gelmiştir. Daha çok, sıkıntı, eziyet, fazlasıyla gibi kelimelerin manasını da taşıyan çile tasavvufi manada dervişlerin kırk gün boyunca bir yere kapanarak ibadet ve zikirle meşgul olmalarına denilmektedir. Diğer tarikatlarda kırk gün süren bu çile, Mevlevilerde 1001 gün sürmektedir (Yöndemli, 2007: 76). Mevlevilerde çilenin bin bir gün sürmesinin sebebi, Mevlânâ’nın musiki ve Semayı çilenin esaslarından görmesi ve çalışmayı kutsal bir görev olarak görmesinden dolayı çilenin hizmet şeklinde sürdürülmesindendir (Çelebi Bayru ve Sağbaş, 2008: 109). Hizmet, her ne kadar kelime manası düşük bir seviye de çalışmak gibi görülse de, hizmet kişiye tesiri olan en etkili eğitim yollarındandır. Hizmet, kibri aşmanın, kişinin kendini tanımasının, nefsini kırmasının en etkili yollarındandır. Öyle ki Mevlevilerde, tasavvuftaki ‘Himmet hizmetledir’ ve ‘Halka hizmet Hakk’a hizmettir’ anlayışını benimsemişlerdir (Demirci, 2007: 108).

Mevlevilikteki hizmet den kasıt sadece birilerinin işlerini ve emirlerini yerine getirmekten ibaret değildir. Dergâhta kıdemli bir kişinin yanında iyi bir eğitimden geçerek olgunlaşmaktır. Gözlem yoluyla öğrenme metodun da olduğu gibi, derviş, eğitimi altında olduğu kişinin davranışlarını gözlemleyerek, onun tavır ve davranışlarını kendine örnek alarak, onun rehberliğinde ona benzemeye çalışır (Demirci, 8 Haziran 2007: 123). Tasavvufta iki tür gözlem metodundan ağırlıklı bahsetmek söz konusudur biri iç diğeri ise dış gözlem. Dış gözlem metodu bütün evrenin laboratuvar gibi müridin karşısına koyulmasıdır. İç gözlem metodunda ise tasavvufun asıl amacı nefse ve duygulara yönelik bir iç gözleminden ibarettir. Kişinin

iç müşahedesini gerçekleştirebilmesi zorlu bir süreçtir. Bu zorlu süreci rahatlıkla aşabilmesi için öncelikle çile emredilmektedir (Gözütok, 2012: 139). Mevlevî çilesi, sürekli uzlet, tecerrüt, oruç, karanlık bir odaya kapanmak gibi insanın bedenine ve zihnine ağır gelen zorluklarla dolu bir çile değildir. Mevlevîlik çilesinde, ölçülü bir şekilde uzlet ve inziva vardır (Yöndemli, 1997: 4). Dervişin, Allah'ı kavrayabilmesi için topluluklardan sıyrılıp yalnız kalması gerekmektedir. Buda ancak inziva ve uzlet ile gerçekleşir. Mutasavvıflara göre uzlet Allah'ı hatırlamaya engel olan ve nefsi arzuları harekete geçiren şeylerden uzaklaşmaktır (Gözütok, 2012: 160). Yani bireyin, nefesine zulmetmeden kendini tanıma aşamasından geçmesidir (Yöndemli, 1997: 4). Derviş bu bin bir günlük eğitiminde dergâhta çile çıkararak çeşitli aşamalardan geçerek en son sema çıkarmaya hak kazanacaktır. Eğitim, kültürsüz olarak dünyaya gelen bir çocuğun yetişkin bir birey olma yolunda ilerlerken onun tavır ve kabiliyetlerini düzenlemek ve kültürlü bireyler olabilmeleri ve toplumdaki statülerini belirleyebilmeleri adına yollar gösterir (Gözütok, 8-9 Mayıs 2009: 40). Kültürsüz olarak doğan bir çocuğun eğitim aşamalarında ilerlediği gibi dergâh eğitiminde bulunan bireylerde ham bulundukları noktadan alınarak nefis terbiyelerinden ve çeşitli eğitim aşamalarından geçirilmeleri neticesinde, hamlıktan kurtulup olgunlaşmaya ererek iman ehli bireyler haline getirilirler.

3.4.1. Matbah-ı Şerif

Muhibbin çile eğitimindeki ilk aşaması, Matbahta (Mutfak) başlardı. Mevlevî Dergâhlarının en önemli alanları olan Matbahın asıl işlevi yemek pişirilen ve yemeğin yenildiği yer olmasına rağmen, talibin en çok eğitim sürecinin devam ettiği yerdir. Bu haseple Mevlevîler burayı insanın pişirildiği yer olarak nitelerler (Azsöz, 2016: 36). Matbah, dünyevi meşgalelerin sembolik mekânı olarak görülmektedir (Demirci, 2007: 110). Mevlevîler, Matbahı değerli, şerefli manasını yüklenen 'Şerif' sıfatıyla birlikte Matbah-ı Şerif olarak kullanılmaktadırlar (Ambrosio, 2012: 90). Matbah-ı Şerif, eğitimin başlangıç noktası olmakla birlikte herkesin bileştiği birlik merkezidir (Ambrosio, 2012: 116). Çileye soyunan derviş, çile süresi boyunca Dergâh dışında konaklayamazdı. Çile süresi boyunca mazereti ne olursa olsun dergâh dışında bir gece dahi geçirmiş olsa çilesi bozulmuş olup çileye, en baştan başlatılırdı (Çelebi Bayru ve Sağbaş, 2008: 110).

Matbah eğitiminde olan derviş, İslam'ın emrettiği ibadetlerin hepsini her ne sebeple olursa olsun aksatmadan huşu içerisinde yapması gerekmektedir. Ayrıca dergâh hizmetleri dışında boş boş dolaşmaması ve sessizlik içerisinde durması gerekmektedir (Ambrosio, 2012: 116). Binaenaleyh bu yol en güzel Mevlânâ'nın "Hamdım, piştım, yandım" kendi hayatını özetlediği bu sözleriyle açıklanabilir. Çileyle başlayan bu yolda dergâha giren can hamdır. Eğitildikçe pişer olgunlaşır ve en sonunda vuslata ererek yanıp kavrulmaktadır. İşte bu yol öyle değerli öyle kutsal bir yoldur ki insanı hamlıktan alıp aydınlatarak insan-ı kâmile ulaştırır.

Matbah-ı Şerifte başlayan bin bir günlük eğitimi tamamlayan derviş şahsına münhasır bir tören neticesinde Dede unvanına erişirdi ve Sema Törenlerine katılmaya hak kazanırdı. Bu eğitim kademelerine dâhil olanların yanı sıra, ilmi alandaki yücelikleri ve kerametleriyle tarikat için yaptıkları göz ardı edilemeyecek değerde hizmetleri bulunan ve babası vasıtasıyla şeyhlik unvanına nail olan kişilere de Mevlevihanelerin yönetim merkezi olan Konya Dergâhında yapılan kapıdan geçme merasimi neticesinde bu unvan aktarılırdı (Duru, 2012: 23). Bu tören neticesinde Şeyh Efendi, dervişin tekkesini tekbirleyerek ona dergâhtan bir hücreyi takdim ederdi. Aşıkâr ve ruhani âlemde hizmetleri bakımından olgunluğa ermişse şeyhlik unvanı da verilirdi ve dervişlerin terbiyevi eğitiminde onlara şeyhlik yapardı (Ahmet Dede, 2007: 29).

3.4.2.Nefis Terbiyesi

İnsanın, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. İlk bakıldığında olumlu olan bölümüne ruh, olumsuz olan kısmına ise nefis denilmektedir. Var olan her şey gibi benlik de, bu iki kutbun varlığı ile ayakta durmaktadır. Bu sebeple bunlardan birinin yok edilmesinin kişiye faydası olmaz. Nefsin kötülüğü iyiliğe atılacak adımların basamaklarıdır (Kayıklık, 2011: 85). Mevlânâ Mesnevide bu durumu "Hevâ ve heves olmadan, hevâyı hevesi men etmeye imkân yok. Ölülerle savaşılmaz." Diyerek açıklamıştır (Mesnevi, 2008: 5. Defter /560). Her ne kadar ruh ve nefis bir birinden bağımsız iki terimmiş gibi değerlendirilse de, İslam düşünürlerine göre iki terimde aynı manayı temsil etmektedir (Türker, 2006: 32/529). Nefis, manen kişinin eğitilebilir yönünü teşkil etmektedir. Nefis, ilk bakıldığında sadece kötü arzuların kaynağı gibi görünüyorsa

da, iyi bir eğitimle kötülüklerden arındırılarak iyiye ve doğru olana yönlendirilebilmektedir (Konur, 2007: 14). Kötü işlerden arınarak iyi ve doğru olan değerler kazanarak, bunun tam zıttı olan kötü ve zararlı işlerden arınmak sufilerin temel amacıdır (Işıtan, 2016: 2/567).

Nefis, insanın yaratılışında vardır. Kimileri aklıyla hareket ederek nefsin isteklerinden uzak dururken, kimileri de aklı devre dışı bırakarak tamamen nefsin kölesi olmaktadır (Nurbahş, 2009: 24). Kişinin nefsin arzularından arınabilmesi için kendi kendinin farkında olması gerekmektedir. Kişinin kendi kendinin farkında olabilmesi de içe yönelimle mümkün olabilmektedir. Bu içe yönelim kişinin kalbine gelen hisleri kontrol etmesiyle gerçekleşir. ‘Aslında insan çok iyi bilir ki kalpler günah işler’ insanların duygu ve davranışlarını yöneten kalptir. Bu sebeple kalp bozulursa insanın bütün davranışları da bozulmuş olur (Gözütok, 2017: 21/1049). Sufilere göre kalp bir havuz gibidir. Kalbe gelen arzu ve isteklere karşı kalbin alacağı tavır manevi yaşamı şekillendirmektedir (Işıtan, 2016: 2/571). Sufilere göre, Hakka ulaşmanın tek yolu nefsin isteklerini kırmaktan geçer (Kayıklık, 2011: 95). Mutasavvıflar, birey bencil istekleri karşısında bir kalkan oluşturarak evrensel olarak kabul görülen değer yargılarına ulaşmak için çabalamalıdır, demektedirler. Kişinin nefesine karşı iradesini geliştiren bu karşı koyma durumu iradeyi güçlendirici bir motiv unsur olarak kullanılır (Işıtan, 2016: 2/567). Mevlevi dergâhlarındaki çilenin amacı da, tasavvufun asıl gayesini teşkil eden, insan davranışlarını şekillendirerek nefisi eğitmek ve geliştirmektir. Yani kalpleri arındırarak doğruya ve güzel olana yöneltmektir. Dervişlerin duygularının ve inançlarının şekillenebilmesi için davranışların duygu kalıpları haline getirilmeleri gerekmektedir. Örneğin; yardım etmek güzeldir bir düşünce ifadesidir. Bu düşüncenin onaylanarak pekiştirilip kişinin sorgulamaksızın benimsediği bir davranışa dönüşmesi gerekmektedir (Gözütok, 2007: 21/ 1044). Bireyin, nefsinin en alt sınırında yer alan nefs-i emareden kurtararak adım adım nefs-i kâmileye ulaştırmaktır. Öyle ki nefsin her aşamasında kişiler, adeta yeni bir karaktere sahip olmaktadır (Kayıklık, 2011: 115). Nefsin bu yedi mertebesini belirlemede ve dergâh eğitiminde ilerlemeyi sembolde Mevlevilerin gördükleri rüyalar büyük bir role sahiptir. Can’ın ilerleme kat ettiğini göstermede büyük rolü olan rüyalarını mürşidine anlatır. Mürşit de bu rüyayı yorumlayarak rüyadaki manevi işaretleri ve uyarıları bildirir. Derviş, bu derecelerin her birine ait

işaretleri ile rüya âleminde karşılaşılabılır. Yoğun olarak rüyasına giren renkler onun hangi mertebede bulunduğunun temsili olarak kabul edilmektedir (Ermetin, 2007: 92). Dervişlerin rüyalarında gördüğü ve her biri aşılın bir dereceyi temsil eden renkler sırasıyla Mavi, sarı, kırmızı, siyah, yeşil, beyaz ve renksizdir (Gölpınarlı, 2017: 49). Dervişlerin, bulunduğu mertebeler; Allah'ın nerede olursa olsun kuluyla birlikte olduğunu idrak ettiğı "ihsan"; Allah'ın tekliğini müşahade ettiğı "ahadiyet"; Kulun Allah'ın kendisinden bile yakın olduğunu idrak ettiğı "akrabiyet"; Allah'ın kulun yaptığı her şeyden haberdar olduğunun farkına vardığı "basariyet"; kulun, Allah'ın onun kalbinden geçen her şeyi bildiğini idrak ettiğı "ilmiyyet"; bütün fiillerin Allah'ın fiillerinden olduğunu anladığı "failiyet" ve kulun, bütün her şeyin Allah'ın mülkünde olduğunu anladığı "mülkiyyet" makamlarıdır. Derviş bu makamları aşması neticesinde insan-ı kâmile ulaşmaya çalışmaktadır. Derece derece aşılın bu makamlar tezimin önceki bölümlerinde de bahsettiğimiz Mevlevilikte tedrici eğitim olduğunu göstermektedir (Gözütok, 2012: 110). Dergâhlar da aşılın bu makamların her birine karşılık gelen nefsin de yedi mertebesi vardır. Mutasavvıfların, Kur'an ayetleri ve şahsi tecrübeleri doğrultusunda (Konur, 2007: 15) *Makamat* adını verdikleri ruhsal gelişimde de var olan nefsin yedi mertebesi; nefs-i emmare, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmeinne, nefs-i raziyye, nefs-i muarziyye, nefs-i kâmile (Sayar, 2016: 32-33).

Nefs-i Emmare, zulmeden nefis olarak da adlandırılan nefs-i emmare, insanı manevi yoldan ayrı koyan bütün her şeyi kapsamaktadır. İnsan nefsinin en düşük seviyesidir (Kayıklık, 2011: 96). İnsan hayatının önemli bir dönüm noktasını teşkil eden Nefs-i Levvâme, kişinin yaptığı yanlışların farkına vararak bunlardan pişmanlık duymaya başlamasıdır (Konur, 2007:17) Nefs-i Mülhime, nefsin bu mertebesinde düzelme belirtileri görülmektedir. Kişi, beşerden uzaklaşarak hakka yaklaşmaktadır. Nefsin isteklerini kırarak başarıya ulaşmaya başladığı ve bu başarı yolunda şeytanın en çok kişiyle uğraştığı aşamadır (İsmailoğlu, 2016: 67). Nefs-i Mutmeinne makamındaki kişi, Allahtan başka hiçbir ilah olmadığını bilir; bütün dünyevi işlerden arınmıştır, veliler makamına ulaşmıştır; davranışlarının tamamı ilim, iyilik ve ibadetten ibarettir (Coşanay, 2017: 207). Nefs-i Raziyye, bütün güzel davranışların kazanıldığı ve ahlâkî erdeme ulaşılın ve en temel özelliğini iyiliğın oluşturduğu kısımdır (Kuşatan, 2002: 125). Nefs-i Marziyye, Arapçada kendinden

memnun olunan nefis manasına gelmektedir. Bu mertebeye ulaşan kişi nefsin arzularından kurtularak, kulu ve yaratılan her şeyi Allah rızası için seven, ince düşünceli, güzel ahlaklı ve erdemli bir insan haline gelir (İsmailoğlu, 2016: 72). Mutasavvıflar, nefsin bu mertebelerini Kur'an'daki şu ayetten mülhem ifade etmişlerdir: “*Ey mutmain olan nefis! Sen O'ndan razı (radiyye), O da senden razı (mardiyye) olarak Rabbine dön!*” (Fecr, 89/27, 28) Nefs-i Kamile, kötü arzulardan arınmış olmanın verdiği huşuyla manevi sıkıntılardan arınmış olmaya denir. Bu mertebeye ulaşan kimseye ibadet etmek ağır gelmez. Bu mertebeye ulaşan kişi, yaptığı ibadetlerden ve güzel işlerden dolayı mutluluk duyar (Konur, 2007: 18).

Dergâh eğitimi, sonunda selamet olan bir sabır işidir. Öyle ki Hz. Ali: ‘Vücuda göre baş ne ise, imana göre de sabır odur’ buyurmuştur (Kayıklık, 2011: 138). “Sabır, ümit duygusu ile yaşama sevincinden beslenen bir histir. Tahammülün yıpranmaması için ona ümit duygusu eklenmelidir” (Gözütok, 2017: 21/1053).

Mevlevilikte, nefsi arzularla mücadele edip, nefsi terbiye etmek dervişlerin ilk eğitimidir. Bu sebeple Mevleviliğe intisap etmiş dervişin ilk yılları benlik arzularının ve kibrinin yok edilmesine adanmıştır (Ambrosio, 2012: 105). Nefis terbiyesi manen kişinin ruh âlemine ve bilincine tesir etmektedir. Bu tesir beden ile bilincin birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ilişkinin neticesinde meydana gelen bir değişiklik her ikisinin de etkilenmesine sebep olmaktadır (Gözütok, 2012: 108). Nefsin olgunluğa erişebilmesi için kişinin nefsini benlik duygularından arındırması gerekmektedir. Bu benlik duyguları tıpkı Mevlânâ'nın Mesnevisinde anlattığı Çinli ve Rum ressamların hikâyesi gibidir. Öyle ki karşılıklı iki odada resim yaparak yarışan Çinli ve Rum ressamı vardı. Karşılıklı iki duvar arasına perde çekilerek yarışmaya başladılar. Rumlar ustalıklarıyla övünüp gururlanarak boylarla günlerce resimler çizdi Çinliler ise sadece duvarı parlatmakla yetindiler. İşler bitince padişahın huzurunda aradaki perde kalkınca Rumların çizdiği resmin yansıması Çinlilerin duvarında daha parlak ve net görüldü (Mesnevi, 2008: 1.defter/123,3470). Çinlilerin parlattığı duvar iç aydınlığa kavuşmuş bir sufînin kalbi gibidir. Kirden ve pastan hevadan ve hevesten arındıkça güzellikleri en iyi şekilde yansıtmaktadır. İnsanın bu yolda ilerlemesi normal yaşamından koparak, içsel bir mana ve manevi bir yolculuk yaşaması kendi

kendine gelişen bir durum değildir. İnsanın, bu içe eğilimi ve yaratıcıya ulaşması için fitratında var olan, kapasite üzerinde durarak onu geliştirmesi gerekmektedir. Bu gelişim evresinde de, dayanıklı ve sabırlı olmak gerekmektedir. İnsan zihninin sürece müdahalesini önleyebilmek için de usta bir eğitici nezaretinde iyice eğitilmesi gerekmektedir (Kayıklık, 2011: 124). Bu dönem içerisinde mürit, mürşidine ‘Gassalin elindeki ölü gibi’ teslim olmak mecburiyetindedir. Bu da ancak yüksek bir motive ve ilgi ile mümkün olabilmektedir. Bu özellikleri bünyesinde barındıran kişinin eğitimi oldukça kolaydır (Gözütok, 2012: 105). Çünkü mürit, kendi iradesiyle bir tercihte bulunmakta ve tercihinine sadık kalarak davranış değişikliğine uyum sağlamaya çalışmaktadır.

3.4.3.Çile Kırma ve Mevlevi Eğitiminde Ceza

Mevlevilerde nev niyazlar, çeşitli denemelere tabi tutulurlardı. Bu denemelerden yılmadan usanmadan başarılı olanlar, dergâhta çilelerine devam ederlerdi. Ama bu denemelerde başarısız olan, sabır göstermeyen kişilere bu işte sebata eremeyecekleri söylenilir ve dergâhtan gönderilirdi. Bu duruma da Mevlevilerde ‘Çile Kırma’ denilmektedir. Çilesi kırılan derviş tekrardan dergâh canlarının arasına katılmak isterse her şeye en baştan başlamak durumundadır (Demirci, 2007: 115). Çile kıran derviş, sadece dergâhtan gönderilmekle ayrılmazlardı; yapılan sınamalara ve dergâhtaki zorluklara dayanamayanlar da, kendi gönül arzularıyla çilelerini kırarak dergâhtan ayrılabilirlerdi. Fakat eğer dergâhtaki dervişler canın bu hizmetlere dayanamayacağını görürlerse sessizce dergâhtan ayrılması gerektiğini anlaması için, ayakkabılarını ters çevirirlerdi (Yöndemli, 1997: 7).

Eğitimde, kişinin arzu edilen hedefe ulaşması için hal ve hareketlerinin gözlemlenmesi neticesinde ödül veya ceza metoduna başvurulurdu. Eğitimcilerin, ödül ve ceza olarak kullandıkları yöntemi psikologlar ‘pekiştirici’ olarak kullanırlar. Pekiştirici, davranışın güçlendirilmesini sağlayan bir uyarıcıyken pekiştirme ise davranışın güçlendirilmesidir (Gözütok, 2012: 156). Pekiştiriciler olumlu pekiştiriciler ve olumsuz pekiştiriciler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olumlu bir davranışın ardından verilen bir uyarıcı yapılan davranışın tekrarlanmasını sağlıyorsa bu olumlu pekiştirici olarak kabul edilir (Can, 2005: 103). Kişinin yapılmasını

istenmeyen davranışını tekrarlamaması için olumsuz uyarıcının ortadan kaldırılması ise olumsuz pekiştireç olarak kabul edilir (Bacanlı, 2014: 273). Bu durumda ödül olumlu pekiştirici, ceza ise olumsuz pekiştiricidir (Gözütok, 2012: 156). Mevlevi eğitiminde de çeşitli pekiştiricilere yer verilmekteydi. Mevlevilerden biri bir suç işlerse, ya da çileyi kırarak yanlış bir davranışta bulunursa, kendi aralarında ona ceza verirlerdi. Kendi aralarında verdikleri en büyük cezalardan biri, sikkelerini geri almak olurdu. Şeyh sikkesi alınan derviş affetmediği müddetçe sikkesi geri verilmezdi. Eğer şeyh affetmişse de sikkesinin, tekrardan tekbirlenerek giydirilmesi gerekirdi (Ermetin, 2007: 135). Şeyhin affedilerek sikkesinin tekrardan geri verilmesi ise bir olumlu pekiştirici (ödül) olarak kabul edilebilir. Derviş dergâhta bir saygısızlık yaparsa, dergâhta bulunan dervişlerin önünde canını yakmadan gururunu kırmak ve nefsinin alt edebilmesi adına bacaklarına sembolik olarak 20-30 defa sopayla vurularak ceza metoduyla eğitime başvurulurdu (Aras, 2007: 107). Cezaların çoğu zaman kişiyi iyi davranışlara yöneltmek için uygulandığı bilinmektedir.

Din eğitiminin bir parçası olmaları hasebiyle tasavvufi eğitimde ‘günah’ ve ‘sevap’ kavramları da olumlu ve olumsuz iki pekiştirici sayılmaktaydı. Müritler, sevap kazanabilmek için iyi işlerle uğraşarak ve ibadetlerini aksatmamakta ve günaha girmemek için de kötü davranışlardan uzak durmaktaydı (Gözütok, 2012: 157). Öyle ki çile kırmak, Mevlevilerce büyük suçlardan (günahlardan) sayılırdı ve çilesini kıran kişinin manevi bir tokada denk geleceği ve huzur bulamayacağına inanılmaktaydı (Eraydın, 2012: 366).

Mevlevilikte, İslamiyet’te farz ibadet olan namazın ayrı bir yeri vardı. Namazı zamanında kılmayarak aksatan ve bu durumu sürekli hale getiren dervişlere de çeşitli cezalar verilmektedir. Mevleviler, İslam şeriatına çok önem verir, her şeyin üstünde görürler ve ona karşı olan hiçbir tutuma müsamaha göstermezler. Öyle ki Osmanlı döneminde saray halkı Mevlevilere, bu bağlılığından ötürü ‘İslam’ın amentüsüne uymanın sembolünü yakıştırmışlardır (Ambrosio, 2012: 119-120). Mevlevilerin bütün bunları, kişiyi eğitirken sıkı bir disiplin içerisinde arzu edilen davranışları ortaya koymasını ve sosyal öğrenme yoluyla topluma uyum sağlamasını kolaylaştırmak için yaparlardı.

3.4.4. Matbah-ı Şerifte 18 Görev

Matbahta ki hizmet dağılımları her ne kadar birer görev gibi görülse de aynı zamanda kişinin eğitimine yönelik işlevleri de içermektedir. Matbah-ı Şerifte; Kazancı Dede, Halife Dede, Dışarı Meydancısı, Çamaşırcı, Ab-rizci, Şerbetçi, Bulaşıkçı, Dolapçı, Somatçı, Pazarcı, İçeri Kandilcisi, İçeri Meydancısı, Tahmisçi, Yatakçı, Dışarı Kandilcisi, Süpürgeci, Çerağcı ve Ayakçı olmak üzere on sekiz ayrı görev bulunmaktaydı (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98). Derviş olgunlaştıkça, dergâh eğitiminde ilerledikçe kendisine sırasıyla bu görevlerin sorumluluğu verilmekteydi.

Ayakçı: Matbah-ı Şerifte çile eğitimine başlayan ve ilk on sekiz gün boyunca dergâha intisap ettiği kıyafetleriyle getir götür işleriyle ilgilenen kişiye denir (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98). Ayakçılık görevini tamamlayan Can'a Aşçı Dedenin emriyle arakiye, elifî named ve mutfakta giymesi için mutfak tennuresi verilir (Demirci, 2007: 110). Dergâha yeni dâhil olan ve matbah hizmetinde bulunan kişi ayakçı olarak nitelenmekteydi. Sema yapmadığı müddetçe sikke giyme hakkına sahip olmayan ayakçı, ancak sema çıkardıktan sonra ona geçici olarak kullanması için bir sikke verilirdi ve artık ayin törenlerine katılma hakkına sahip olurdu (Yöndemli, 2007: 101).

Pazarcı: Dergâhın mutfak alışverişiyle ilgili olan kişiye denilir (Yıldız ve Özkan, 2017: 53). Ayakçı, görevini tamamladıktan sonra onun yerine dergâha yeni intisap etmiş birisi verilir ve oda pazarcılık görevine geçirilirdi (Demirci, 2007: 110).

Kazancı Dede: Aşçı dededen sonra matbahta en yetkili kişi olan, mutfağın baş sorumlusu olup oradakileri yönlendiren kişiye denir (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98). Aynı bir postu olan Kazancı Dede makam sahibidir (Gölpınarlı, 2017: 54).

Dışarı Meydancısı: Aşçı Dede'nin sözcüsü sayılan onun emir ve arzularını matbahtakilere ileten kişiye denir (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98). Dışarı meydancısı, sabah duasına müteakiben dergâhta dolaşarak dergâh ehline ayin

(Sema) töreni gerçekleştirileceğini ve hazırlanmaları gerektiğini bildirmekle de sorumludur (Ambrisio, 2012: 118).

Yatakçı: Dervişlerin yataklarını sarıp toplamakla görevli olan kişiye denir (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98).

Tahmisçi: Dervişlerin kahvelerini döverek pişmeye hazır hale getiren kişiye denir (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98). Sufi tarihinde önemli bir yere sahip olan kahve, gece ibadetlerinde bulunan dervişlerin uykularını açıyor ve meditasyonlarını artırmaya yardımcı oluyordu (Ambrosio, 2012: 91).

Halife Dede: Dergâha yeni intisap etmiş ve Matbahta çile eğitiminin ilk aşamasına başlamış Can'ın eğitimiyle ilgilenen kişiye denir (Yıldız ve Özkan, 2017: 53).

Bulaşıkçı: Mutfaktaki bulaşıkların temizliğinden sorumlu olan onları yıkayan ya da yıkatan kişiye denilir (Gölpınarlı, 2017: 56). Mutfak sorumlusu yokken onun görevlerini yerine getirmekle ve sofraya duasını okumakla da sorumludur (Ambrosio, 2012: 118).

Dolapçı: Kap kaşığının düzeniyle ilgilenen kişiye denilir (Yıldız ve Özkan, 2017: 53).

Çamaşırcı: Adından da anlaşılacağı üzere, dergâhtakilerin kirli çamaşırlarının temizliğinden sorumlu olan kişiye denilir (Yıldız ve Özkan, 2017: 53).

İçeri Kandilcisi: Dergâhtaki kandillerin temizliğinden ve yakılmasından sorumlu kişiye denilir (Azsöz, 2016: 38).

Dışarı Kandilcisi: Dışardaki kandillerden sorumlu kişiye denilir (Azsöz, 2016: 38).

Şerbetçi: Şerbet hazırlayıp sunumundan sorumlu olan kişiye denilir (Azsöz, 2016: 38).

Somatçı: Sofra işleriyle ilgilenen kişiye denilir (Azsöz, 2016: 38).

İçeri Meydancısı: Kahveyi pişiren ve Cuma günleri dergâhı ziyarette bulunan dedelerin kahve ikramlarıyla ilgilenen kişiye denilir (Gölpınarlı, 2017: 56).

Çerağcı: Mutfaktaki şamdanlardan sorumlu olan kişiye denilir (Demirci, 2013: 185).

Süpürgeci: Dergâh avlusunu ve çevresini süpürüp bu bölümlerin temizliğinden sorumlu kişiye denilir (Azsöz, 2016: 38). Matbahta eğitimi süren derviş ilerledikçe, aşama aşama bu hizmetleri gerçekleştirmektedir.

Ab-rizci: Umumi kullanım alanları olan banyo, tuvalet, şadırvan gibi alanların temizliğiyle ilgilenen kişiye denilmektedir (Yıldız ve Özkan, 2017: 53). Matbah hizmetinin sonlarına yaklaşan derviş, nefse en ağır gelen işlerden olan insanların umumi kullanım alanları olan hela temizleyiciliği (ab-rizci) görevine geçirilirdi. İnsan nefesine ağır gelen bu görev nefsin ve kibrin ayaklar altına alındığı son aşamalardandı (Aksoy, Akbulut ve İflazoğlu, 2016: 98). Sadece tuvalet hizmeti değil, Matbah-ı Şerifte olan bütün eğitimler nefsin bu emarelerini kırmak içindir.

Matbah-ı Şerifte görevli olanlar gündüzleri yatsı ezanına kadar matbah da ki işleriyle meşgul olmaktadır. Yatsı ile sabah namazı arasında ise, dinlenme vakitleridir. Dinlenme vakitlerinde yatsı namazına müteakiben sohbetler düzenleyip sürekli Allah'ın lafızlarından, Sema icrası, çeşitli ibadetlerin icrasıyla ilgili ve dervişlerin feyzini artıracak konularla ilgili hasbihal edilmektedir (Demirci, 2007: 118). Dervişler, dinlenme vakitlerini dahi ilimleri artırmak ve bir şeyler öğrenmek adına sohbet eğitimleriyle geçirmektedirler. “Mürşit, sohbette müridin zihnine ve gönlüne hakikat tohumlarını eker ve mürit bu tohumların mahsulünü daha sonra kendi gönül aynasında devşirir” (Gözütok, 2012: 129).

Matbahta, kişinin sürekli aynı hizmette çalıştırılmamasının en önemli sebebi, nefis de alışkanlık haline gelen davranışların ortadan kaldırılmasını sağlamak maksadıyladır. Nefsin sürekli hale getirdiği şeyler insanın eğitimde ilerlemesine engel teşkil etmektedir. Bu haseple dergâhta çilesi devam eden dervişin değişen hizmet alanları onun sabrını artırmakta ve gelişimine katkı sağlamaktadır (Gürer, 2012: 12). Dergâhta herkes kendine verilen görevi yerine getirmekle sorumludur.

Gerekli olmadıkça kimse kimsenin işini yapmaz. Tahir'ül Mevlevi zaruri olmadıkça başkalarının işini yapmayı, ya da kendi işini başkalarına gördürmeyi kendi zikri (vird-i Mahsus) 'Hakk' ismi olan bir dervişin zikri 'Hayy' olan bir dervişe Sen benim işimi görüp 'Hakk Hakk' zikrediver de ben de senin için 'Hayy Hayy' zikredeyim demesine benzetmektedir (Olgun, 1995: 37). Matbahta görev yapacak derviş sayısı fazlaysa, yukarıda belirttiğimiz hizmetlerden sorumlu kişilere birkaç yardımcı verilirdi. Bu yardımcılara da 'refıyk' (arkadaş) denilmekteydi. Eğer matbahta hizmet sayısından az derviş varsa da bir derviş birden fazla görev verilmekteydi (Gölpınarlı, 2017: 56).

4. MEVLEVÎ AYINLERİNİN EĞİTİM YÖNÜ

Yaşlı olsun genç olsun bütün yaş gruplarına hitap eden, ilim, kültür ve sanat çalışmalarına ev sahipliği yapan tekkeler yaygın eğitim kurumlarıdır. Tekkelerde bulunan dervişlerin günlük ibadetlerinin yanı sıra zikir törenleri, sohbet meclisleri ve çeşitli derslere de yer verilmiş olduğunu daha önce anlatmıştık (Çetin, 186: 2017). Bütün tarikatlarda olduğu gibi Mevleviler de, dinin emrettiği ibadetlerle birlikte çeşitli zikirlerin de yerine getirilmesini istemektedirler (Kayıklı, 2011: 159). Zikir, sözlük manası “Bir şeyi anmak, hatırlamak” olan ve dini anlamı ‘Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtulmak” tır (Öngören, 2013: 29/409). Zikir, kişinin daima Allah lafzını dillendirerek yaptığı “Dilin zikri” ve Allah’ın varlığını kalbinde hissederek iç âleminde ona yoğunlaşması “Kalbin zikri” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yani zikir, hafi ve cehri olarak yapılmaktadır. Hafi zikir, kişinin sadece kendisinin işitebileceği şekilde yapılır. Cehri zikir ise sesli bir şekilde yapılmaktadır (Kurt, 2008: 182). Zikirlerini, hafi olarak yapan tarikatların zikirlerine musiki de eşlik etmektedir. Bu tarikatlardan bazıları Kadiriyye, Halvetilik ve Mevlevilik tarikatıdır (Uygun, 2013: 412). Tüm tarikatlarda zikir icra edilmektedir. Fakat her tarikatın zikri aynı amaca yönelik olsa da kendine özgü farklılıkları bulunmaktadır. Bu da insanın fıtratından getirdiği ilgi alanlarının farklı olmasından dolayı herkesin duygu dünyasında oluşturduğu tesirin farklı olmasından kaynaklanmaktadır (Çetin, 2017: 187). Tarikattan tarikata değişen zikirler, en olgun ve marjinal şeklineyse “sema” adı altında raks, dua, musiki ve ibadetin birleşmesiyle Mevlevîlik tarikatında kavuşmuştur (Kayaoğlu, 1998: 90). Mevleviler bu zikirlerini, Sema Ayini, Sema Töreni olarak da tabir ederler. Sufiler, zikri Allah’ı anmak, Allah’ın Celalini, adlarını, sıfatlarını, ihsanının bolluğu gibi konularda kalbin uyanıklığını sağlamak maksadıyla gerçekleştirmektedirler (Öngören, 2013: 29/410).

Sema törenleri dışarıdan bakıldığı zaman musikiyle icrası gerçekleştirilen birer raks olarak görülmektedir. Fakat Semanın, Mevlevilere ait olan bir zikir şekli olduğunu daha öncede belirtmiştik. Dervişlerin, dergâha girişlerinden itibaren başlayan, tabi tutuldukları bütün eğitimler Semanın bir parçası sayılmaktadır. Çünkü o vecde erişebilmek için öncelikle farkına varmak ve insan-ı kâmil olma yolunda geçen evreleri aşmak gerekmektedir. Biz de tezimizin bu bölümünde “Mevlevi

Ayinlerinin Eğitim Boyutunu” ortaya koymak adına öncelikle Semanın ve Ayinlerinin ne olduğunun anlaşılmasını sağlayarak dergâha girişten Sema çıkarmaya kadar gerçekleşen eğitim evrelerini ortaya koymaya çalışacağız.

4.1. Sema Kavramı

Tasavvufta Sema adı verilen ve Mevlevîlerin zikir şeklini oluşturan dini müzik Hicri III. yüz yılın ilk dönemlerinde görülmeye başlayan, hızlı ve köklü değişikliklere sahne olan en önemli meseledir (Uludağ, 2004: 168). Mevlânâ Celaleddin’e atfedilen Sema, her ne kadar bu tarikatın kuruluşundan önce de mutasavvıflar arasında zaman zaman kullanılıyorsa da, tarikatın kurulumundan sonra belirli düzenler çerçevesinde zabt u rabt altına alınarak ayin şeklini almıştır ve Mevlevîlerin zikir şekli olarak bilinmektedir. Kökeni Arapçaya dayanan Sema sm’ kökünden türetilmiş mastarları sam’ ve sim’ olan ve sözlük anlamı, işitmek, işitilen kavi, dinlemek gibi manalara gelmektedir. Mecazi manada ise; raks, coşkunluk durumu, nağme gibi manalara sahiptir (Yöndemli, 2007: 223).

Mevlânâ, gazellerinin birinde Sema’yı şöyle ifade etmektedir: ‘Semâ nedir biliyor musun? Beli (evet) sesini işitmek; kendinden kopmak ve O’na kavuşmaktır. Semâ nedir biliyor musun? Dostun halini görüp bilmek ve lahut (ilahi âlem) perdelerinden Allah’ın sırlarını işitmektir.’ Ardından şöyle devam etmektedir: ‘Semâ nedir biliyor musun? Varlıktan habersiz olmak ve mutlak fanilik içinde beka zevkini tatmaktır’(Yöndemli, 2007: 112).

Sema, ruhun her bir parçasının zerrelere varıncaya kadar Allah’ın kullarına ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ (A’raf, 7/172) diye sualine hep birlikte ‘Evet Rabbimizsin’(A’raf, 7/172) deyişlerinin sesini işiterek kulun kendini kaybetmesi neticesinde Allah’a ulaşmasıdır. Semanın uyandırdığı bu lezzetin ve neyden çıkan o iniltinin sesinin huzurunu o aşka erenlerden başkası bilemez. O duyguya erişebilmek için ancak âşıklardan olmak gerekir. “Sema, gönüldeki gizli erlerden bir selam, diri kişilerin canlarına rahat ve huzurdur. Bunu canından can olan bilir. Sema ehlinin biri doğuda, biride batıda Sema etse, denizlerdeki balıklar misali her ikisi de birbirinin halinden haberdar olur. Sema, gönüller alan sevgiliye kavuşmak içindir” (Altınok, 2013: 1) derler.

Semanın, sadece müzikal bir coşkunluk unsuru olmadığını bilmek büyük bir önemi haizdir. Mutasavvıfların Semada buldukları şeyin manevi gerçekliğin farkına varmak, içten gelen sese kulak vermek, ruhsal sırları idrak edebilmek olduğunu bilmek gerekir. Bu yönleriyle ele aldığımızda Semanın şekli yönüne bakmamak gerekir (Aydeniz, 2009: 45). Semada ki o huşuyu, o lezzeti görüp, anlayıp, yaşayabilmek için de âşıklardan olmak gerekmektedir. Sema, sufilerin kalbinde oluşan hazzı ve şevki çoğaltması hasebiyle, motivasyonunu artırmaktadır. Bu sebeple Sema bir dış motiv unsuru olarak da bilinmektedir (Gözütok, 2012: 161). Musiki, sufilerin duygu derinliğini harekete geçirmek amacıyla yapılmaktadır. “Musiki de ses ortamdan gelerek yerde vücut bulur.” Yerde vücut bulduğu noktada sûfî vardır. Bu etkileşim sırasında sûfî de manen ulvî âlemde vücut bulmaktadır. Bu etkileşim, sema yapılırken sürekli olarak seyrini devam ettirmektedir (Çetin, 2017: 188-189).

4.2. Sema ve Mevlevî Ayinleri

Mevlevî Ayinleri, bir başka ifadeyle Semâ törenleri, Mevlânâ Celaleddin Rumi, dönemindeyken hiçbir kurala ve kaideye bağlı kalmaksızın Mevlânâ'nın, içinden gelen vecd ve coşkunluk neticesinde onun yaptıkları baz alınarak oluşturulan ve sonraki dönemlerde belirli kurallara bağlı olarak geliştirilen zikirler tasavvuftaki devran anlayışına uygun olan ve bütün tarikatlarda var olan zikir ve mukabele meclislerine benzemektedir (Özcan, 2004: 464). Mevlevî tarikatında icra edilen Sema ve mukabele olarak adlandırılan zikir Ayin-i Şerif olarak da bilinir. Bu ayinin icra edildiği güne “*Ayin Günü*” bu törenin düzenlenip icra edilmesine ise “*İcra-ı Ayin*” denilmektedir. Sema töreninde ney, rebab, kudüm gibi çeşitli çalgılar eşliğinde “*Ayin Mecmuası*” adı verilmekte olan bir defterde yazılı bulunan şiirler okunmaktadır. Bu şiirlere “*Ayin-i Şerif*”, bu Ayin-i Şerifleri seslendiren kişilere ise “*Ayin Han*” adı verilmektedir (İz, 1969: 128).

Sema adı verilen ayin, tasavvufî anlamda Allaha olan aşkı ve kavuşmayı yani kulun miracı manasını simgeler. En ince detaylarına varıncaya kadar her şey belirli kaideler dâhilinde yapılmaktadır (Yöndemli, 1997: 2). Ayin kelimesi dilimize Farsçadan gelmiştir ve ‘ görenek, adet, tarz, merasim: huy, usul, yaşayış: ibadet tarzı’ gibi çeşitli manaları taşımaktadır. Mevlevî musikisi ise, insanı yaratılış sebebinin

farkına vardırarak coşkunlukla mana âlemindeki hakikate ulaşmasına vesile olarak görülmüştür (Doğruöz, 2014: 10).

Mevlevîlik Tarikatında, musikinin çok ayrı bir yeri vardır. Mevlevîlerin zikirlerinin musikide bulunan ayin formuyla bütünleştirilip gelenek haline getirilerek geliştirilmesi bunun en önemli kanıtıdır (Tan- Uruş Kır, 2014: 20). Musikin, Sema kavramı diye de tanınarak tasavvufa dâhil edilmesi, ikinci asrın sonlarına doğru gerçekleşmesiyle Mevleviliğin, belirli rükûnları haline gelmiştir. Sema, insanı Allah'a yaklaştırarak, kemale erdiren bir vasıta olarak kabul edilir (Doğruöz, 2014: 5). Dans ile musiki belgelerine İslam dininde Merağalı Abdülkadir'in kaleme aldığı eser olan *Makâsidü'l-Elhan'da* rastlanmaktadır. Semaya ise X. asırdan beri süregelen birçok kaynakta rastlanmaktadır (Ölmez, 2011: 19). Semanın varlığının Mevlânâ döneminden önceki dönemlere dayandığı bilinse de, tarikat Mevlânâ'nın görüş, düşüncelerine sıkıca bağlı olmasından dolayı Mevlânâ'nın icrasına bağlı kalınarak, Sema da günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde Cami Musikisi ve tekke musikisi olmak üzere iki başlık altında ele alınan Mevlevî Ayinleri, Türk Din musikisinin Tekke musikisi başlığı altında incelenmektedir. Mevlevî Ayinlerinde icra edilen güfteleri genellikle Mevlânâ'nın en önemli eserleri olan Mesnevi ve Divan-ı Kebir'in gazeliyat ve rubaiyat bölümlerinden, bir kısmı ise Ulu Arif Çelebi ve Sultan Veledin Farsça olarak yazdığı şiirlerinin ve gazellerinin arasından seçilmiştir (Doğruöz, 2016: Giriş bölümü).

Musikiyi zikirleriyle birleştirip onu en çok icra eden tarikat, Mevlevî tarikatıdır. Mevlânâ'nın kimisini kendisinin kaleme aldığı, kimisini ise onun ağzından çıkanları dostlarının kaleme aldığı şiirleri ve gazelleri, ayinlerde icra edilen musikilerin sözlerinin büyük bir kısmı oluşturmaktadır. Şiir ve musiki birbirine muhteşem bir şekilde bağlanmaktadır (Duru, 2012: 99). O ahenk içerisinde de semazenler ve seyre gelenler vecd ile coşmaktadır. Allah'ın yüceliğinin övülerek dünyevi varlığın ve heveslerin anlamsızlığının mesajlarını veren ve ebedi âlemin temsili olan ayin musikisi dergâhta bulunanların arzularını körükleyen ve huzur veren bir öğedir (Duru, 2012: 99).

İlahi vecdin musikiyle buluşturulması gibi o makamı, o modülasyonu sağlayan Mevlevî Ayinlerinden başka musiki eseri bulunmamaktadır. Bu besteleri kaleme alabilmek için de ancak o coşku, heyecan ve vecdi yaşayan kişiler olmak gerekmektedir. Bu ayin besteleri, Türk Musikisinin en seçkin eserleri sayılmaktadır (Gönül, 2007: 81). Türk musikisinin en önemli formlarından olan ayinler dünya musikisine de etki etmiştir. Yapılan bestelerin sayısının ne kadar olduğu bilinmemektedir. “Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü” nün araştırmaları neticesinde yaklaşık olarak elli tane ayine ulaşılarak Türk Musiki Arşivine eklenmiştir (Çelebi, 1987: 206). Bestekârları anonim olan üç *Ayin-i Kadim* de dâhil edilmek üzere toplam yüz otuz iki ayin bulunmaktadır. Mevlevîlerce bir eserin ayin formunda sayılabilmesi için en az bir defa mukabelesi yapılmış olması gerekmektedir (Binbaş, 1997: 37). Bu sebeple bu yüz otuz iki ayin bestesinin hepsini *Ayin-i Şerif* olarak saymamız mümkün değildir.

Sema yapmak için Mevlânâ'nın “Ney kuru, değnekler kuru, kudüm üstüne gerilmiş deri kuru... O halde bu “Allah” sevdası nereden geliyor?” sözlerinden, bu iki enstrümanı yeterli bulduğunu ifade etmektedir. Ancak son zamanlarda Mevlevîler, ney ve kudüme ilaveten ilerleyen ve geliştirilen çalgı aletlerini de kullanmaya başlamışlardır. Bu aletlerden bazıları; keman, tambur ve yeterli ses alamadıkları zamanlarda Rebab yerine kullandıkları kemençedir. Günümüzde bulunan Arp'a benzeyen Mevlânâ'nın anlattığı Çenk'in şekli eski minyatürlerden görülerek öğrenilmiştir (Yöndemli, 1997: 32). Rebab adı verilen çalgı aleti ve ney Mevlevîlerin en önemli çalgı aletlerinden biri olarak tanınmaktadır. Öyle ki dönemlerinde Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled de Kudüme çok değer verir ve onu çalmakla meşgul olurlardı. Ulu arif Çelebi'nin nazarında da musiki büyük bir yere haizdi. En önemli çalgı aletlerinden biri olan Ney'i çalması için Mevlânâ'nın Mevlevîlerce Kutb-ı Nayi diye nitelendirdikleri Hamza isminde bir neyzeni vardı (Gönül, 2007: 78). Binaenaleyh Mevlânâ'dan sonraki bütün dönemlerde Neyzenlikte ustalaşmış, namı yürümüş olan kişiler de Kutb-ı Nayi diye nitelendirilmeye başlanmıştır.

Ayin törenleri boyunca Na't, ayin musikisi kullanılmaktadır. Bazen de bunlara ilaveten niyaz ilahisi eklenmektedir (Binbaş, 1997: 38). Tekkelerde zikir

törenlerinde okunan ilahiler Mevlevîlik tarikatının zikirlerinde sadece niyaz (Şeyhin ya da seyircilerin uzatılmasını talep etmesi üzere ayinin uzatılması) zamanlarında Sultan Veled'e ait segâh makamında bir ilahi okunmasıyla icra edilir. Bunun dışında Mevlevîler, zikirlerinde ilahiye yer vermemektedirler (Uygun, 2014: 32).

Mevlevî Seması “Tabi, ruhani ve rabbani” olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Tabi Sema; o eşsiz dansın musiki ve sözler eşliğinde semazenleri ve seyircileri manevi bir coşkunuğa götürmesidir. “Tasavvuf yolunda olgunlaşmış kimselerin içlerinde ilahi sırların doğasına vesile olan Sema, ruhani Sema’dır. İlahi sırları derununda yaşayan, bu sırlarla hemhal olmuş tasavvuf ehlinin Seması ise Rabbani Semâ’dır” (Yöndemli, 2007: 264).

Dervişlerin, bir araya gelerek ney, kudüm gibi musiki aletleri eşliğinde sesi hoş olanların ayin musikisi seslendirmelerine Sema-i Suri denilmektedir. Sema-i Suri de, bu musiki aletlerinden çıkan ahenkli seslerle sırlar âleminde kendini bulmaktır. Dervişlerin ruhi âlemin sırlarına ulaşmaları ise, manevi Sema ile olur. Manevi Sema için Mevlânâ’nın ‘ Sema âşıkların canının istirahatidir. Canın cananı olan, yani manevi hayatı kazanan bunun sırrına erişebilir’ (Şapolyo, 2013: 97) sözü en güzel örnektir. Sema icrası esnasında oluşturulan çemberin ortasında oturur vaziyette bulunan Şeyh dünyanın merkezinin temsilidir. Şeyh’in etrafında bulunan gezegenleri temsil eden semazenler, Ney’in ve Kudüm ’ün gönül alıcı huzur verici sesinin makamına uygun “Hû” diye bağırarak Sema meşki çıkarmaya başlayıp ekstaza ulaşırlar (Yöndemli, 2007: 62).

Ramazan, kandil, namaz ve diğer şartlar altında İslam’ın gereklerini yerine getiren dervişlerin dilinde daima “La ilahe İllallah” yani “Allahtan başka ilah yoktur” lafzı zikredilir. Kendilerine özgü ibadet şekilleri olan zikirleri, bu kelimelerin hakikati ışığı altında yol alır. Namazdan ayrı bir maneviyata sahip olan zikirlerinin amacı, kişiyi dünyevi işlerden arındırarak vecd ile kendinde kaybolma durumuna ulaştırmaktır (Yöndemli, 2007: 65).

Ayin töreninin gerçekleştirilebilmesi için en az dört kişinin olması gerekmektedir. Dört kişi olmadığı müddetçe ayin gerçekleştirilemez. Bazen bunlara ilaveten dokuz, on bir veya on üç kişiyle de gerçekleştirilmektedir. Eğer bu

belirttiğimiz sayıdan fazla derviş bulunuyorsa kalan dervişler meydanda niyazla meşgul olmaktadırlar (Duru, 2012: 122). Sırasıyla na't, kudüm sesi, ney taksimi, Sultan Veled Devri yani Devr-i Veledi, dört selamdan meydana gelen Sema, Kur'an tilaveti ve en son da dua okunmasıyla sonlanan ayin yedi bölümden meydana gelmektedir (Küçük, 2011: 154-155).

4.3.Sema ve Eğitimi

Dil ile yapılan ve kalp ile yapılan Mevlevîlere ait zikir şekli olan Semayı her Mevlevî'nin iyi bir şekilde bilmesi gerekir. Sema, çile ile başlayan 1001 günlük eğitimin en önemli konularından biridir. Çünkü Mevlevî olabilmek için dergâha başvuran derviş, Sema meşki çıkarmadan Mevleviler için önemli bir makamın simgesi olan sikke giymeye hak kazanamazdı (Tanrıokur, 2004: 29/447).

Dervişlerin dergâha girişlerinden başlayarak kat ettikleri bütün aşamalar, Sema eğitiminin bir parçasıdır. Fakat dervişlerin törenlere iştirak edebilmesi ve Sema dönmeyi öğrenebilmesi içinde belirli eğitimler gerekmektedir. Derviş, Sema eğitimine kare şeklinde meşk tahtası adı verilen çivili bir tahta üzerinde bir dede nezaretinde yaptığı çalışmalarla başlardı. Kenar uzunlukları, 80 cm civarlarında olan bu tahtanın orta kısmında yuvarlak, küçük bir çivi bulunmaktaydı (Yöndemli, 1997: 10). Bu tahtanın üzerinde Sema eğitimi verilen derviş mukabelelere katılmaya hazır hale getirilirdi (Tanrıokur, 2004: 29/447). Semazenin, bir dedenin denetimi altında aldığı bu eğitime “Sema Meşki” denilmekteydi (Küçük, 2009, 36/465). Dervişin sema eğitimi verilirken öz denetimiyle de ilgilenilirdi. Öz denetimini sağlayan derviş duygularını kontrol altına alarak onları yönetebilmeyi de öğrenirdi (Gözütok, 2007: 21/1041). İlahi sırlarla hemhal olacağı semada kendini kaybetmemesi için duygularını kontrol edebilmek büyük öneme sahiptir. Ancak benlik ihtiraslarını, arzularını ve dünyevi arzularından kurtulan kişi, semaya dâhil olarak mertebe kat edebilir. Hak erleri nefsi arzularından sıyrılırlar. “Ruh mekânsızlık mekânında teskin olunca” Semayla azalar yerinden oynar ve dillenir. Ekstaza ulaşıldığı esnada işitilen şey zikir ve tespih sesleri değildir. Onları işitmek için can ve gönül kulağının açık olması gerekmektedir (Çetinkaya, 2007: 104).

Sema eğitimi alan derviş, istekleri ve yetenekleri doğrultusunda ney üfleme, kudüm çalmayı ve diğer çalgıları öğrenir, ayin ve na't meşk eder ve Mesnevi derslerine tabi tutulurdu. Bu tür özellikleri bakımından Mevlevîhaneler, enstitü, üniversite, konservatuar statüsüne sahiptiler. Mevlevîhanelerde bu eğitimlerden geçerek çalgıları çalmayı öğrenen ve na't meşki yapan kişi mutrip heyetine katılırdı. Mesnevi eğitimi tamamlanan ve Mesnevihanlıkta ileri seviyeye ulaşan kişiler, gönüllü olurlarsa Mesnevi okutmalarına izin verilmekteydi. Mesnevihan olabilmek için de, dini ilimlerin tamamına vakıf olmak, şiire ilgi duymak, terkide yeteneğini geliştirmiş olmak, sanata ve tarihe hâkim olmak gerekmektedir (Yöndemli, 2007: 38). Mevlevilik eğitiminin asıl amacının duygu eğitimi olması, onları musikiye yönelten en önemli etkenlerdendir. Çünkü insan duygusu üzerinde en derin tesiri olan sanat musikidir (Şahin, 2007: 2/516). Mevlevilikte musiki ibadetin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle Mevlevi Musikisi 'İslami-Sünni' bir duyguya sahiptir (Çelebi Bayru ve Sağbaş, 2008: 171). Her zaman ruhun gıdası olarak görülen musiki kişiyi disipline eden bir vasıta (Şahin, 2007: 2/518). Musiki, seratonin, dopamin, melatonin gibi birçok hormonlara etki ederek kan basıncı, nabız, solunum gibi fizyolojik durumlara etki etmektedir. Öyle ki çeşitli ruhsal hastalıkların tedavisinde bile kullanılan etkili bir yöntemdir (Işıklar Pürçek, 2016: 2/623). Mevleviler de ruhu iyileştiren bir vasıta olarak ve manevi hazza erişmede etkili bir araç olarak musikiyi kullanmaktadırlar. Musiki ayinin ilerleyişinde ruha huzur vererek hakla bir olmaya yardımcı olur. Mevlânâ semada ki güzelliği anlatırken: 'Biz o güzel sesleri dinlerken, gönlümüzdeki hayaller kuvvetlenir, hatta hayaller o güzel seslerden nefhalarla suretlere bürünür' demiştir (Çetinkaya, 2007: 96). Mevleviler her şeyin belirli düzenler çerçevesinde ilerletilmesine özen göstermektedirler. Beşerin miracını temsil eden Mevlevî Ayinleri, en ince detayına varıncaya kadar düşünülmüş adap ve erkâna uyularak icra edilmektedir. Sema, Mevlevilikte, insanın kıyamet gününü temsil etmektedir (Düzgüner, 2007: 204). Mevleviler toplumla iç içe olan kültürel alanda kendilerini yetiştirmiş kişilerdir. Musiki de, insanın kültürel bütünlüğünü sağlamada etkili eğitim araçları olduğu için Mevleviler için hatırı sayılır bir yeri vardır (Şahin, 2007: 2/518).

Hoş bir sese kulak vererek coşkunluğa kapılıp kendinden geçmek olan Sema, kulu hakka kavuşturan bir vasıta ve bir can sarhoşluğudur demek mümkündür (Altınok, 2013: 135). Mevleviler, ayin töreninin yapıldığı günü mukabele günü diye de tabir etmektedirler. Bu günün mukabele günü denilmesinin manası cennet ehilleri gibi dostların bir araya toplanarak içlerindeki bütün Şeytani duygulardan arınmış bir şekilde birbirleri karşısında ayna gibi ve dimdik bir şekilde durmalarıdır (Ankaravi, 2012: 105). Dervişlerin ibadetle meşgul olmadıkları zamanlarda faydalı işlerle uğraştıkları meşguliyetlerinin kendilerini iyi alışkanlıklara yönelttiği, kötülükten onları alı koyan toplu ibadetlerin yapıldığı mekânlardır dergâhlar. (Eraydın, 2012: 127) Mevlevilerin nafîle ibadet olarak gördükleri Sema Mevlevihanelerin en önemli mekânlarını teşkil eden Semahane bölümünde gerçekleştirilmektedir (Ermetin, 2007: 48).

4.3.1. Semahane

Mukabele meclislerinin düzenlendiği ve Semahane adını verdikleri en özel, en güzel mekânlar Mevlevîlere aittir. Renkli ve ihtişamlı camları, kubbe şekline sahip tavanlara, köhne Mevlevîhanelerin sol tarafında sazandelerin oturdukları bir bölüm, Çelebi veya şeyh efendinin postunun yer aldığı bir bölüm bulunmaktaydı. Bu semahanenin ayinlerini seyretmeye gelenlerin oturmaları için demir parmaklı localar vardı (Şapolyo, 2013: 96). Semahaneler, evreni sembolize etmesi hasebiyle yuvarlak bir şekle sahip olarak inşa edilmişlerdir (Demirci, 2013: 238). Günümüzde halen daha ihtişamını ve aynı düzeni korumakta olan Semahanelerde, eskiye nazarla ufak tefek değişiklikler yapılmıştır. Mevlevî dergâhlarında bulunan Semahaneler namaz ve ayin icra edilen mekânlar olmasının yanı sıra din ilmi ve tasavvufî sohbetlerinde gerçekleştirildiği mekânlardır. Burada belirli kaideler dâhilinde gerçekleştirilen sohbetlerde âşıklar ileri düzeyde talim ve terbiyeden geçmektedirler (Ösen, 2015: 322-323). Vecd ve coşkunluğun yaşandığı Semahanenin sağ bölümü nasût âlemi, sol tarafı ise gaybı yani mana âlemini temsil etmektedir. Bu mana âleminin temsilcileri de semazenlerdir (Yöndemli, 1997: 14). Semahanelerde Sema meşk eden derviş tüm dünyevi arzulardan sıyrılmış gönlündeki tek arzusu Hakka ulaşmak olmuştur.

Çember şekline sahip olan, Semazenlerin rahat dönebilmeleri için yerler cilalı parlak tahtalarla döşenmiştir. Parmaklıklı localar Mevlevîliğe sempati duyan fakat iltihak etmeyenlerin ayin törenini seyredabilmeleri için yapılmıştır. Kapısı Kibleye karşı olan semahanenin kapısının mukabilinde bulunan seyirci locasının hizasında mihrap vardır. Şeyh makamı sayılan kırmızı post mihrap hizasında bulunmaktadır (Yöndemli, 2007: 90). Giriş kapısı ile Şeyh postunun arasında görünmeyen hattı istiva adını verdikleri ve sadece Şeyhin basmaya yetkisinin bulunduğu Semahaneyi ortadan ikiye bölen bir çizginin var olduğu kabul edilmektedir (Demirci, 2013: 235).

Sema Ayinleri, ancak dergâhların semahane bölümlerinde kendine özgü musikisiyle gerçekleştirilirse o manevi atmosfer elde edilebilirdi. Öyle ki zamanında Osmanlı padişahları bile o atmosferi bozmamak için sema ayinlerini saraylarda değil Mevlevi dergâhlarında seyretmeye gitmişlerdir (Çelebi Bayru ve Sağbaş, 2008: 342). Sema Ayini icrası, ancak uygulamalarla mümkün olmaktadır. Bu hareketler ve manevi duygular yazılı kurallara uygun olarak gerçekleştiriliyor gibi görünse de, sözlü bir geleneğin devam etmesinden ibarettirler (Çelebi Bayru- ve Sağbaş, 2008: 338).

4.3.2.Semazen kıyafeti ve Taşıdığı anlamlar

Tasavvufta, her tarikatın kendileriyle özdeşleşmiş bir giyim şekli vardır. Bu giyilen kıyafetlerin her biride kendine özgü anlamlar taşımaktadır. Öyle ki Mevlevilerin de, kendilerine özgü giyim şekilleri ve bunların her birinin de ayrı bir manası vardır (Ösen, 2013: 243). Özellikle Sema törenlerine çıkarken giydikleri kıyafetler ve manalarını açıklamaya çalışacağız. Semazenlerin, Sema törenine çıkarken giydikleri kıyafetlerin her biride ayrı ayrı önemi haizdi. Semazenler, kıyafetlerinin en üst kısmına hırka adı verilen siyah renkli bir cübbe giyerler (Yöndemli, 2007: 257). Semazenlerin giydikleri bu hırka mezarı, ölünün üzerine atılan kara toprağı temsil etmektedir. Semahaneye gelirken sırtındaki siyah hırkası mezarı temsil eden semazenlerin başlarına taktıkları sikke mezar taşını, hırkanın altından giyindikleri ve Semaya kalkarken hırkanın çıkmasıyla üzerlerinde tennure adını verdikleri beyaz bir elbiseyle kalan semazenlerin bu beyaz elbisesi ise kefeni temsil etmektedir (Yöndemli, 1997: 14). Derviş, hırkayı giyerken büyük bir özenle

ve onun yüce maneviyatının farkına vararak giyinir. Onunla umumi kullanım alanlarına, kirli olan yerlere ve tualete girmemekle ve dünyevi arzularla uğraştığı vakitlerde onu üzerinden çıkarmakla mükelleftir (Ahmed Dede, 2007: 23). Binaenaleyh, Mevlevîlerin tennuresi üstten dar, vücudu komple saran ve alt tarafa doğru indikçe genişleyen uzun bir elbisedir. Tennurenin şeklinin belirlenmesinde bile bir mana yüklüydü. Arap alfabesindeki Lam Elif harfinin ters dönmüş halini andıran bu kıyafeti giyen kişi, Lam Elifin ortasında duran bir elife benzerdi. Böylece ters çevrilen ‘La’ Elif’i bağrına alınca ‘illa’ şekline benzerdi bu da ‘La İlahe İllallah’ sözünü insanlara çağırıyordu (Yöndemli, 2007: 257).

Tennure kolları olmayan eğrilip ağırlaştırılmış yün kumaşla yapılmıştır. Dönüş esnasında içerisine dolan hava ve dönüşün hızıyla birlikte şişen etekleri adeta tahtadan yapılmış gibi bir şekle erişir. Herkesin tennuresi aynı kumaştan olmak zorunda değildir. İsteyen kişi istediği kumaşı seçebilir (Duru, 2012: 107). Resulullah (a.s.m) “Beyaz elbiseyi dirilerinize giydiriniz ve ölülerinize de kefen yapınız” (Gazali, 1989: 817) buyurmuşlardır. Bu sebeple kefenin sembolü olan tennureleri beyaz renkteydi.

Sikke, Matbah-ı Şerifte 1001 gün boyunca geçtikleri çeşitli eğitim aşamaları neticesinde hak edilmiş bir mevkiinin, kemale ermiş bir ilmin, takdirin ve taltifin temsili olan *Sikke*, *Tekbirleme* merasimi denilen bir merasimle Şeyh tarafından dervişe giydirilir (Duru, 2012: 25). Mevlevîlerin kafalarına taktıkları “Kûlah-ı Mevlevî “ olarak da bilinen bu sikke, damga ve alamet anlamlarını da karşılamaktadır. Hâsılı Mevlânâ tarikatı şekillendirip kuramadığından dolayı tepme keçeden oluşan ve kûlahın üzerine dönemin ulemalarının sardığı sarı sararak Fereci denilen bir kıyafet giyerek dolaşırdı. Yirmi beş ile otuz santim arasında değişen bu sikkelerin rengi devetüyü tonlarındaydı. Geceleri takılan *Kûlah-ı Mevlevîlerin* boyutu, diğerlerine oranla biraz daha kısa olabilmekteydi. Başa takılan bölümün geniş yukarı tarafına doğru daralarak ucu sivri bir şekle sahip olanlarına “Kûlah-ı Seyfi” adı verilmekteydi. Günümüzde bu model sikkelerin kullanımı yoktur. Bu sikkelere makamına göre destar sarılır her makamdaki kişinin destarının rengi farklı olurdu. Muhiplerin ve dervişlerin destarı olmazdı. Çelebilik ve Halifelik makamındaki kişilerin Duhani, Seyyid olan şeyhlerin ise beyaz renkte destarları

olurdu (Ösen, 2015: 106). Mevlevi adabına göre sikke, başa bir daha çıkarılmamak üzere takılmaktadır. Gece yatarken itinayla baştan çıkarılıp öpülerek kenara koyulur (Ösen, 2013: 345). Mevleviler her şeyin canı olduğuna inanırlar bu sebeple insana hizmet eden her şeye hürmet göstermek zorundadırlar. Bu sebeple her şeyi öperek onunla görüşürler (Gölpınarlı, 2004: 28). Ölen kişiler başlarındaki sikkeleriyle birlikte defnedilir ve mezar taşlarına sikke resmi yapılırdı (Ösen, 2013: 345). Bunun gayesinin mezarda yatan kişinin Mevlevi olduğunun belli olması hasebiyle olduğu düşüncesindeyiz. Sikke, tek kattır. Sikkenin tek kat olması, Allah'ın birliğini (Tekliğini) sembol etmesi sebebiyledir (Ambrosio, 2012: 99). Mevleviler, kendi aralarında sikkeyi 'Fahr, Fahr-ı Mevlânâ' diye nitelendirmektedirler (Ermetin, 2007: 135). Semazenlerin kıyafetleri, onların 'Ölmeden evvel ölmek' anlamına gelen olgunlaşma yolunda talip olması demektir (Demirci, 2013: 236).

Elif named ise; Sema törenine hazırlanan semazenlerin tennurelerini yukarıda tutmak için bağladıkları kuşaktır. (Eraydın, 2012: 362)

4.3.3.Mubtedi Mukabelesi

Matbah eğitiminden başarıyla çıkan Can'ın artık mukabelelere de katılma zamanı gelmiştir. Bunun için de mubtedi mukabelesi adı verilen şeyhin iştirak etmediği ve matbah hizmetinde en üst sınırdaki aşçı dedenin idaresiyle izin verme töreni gerçekleştirilmektedir (Duru, 2012: 22). Sema Ayini başlamadan iki saat önce ziyaretçilerin kabul edilmediği Şems zaviyesi haricindeki her yerde tekkelerin Semahane bölümünde icra edilen "Müptedi Mukabelesi"ne, diğer törenlerin aksine ziyaretçi kabul edilmez ve selamları kısa sürerdi (Gölpınarlı, 1969: 289).

Bu törenin icrasına ney taksimi ile başlanılır. Ardından Peşrev yapılarak onun ardından da Sultan Veled Devri icra edilip Sema'ya geçilir. Semanın bitmesinin ardından Aşr-ı Şerif ve dua okunmasıyla (Duru, 2012: 22) semazenler sağdan sola doğru olmak üzere birbirlerinin ellerini öperler (Gölpınarlı, 1969: 289) ve bu faslın da tamamlanması neticesinde tören son bulmuş olurdu. Bu törenin neticesinde ney niyaz artık mukabelelere katılmaya hak kazanmış olurdu. Bu törenle birlikte çile eğitimini başarıyla tamamlayıp mukabelesi yapılan dervişe "Dede" unvanı veyahut 'bitiren kişi' manasını karşılayan 'Müntehi' unvanı verilirdi (Ambrosio, 2012: 121).

Bu tören neticesinde dervişe bir hücre verilirdi. Gönül arzusuna göre ister eğitimini tamamladığı dergâhta, isterse başka bir tekkeye giderek orada hizmetlerine devam ederdi. Ya da dergâh dışında evlenerek dergâha hizmetlerine devam ederdi. Müptedi mukabelesi yapılan derviş eğer dergâhta kalmaya karar vermişse nev niyazların eğitimiyle ilgilenir, onlara Mesnevi okutur, sohbetler verir, sema meşk eder, musiki eğitimleri verirdi (Demirci, 2013: 188). Bu durum, dervişin eğitimini tamamladığı anlamına gelmekteydi. Modern eğitimde, eğitimini tamamlayan öğrencinin öğretmene artık ihtiyacı kalmadığı gibi, tasavvufî eğitimde de, mürit ile Matlup (Allah) arasında tam bir münasebet hâsıl olduktan sonra, şeyh aradan çekilir ve vasıtaya ihtiyaç kalmaz (Gözütok, 2012: 9).

4.4.Sema Ayini

Sema'nın başlangıcından sonuna varana kadar her evresi önemli bir oluşumu temsil eden ilahi bir manaya sahiptir. Başından sonuna kadar belli bir düzen içerisinde devam ederek kulu Rabbe kavuşturan birer eğitim evresidir (Yöndemli, 1997: 16). Ruhu ve bedeni birbirleriyle insicamlı bir ilişki içerisinde olan semazenin bu ilahi coşkunluğa, o vecde, o huşuya erişebilmesi için ancak merkezi Mevlevîhaneler olan mekânlarda belirli eğitim öğretim aşamalarından geçmesi gerekmektedir (Yöndemli, 2007: 183).

Semaya başlanmadan önce ön hazırlıkları yapılan Semahanede semazenlerin ayaklarına herhangi bir şey zarar vermesin diye parlak zemini iyice temizlenir. Dervişler meydanda ayağa zarar verme ihtimali olan zibilleri yok ederler. Bu temizlik ve yapılan ön hazırlıklar, ayin törenini seyre gelenlerin içlerindeki o heyecanı daha da artırır (Duru, 2012: 92).

Hücre bölümünde çile çıkarmamış dervişlerden birinin kollarını sağ kol sol kolun üzerine gelecek bir şekilde göğsünün üzerinde bağlayarak sol ayağın başparmağı sağ ayağın başparmağının altına gelecek şekilde koyup başını yana eğerek niyaz eder. Niyazın ardından var gücüyle 'Hû salaaaaa- vakti salaaaaa ya hu' diye bağırarak hücrelerinde bulunan dervişleri ayine davet eder. Can'ın sesini işiten dervişler, kıyafetlerini giyerek hücrelerinden çıkıp semahaneye yönelirler (Eraydın, 2012: 361). Mevlevilerin, namaza davetleri de bu şekilde yapılmaktaydı. Semahane

kapısına gelen dervişleri Meydancı Dedenin Semahaneye davet etmesi üzerine önde mutrip başı ona müteakiben mutribanlar, ardından semazen başı ve semazenler olmak üzere sırasıyla Şeyh Makamı olan postu selamlayarak meydandaki yerlerini alırlar (Ölmez, 2011: 22).

Semahanede herkesin yerini almasının ardından semahanenin kapısından Şeyh Efendi içeri girip dervişleri selamladıktan sonra makamına yani Semahanede bulunan kırmızı postuna geçer (Demirci, 2013: 231-232). Ayin törenine geçilmeden önce semahanede bulunan ayine katılacak olan locadaki seyircilerde dâhil olmak üzere, herkes tören hangi vakitte yapılıyorsa o vaktin namazını kılar. Eğer törende Mesnevi faslı yapılacaksa, Şeyhin kürsüde yerini almasıyla birlikte Mesnevi faslı gerçekleştirilir. Bu fasla müteakiben post duasını gerçekleştirir (Soylu Bağçeci, 2017: 36). Namazın ardından okunan Mesnevinin gayesi, Mevlânâ'nın Kur'an'dan ilham alarak yazdığı eğitici hikâyelerden faydalanılarak Kur'an'ı dolaylı yollardan tanımadır (Çelebi Bayru ve Sağbaş, 2008: 198). Ardından Mevlânâ'nın dilinden dökülen sözlerin kaleme alındığı ve bestesini Itrinin yaptığı Na't-ı Şerifi, Na'athan'ın ayakta çalgısız okumasıyla törene başlanılır (Demirci, 2013: 231-232).

Ayin töreni başlamadan önce, oturur vaziyette bulunan dervişlerin oturdukları o anki halleri cenneti temsil eder. Bu bekleyiş içerisindeki dervişler mezarlarında dirilmeyi bekleyen ölümlerdir (Kayaoğlu, 1998: 92). Ayine çıkan Semazenlerin mideleri boştur. Midelerinin boş olması onların rahatlıklarının ve letafetlerinin artması ve dönme hareketi esnasında mide bulantısı sorununun yaşanmaması sebebiyledir (Sipehsalar, 2011: 87). Mevlânâ, midenin boş tutulmasının sebebini: 'Ey Sema' adamı! Mideyi boş tut! Zira kamış boş olduğu vakit nâle ve zar eder' (Saylan, 2013: 331) sözleriyle anlatmıştır.

Na'tı Şerife müteakiben Kudümzenbaşı'nın önündeki kudüme birkaç defa vurması, neyzenlere post taksiminin başlaması işaretini vermesi anlamına gelir. Böylece neyzen başı post taksimini başlatır. Baş taksim adıyla adlandırılan bu taksim başlayacak olan ayinin makamına hazırlığı niteliği taşıyan bir taksimdir (Bayrakçı, 2015: 147). Kudüme vurma işi ve ney taksimine başlatma işi, kudüm zen başına ve Neyzen başına aittir. Binaenaleyh Kudümzenbaşı ve neyzen başı ayinhânların ve

neyzenlerin bu alanda eğitilip yetiştirilmesiyle görevlidirler. Kudümzenbaşı ayin törenlerinde kudümle usul tutarak muhrip heyetinin idaresini sağlar. Neyzen başıysa Sultan Veled Devrinden önce olan ve dördüncü selamdaki ney taksimini yapan ve neyzenlere eşlik ederek ney üfleyen kişidir (Yöndemli, 2007: 114). Semada neye üfleme; “Allah’ın kâinata can vermek için üflediği ilahi nefesi” sembolize etmektedir (Tok, 2014: 83).

4.4.1.Devr-i Veledi (Sultan Veled Devri)

Taksimın ardından icrasına başlanılan Devr-i Veledi peşrevin başlamasıyla birlikte meydanda bulunan semazenlerin, şeyhlerinin de katılımıyla hep birlikte sağdan sola olmak üzere meydanda dairevi bir şekilde üç defa dolaşmalarına denilmektedir. Bu devir gerçekleştirilirken bütün herkes sessiz bir şekilde sürekli Allah’ın lafzını zikretmektedir (Ölmez, 2011: 23). Bütün dönüşlerde şeyh postunun önüne ulaşan semazenler karşılıklı baş keserek nazardaki feyze ulaşmak isterler (Demirci, 2013: 57).

Baş kesme diye anılan dervişlerin eğilerek birbirlerinin kaşlarının arasına bakarak yaptıkları selamlarını genelde posta, şeyhe ya da Mevlânâ yazısının yazılı bulunduğu yere ve mihraba doğru yaparlar. Dervişler bu selamlama işini gayet ağır ve aşırı derecede resmi bir şekilde gerçekleştirirler (Duru, 2012: 93-94). Maddi âleminden manevi âleme yükselişi temsil eden Devr-i Veledi’deki dönüşlerde, her dönüşün ardından bir birini selamlayan dervişlerin bu selamları “Ruhun ruha, canın cana” selamını sembolize etmektedir (Doğruöz, 2014: 11). Son dönüşün tamamlanmasıyla Şeyh Efendi, postuna geçer böylece Devr-i Veledi bölümü son bulmuş olur. Şeyh efendinin öncülüğünde yapılan bu devirler ‘Mutlak Hakikat’ i ‘İlm-el Yakın’ olarak bilişi, ‘Ayn-el Yakın’ manasında görüşü, ‘Hakk-al Yakın’ manasında ise (Ölmez, 2011: 24) Allah’a kavuşmayı temsil etmektedir. Sultan Veled Devri öncesinde ağır külahın altında yorgun ve uykulu görünen dervişler, bu devir son bulduktan sonra daha güçlü ve daha zinde bir görünüme kavuşurlar (Duru, 2012: 105).

En ince detaylarına varıncaya kadar kaidelere bağlanmış olan ayinlerde kullanılan kandiller bile ilahi bir mesajı temsil etmektedir. Ayin başlarken karanlık

içerisinde olan ortam törenin başlayıp ilerlemesiyle birlikte yavaş yavaş aydınlanmaya başlar bu aydınlık manen karanlıklar içerisinde kalmış insanların ayinin başlamasıyla birlikte yavaş yavaş iç karanlığının aydınlığa kavuşmasını işaret etmektedir (Aydeniz, 2009: 49). Bu durum Kur'an-ı Kerim de "Allah rızasına uyanları bununla kurtuluş yollarına kavuşturur ve onları kendi izniyle karanlıklardan nura çıkarır, onları dosdoğru yola yöneltip iletir" (Maide, 5/16) ayetinde geçtiği gibi Sema da Allah yolunda giden dervişlerin karanlık âlemlerinden sıyrılarak o nurlu yola çıkmalarını simgelemektedir.

4.4.2. Dört Selam

Ayinler, dört bölümden oluşmaktadır ve her bölümü selam diye adlandırılmaktadır. Dört bölümden oluşan bu Ayin-i Şerifler vuslata erme yolculuğunda geçirilen aşamaları temsil etmektedir (Ölmez, 2011: 24). Bunun yanı sıra cenaze namazında bulunan dört selamı da çağrıştırmaktadır (Aydeniz, 2009: 50).

Dört selamdan meydana gelen bu bölümünün birinci selamı Devr-i Veledi tamamlandıktan sonra Kudümzenbaşı kudüme birkaç defa vurur artarda Peşrev kesilerek kısa bir ney taksimi yapılır. Semadan önce neye üflenmesi kıyamette İsrail'in sura üflemesiyle yeniden dirilmeyi anlatır. Kudüme vurulan ilk darbe Allah-u Teâlâ'nın 'Kûn (ol)' emrinin temsilidir. Kudüm sesini duyan semazenlerin kalkarken ellerinin ayasını yere sertçe vurmaları kulun öldükten sonra sûru işitince dirilmesine işaret eder (Düzgüner, 2007: 204-205). Ney taksimnin başlamasıyla ayağa kalkan dervişler mezarda dirilmeyi sembol ederler. Sultan Veled Devri (Devr-i Veledi) denilen bu kalkış gafletten uyanmayı veya dirilmeyi anlatmaktadır (Kayaoğlu, 1998: 92). Semazenler sur sesini işittikten sonra ayağa kalkarken üzerlerinde ki siyah hırkalarını (ferecilerini) çıkarırlar. Gözler vasıtasıyla gönüllere ilahi mesajı ileten siyah hırkanın çıkmasıyla ortaya çıkan beyaz tennure ile Semazenlerin manevi manada yolculuğunun başladığını göstermektedir (Yöndemli, 1997: 13). Giysisini giyerken tennuresinin etek kısımlarını yukarıda tutmaya yarayan bir kuşağı beline bağlayan semazen, Semaya başlama esnasında kimse görmeden bu kuşağı çözer (Duru, 2012: 106) ve tennurenin etekleri süzülerek aşağıya dökülür.

Taksimın ardı sıra Birinci Selam başlar. Birinci Selam'ın manası kulun kendi varlığının ve onu var eden Yüce Allah'ın varlığının farkına varmasıdır. Birinci selamın başlamasıyla birlikte hırkalarını üzerlerinden çıkaran semazenler kolları çaprazvari bağlanmış bir şekilde birer birer Şeyhten müsaade isteyerek Sema'ya girerler (Adar, 2015: 1397). Sema Ayinine başlama icazeti almak için yürürken kollarını çapraz bir şekilde omuzlarına bağlaması Allah'ın birliğini ve bütünlüğünü temsil eden Elif (bir) gibi olmayı sembol etmektedir (Ölmez, 2011: 27).

İlk aşamada Semaya, semazen başı ve şeyh katılamaz. Semazenler, Sema çıkarırken semazen başı onların arasında büyük bir ciddiyetle konuşmaksızın dolaşarak birbirlerine çarpmalarını engelleyip düzenli bir şekilde Sema'nın gerçekleşmesine yardımcı olur. Bu esnada şeyh de, postunda sağa sola vücudunu sallır (Duru, 2012: 112). Şeyh, Sema esnasında bulunduğu konumdan birkaç adım öne doğru çıkar, bu ileri çıkış münazele makamını temsil etmektedir. Münazele'nin manası; kulun kendi iradesini ve arzusunu bırakarak Allah'ın isteklerine göre davranmasıdır. Yani Allah'ın iradesiyle kendi iradesini yok etmesidir (Ankaravi, 2012: 111).

Şeyhin izniyle Semaya başlayan semazenler, daha önce dergâh eğitiminden geçmeleri neticesinde, nefisin kötü arzu ve isteklerinden arındırdıkları duygularıyla Hakla bir olmayı öğrendikleri Sema'nın icrasına başlarlar. Sağ ellerinin ayası Semaya sol ellerinin ayası ise yeryüzüne bakacak şekilde kollarını açarlar. Semazenin bir kuşun kanadı gibi kollarını açarak sağ elini Semaya sol elini yeryüzüne çevirerek soldan sağa dönüşünün manası, Haktan aldıklarını Eşref-i Mahlûkata vererek kendilerine hiçbir şeyi mal etmediklerinin manasını taşırdı (Kılınç, 2013: 79). Aynı zamanda ‘ Göğe ağarız, yere yağarız, biz âleme rahmetiz. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Muhammed'de (a.s.m) yok oluruz. O'nun mübarek ayakları altında toz oluruz’ anlamına da gelmektedir (Demirci, 2013: 239).

Neyin huzur veren nağmelerinin eşliğinde Sema yapan semazenler, dünya etrafındaki ahenkle dönen onu çepeçevre saran gezegenlerin dönüş hareketlerini sembolize etmektedirler (Yöndemli, 2007: 272). Dünya etrafında süzülen gezegenlere benzetilen bu halka, halktan hakka çıkan bir yoldur; öyle ki bu

halkanın en yüksek yerinde Allah'ın, en alt sınırdaysa insanın olduğu düşünülmektedir. Şeyh âşıklar üzerinde önemli bir yeri haizdir. Öyle ki var olan çemberin ortasından geçen ve bu çemberi iki eşit parçaya ayıran Hattı İstiva çizgisi bulunmaktadır. Kulu Hakk'a ulaştıran en kestirme yol olan bu çizgiye, Şeyh harici kimsenin basmaya yetkisi yoktur. Bu çemberin sağ bölümünde mevcut olan yaya ise, çıkış kapısı manasına gelen Kavs-i Uruc adı verilmektedir (Barakçı, 2015: 145).

Bir çember gibi sağdan sola dönen semazenlerin kıyafetleri onların dönerken ki seyirciye güzel bir koni gibi görünmesine göre ayarlanmıştır. Dervişler, Sema yaparken seyirciler ortamdaki atmosferin, dinledikleri musikin ve semazenlerin mana iklimine dalışlarını ifade eden hareketlerinin etkisiyle adeta manevi bir huzura ererek sakin ve sükûn bir havaya erişmektedirler (Jahanara, 2006: 637). Semazenlerin o muazzam dönüşlerine *Çark* (*Çarh*) atmak adı verilmektedir. Semazenin dönüşü esnasında sağ ayağını yani Mevlevîlerin Çark adını verdikleri ayağını kaldırıp sol tarafa çevirmek suretiyle tekrar başladığı noktaya koymasıyla yapılmaktadır. Bu dönüş esnasında sol ayak topuğunun üzerinde dimdik olduğu yerde sabit bir şekilde döndüğü için sol ayağa da *Direk* denilmektedir. Sol ayağın topuğunun tahta üzerinde sabit bir şekilde soldan sağa doğru çevrilmesine ise tam çark atış adı verilir (Yöndemli, 2007: 252-253). Mevlânâ 'Dinle' diyerek başladığı Mesnevisinde olduğu gibi onu kendilerine rehber edinerek önce dinleyip işitenler, o dinleyişin verdiği vecd ile ruhen başladığı konumdan Mana âlemlerine doğru kanat çırpıp yükselenlerdir. Bu yükselişin dayanağı 'Kulum bana o kadar yaklaşı ki ben artık onun gören gözü, işiten kulağı, yürüyen ayağı, konuşan dili olurum ' hadisidir. Semazenlerde 'Kalp Allah'ın Evidir' sözünü benimseyerek kalp yörüngesi etrafında dönerler (Ayaz ve Sultanova, 2007: 133). Bu çark atmak manasına gelen dönüş esnasında feyze eren semazen, tevhide, kolların iki yana açılması hakka varan yolun mutluluğu neticesinde ortaya çıkan nefsin arzu ve isteklerinin zabt edilmesine delalet eder. (Kayaoğlu, 1998: 90) Lisanından anlayanın gönlüne huşu ruhuna huzur bahşeden neyin kişilerin üzerinde vecde sürükleyici bir tesiri vardır (Duru, 2012: 102-103).

Ayinin ilk bölümü tamamlandı bütün aralarda ayine uygun terennümün başlamasını bekleyen semazenler, ikişer veya üçer kişilik gruplar halinde

Semahanenin kenarlarına geçerek düşmemek için kollarını göğüslerinde çapraz bir şekilde bağlayıp suretleri meydana bakar vaziyette niyaz vaziyeti alarak birbirlerinden destek alacak şekilde dayanıp beklerler. Böylece ayinin birinci selamı son bulmuş olmaktadır. Bu bekleyiş selam başı olarak adlandırılmaktadır (Eraydın, 2012: 363). Selam başı bölümlerinde yani birinci selam dışında okunan ayinin her selamının başındaki semazenler bulundukları yerden ayrılmazlar, sadece dördüncü ve son selamda semazenler meydanın ortasını Şeyh, Hatt-ı İstiva boyunca ilerleyip ayine dâhil olması hasebiyle boş bırakırlar (Binbaş, 1997: 58). Birinci selam genel olarak “14 zamanlı devr-i Revan” bazen ise “8 zamanlı Düyek Usulü”ne uygun olarak bestelenmektedir (Bayrakçı, 2015: 148).

İkinci selam Allah’ın eşsiz gücü ve yüceliği karşısında kulunun ona karşı hayranlık duymasının sembolüdür (Ölmez, 2011: 24). 9 zamanlı ağır evfer usulü kullanılmaktadır (Bayrakçı, 2015: 148).

Üçüncü selam törenin en uzun bölümünü teşkil etmektedir (Ayaz ve Sultanova, 2007: 126). İkinci selamda kulun Allaha karşı duyduğu hayranlığın aşka dönüşmesidir, tam manasıyla teslimiyettir, yüce yaratıcının aşkında kayboluştur (Akpınar, 2007: 235). “Sel denize ulaşınca deniz olur. Tohum tarlaya varınca ekin olur... Mum ve odun ateşe feda olunca, karanlık tabiatları ışık olur” (Mevlânâ, 2008: 65 Kod: 1530) Kul da, Allah’a ulaşınca onun varlığında selle deniz gibi olur. Bu teslim oluş tasavvufta Fenafillah yani kişinin kendi varlığını Allah’ın yolunda yok edip Allah’la bir olmasıdır. Buna Budizm’de Nirvana yani en yüksek ruh haline erişme denilmektedir. Müslümanlara göre en yüksek mertebe kulluk mertebesi olarak tanımlanmaktadır. Binaenaleyh, Hz. Muhammed (a.s.m) öncelikle Allah’ın kulu ardından Resulü olarak nitelenmektedir. Onu rehber edinen Müslümanlar da, onun miraca varıp ardından kulluğuna tekrar ulaşması gibi semada da kul yaratıcının aşkında kaybolduktan sonra beşeri varlığına tekrar geri döner (Çelebi, 1987: 205).

Dört selamdan meydana gelen törenin bu selamları bazen sadece bir bestekârın son yürük semaisi ve iki peşrevi farklı bir bestekâra ait olabildiği gibi bazen de bazı bestelerin tamamı bir bestekâra ait olabilmektedir. Bu tür ayin-i şerifler bestecilik teknikleri bakımından; tamamı aynı makamda bestelenmiş olanlar, bir

makamla başlayıp arada başka bir makama geçerek sonunda tekrar başladığı makama gelenler, başı ve sonu farklı olanlar (Ayaz, 2013: 125) olarak gruplandırılırlar.

Dördüncü Selam'ın manası, kulun manevi âlemden eşsiz ruhsal yolculuğunu tamamlaması neticesinde beşeri vasfına tekrardan geri dönmesidir. Beşeriyetine geri dönen kul, beşeriyetinin her bir zerresiyle Allah'ın, onun elçi olarak gönderdiği peygamberlerinin, peygamberler vasıtasıyla ilahi mesajları iletmesi için gönderdiği kitaplarının ve beşeri âlemin yaratılışındaki o eşsiz güzelliğin hayranı olur (Ölmez, 2011: 24).

Sema Ayinine iştirak eden şeyhin gönlünü bütün âleme açığının temsili olarak sağ eliyle hırkasının yakasını tutup açar, sol eliylese hırkasının iki ucunu tutmaktadır. Bu vaziyette kollarını açmadan bulunduğu noktadan Hatt-ı İstiva boyunca döne döne gelerek meydanın tam ortasında semazenlerin arasında direk tutar. Bulunduğu bu nokta Semahanenin kalbi niteliğindedir ve Mevlevîler bu noktaya “Kutup Noktası” demektedirler. Kutup noktası Celalettin'i temsil eden Çelebin kutup noktasıdır (Kılınç, 2013: 80).

Törenin son selamını teşkil eden dördüncü selamın bitmesiyle birlikte, Sema çıkarma işi de son bulmuş olur. Son bulan saz semaisine müteakiben yapılan ney taksimi neyzenlerinde eşlik etmesiyle devam eder. Bu ney taksiminin manası, şeyhe semanın son bulması gerektiğini bildirmektir. Bu ney taksimini işiten şeyh ağır bir şekilde dönerek postundaki yerini almaktadır. Şeyhin makamına ulaşmasına müteakiben ney taksimi son bularak yerini Aşr-ı Şerife bırakmaktadır. Aşr'ın başlamasıyla birlikte Semayı sonlandıran dervişler baş keserek yerlerine geçmektedirler ve Semaya girerken üzerlerinden attıkları ferecileri diğer dervişler tarafından sırtlarına atılmaktadır (Duru, 2012: 32). Dervişlerin sırtlarına hırkalarının verilmesi, Mevlânâ'nın Sema ettiği bir gün gömlek haricinde üst giysilerinin tamamını mutribanlara hediye etmesi neticesinde üzerinde bulunan gömlekte yere düşmek üzereyken tamda bu sırada Çelebi Hüsameddin üzerine hırkasını kapatmıştır. Bu da Mevlevîlerde semadan sonra gelenek halini almıştır (Ahmet Dede, 2007: 47). Güzeli bir Aşrı Şerif okunmasının ardından Şeyh bulunduğu makamdaki Fatihâ verir Fatihâ'nın okunmasının ardı sıra semazen başı duasını yapmasıyla yerine geçer ve

herkes ayaktayken Şeyh ayakta kısa bir dua merasimi yaptıktan sonra hep bir ağızdan aynı anda Hûu zikretmesiyle tören sona ermiş olur (Duru, 2012: 32). Töreni sonlandıran bu merasime ‘Gülbank Çekmek’ adı verilir (Doğruöz, 2014: 12). Gülbank çekmek ‘Allahu Azimu’ş–Şan İsm-i zatının envariyle kalbimizi münevver eyle, sabahlar hayrola, hayırlar feth ola, Şerler def ola, dem-i Mevlânâ sırr-ı Şems, Kerem-i İmam-ı Ali hû diyelim hû’ (Ahmet Dede, 2007: 34-35) sözleriyle gerçekleşir.

Ayin töreninde bulunan dinleyicilerin bu muhteşem ilahi coşkunluğun tesiriyle üzerlerinde hâsıl olan o ruhi huşunun biraz daha hissedilebilmesi adına, Sema töreninin daha da uzatılmasını talep edebilir. Yapılan bu uzatmaya yukarıda da belirttiğimiz üzere niyaz ayini denilmektedir. Niyaz ayinini seyirci talebi üzerine icra edilebileceği gibi şeyhin arzusuyla da uzatılabilir. Bu niyazın gerçekleştirilme talebi kabul edilirse, mukabelenin sonundaki peşrev çalınmadan neyzen başının kısa bir segâh taksimi yapmasına müteakiben niyaz mukabelesi başlar (Eraydın, 2012: 364).

Niyaz Ayini talep edilmediği takdirde dördüncü selamda kulun beşeriyetine geri dönmesi neticesinde, Sema dönmenin sona ermesinin ardı sıra yukarıda net bir şekilde açıkladığımız gibi Kur’an ve dua ile ayin töreni son bulmaktadır. Semanın belli bir icra süresi yoktur, en kısıası 20 dakika en uzununu ise 3 saate kadar sürebilmektedir (Duru, 2012: 119). Ayin töreninin sona ermesiyle birlikte kapılar sırlanır. Mevlevîler için hoş olmayan bir söz olduğundan kapatmak sözünü kullanmazlar. Kimsenin kapısı hiçbir zaman kapanmasın diye onlarda kapı sırlanır yani örtülür (Yöndemli, 2007: 93).

4.5.Mahrem Ayinler

Mevlevîlerin, seyirci almaksızın yaptıkları mahrem ayinlerde de vardı. İcrası yukarıda belirttiğimizde aynı şekilde yapılan bu ayinleri diğer ayinlerden ayıran özelliği, kendi varlığında tamamen kaybolan aşığın aklı başına geldiği vakit Meclis içerisinden kimin iç aynasında kendini bulmuşsa o dervişi kucaklayarak kendi yansımasıyla cezbeyle kapılıp Sema yapmasıdır. Buna, Mevlevîlikte bir azizi kucaklayarak *Sema Dönmek* denilmektedir (Sipehsalar, 2011: 86).

5.DİĞER TARİKATLARIN ZİKİRLERİNE KONUK OLMAK

Mevlevîler kendi ayin törenlerinin yanı sıra diğer tarikatların da zikir törenlerine katılmaktadırlar. Diğer tarikatların zikirlerine teşrif ettikleri zaman davranışlarıyla göstermeleri gereken davranışlar vardı ve bir Mevlevî'ye yakışır şekilde belirlenmiş adap ve erkânları bulunmaktaydı. Öyle ki Mevlevî dervişleri, diğer sûfî tekkelerinin zikirlerine katıldıkları zaman Şeyhin bulunduğu makamın yanına otururdu. Zikre teşrif etmese dahi onlara saygı açısından zikirde bulunan sufilerin zikirlerini icra edecekleri vaziyete göre Mevlevî dervişte kendini ayarlardı. Eğer zikir oturdukları yerden yapılacaksa o da oturur eğer ayakta icra edilecekse oda ayakta dururdu. Zikre iştirak etmeyen misafir Mevlevî, Allah adına zikredilişini duyduğu anda yerinden kalkarak kollarını açmadan kendine uygun bir yerde direk tutup Sema yapmaya başlarlar. Mevlevîlerin tekkelerine yaptıkları bu ziyaretten çok hoşnut olurlar. Fakat eğer konuk Mevlevî, Mevlevî olma yoluna yeni girmiş Sema çıkarmamış bir Mevlevî ise diğer tekkelerde zikir akışını bozacakları sebebiyle zikre katılmalarına müsaade edilmemektedir (Gölpınarlı, 2009: 188). Dervişlerin bu tekkelerin zikirlerine katıldıkları zaman kendi dergâhlarında olduğu gibi tennure giyip ayaklarını çıplak etme zorunlulukları bulunmamaktadır (Çiftçi, 2003: 239).

Bu muhteşem ilahi vecd, İnsan-ı kâmil olma yolunda ilerleme, Mevlevîlerdeki o sonsuz hoş görü, dergâh düzeni ayinlerin icra edilişinde vuku bulan o nizam, o huşu ancak iyi bir eğitimin neticesinde ortaya çıkmış olabilir. Mevlevîlerin dergâhlarının birer enstitü niteliğine sahip olmasının sebebi de dergâhta yukarıda detaylandırarak vermiş olduğumuz eğitim kademelerini en iyi şekilde ifa etmelerinden kaynaklanmaktadır. Mevlevî Ayinlerinin sadece birer müzikal unsur olmadığını musikinin sadece kademe kademe eğitilerek hakka ulaşmaya hazır olan dervişlerin vecdlerini artırmak için vasıta olduğunu yukarıda anlattığımız törenin icra ediliş aşamalarında da görmüş olduk. Bu muhteşem vecd halinin ancak güzel bir eğitim neticesinde vuku bulması mümkündür. Kendiliğinden içgüdüsel olarak gerçekleşmesi mümkün değildir.

SONUÇ

Tasavvufi camianın bir kolu olan ve Mevlânâ Celaledin-i Rumi'nin ölümünden yıllar sonra onun, yaşam felsefesi ışığında oğlu Sultan Veledin girişimleriyle oluşturulan Mevlevîlik tarikatı o dönemlerden günümüze varıncaya kadar devlet adamları ve toplumla iç içe olmaları sayesinde varlığını sürdürmüştür. Birer eğitim yuvası olan bu dergâhlarda çeşitli aşamalardan geçilerek manevi bir doygunluğa erişilir.

Nefsi terbiye yolu olan dergâh terbiyesinden geçmek için dergâha müracaat ederek şeyhten kabul edilme töreniyle dergâha girişine izin verilen dervişin, insan-ı kâmil olma yolunda çeşitli riyazetlerle bin bir gün süren Matbah hizmetlerinin neticesinde, dergâha ham olarak giren dervişlerin kolaydan zora gidilerek aşama aşama gerçekleştirilen tedrici eğitim kademeleri neticesinde pişip olgunlaştığı bu kutlu yolun en önemli rukûnlarından biri semadır. Sema, Mevlânâ'nın, Şemsten sonra büyük bir vecd ve coşkunlukla yapmaya başladığı ve her biri bir manevi mananın temsili olan, Mevlânâ'nın ideolojilerinin ve dünya görüşlerinin unutulmaması adına ölümünden yıllar sonra kurulan Mevlevîlik tarikatında belirli kural ve kaidelere bağlanılarak Mevlevî Dergâhına dâhil olmuş musiki eşliğinde icra edilen bir zikirdir. Yıllar boyunca musikinin caiz olup olamaması hususunda çeşitli görüşler ortaya koyulmuştur. Fakat Kur'an ve hadislerde bu konuyla ilgili net bir hüküm bulunmamaktadır. Konumuz Mevlevî Ayinlerinin Eğitim Boyutu olması hasebiyle bu konuyla ilgili derinlemesine bir inceleme yapılmadı. Yaptığımız genel araştırmalar neticesinde de gerek Hz. Aişe (r.a) dan gerek bazı sahabelerden iktibas edilen Hz. Muhammed (a.s.m) döneminde musikiyle ilgili gerçekleşen bazı durumlar neticesinde Hz. Muhammed (a.s.m)'in musikide bir beis görmesiyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Diğer incelemeler neticesinde ise insanda belirli şartların sağlanması ve çeşitli fâsıklık hallerinin meydana gelmesine mahal vermediği sürece musikide bir beis olmadığı Mevlevîlikte icra edilen musikin de Hakk'a ulaşmada ilahi coşkunluğu artırmada bu musikide bir vesile olduğu için bir beis olmadığı sonucuna vardık.

Boş işlerle uğraşmanın hoş karşılanmadığı dergâhta her kesin iyi kötü bir meşgalesinin olması gerekmektedir. Dervişlerin, dergâha ilk intisap ettiği günden başlayarak kabiliyetleri doğrultusunda nefsanî eğitimlerinin yanı sıra çeşitli sanat dallarında da eğitimleri sürdürülmektedir. Birer eğitim yuvası olan bu dergâhların bu denli eğitime önem vermesi onu birer enstitü ve konservatuvar niteliği taşımasına vesile olmuştur. Mevlevî eğitiminde tövbeyle başlayıp insan-ı kâmil olma yolunda çeşitli aşamalardan geçilerek kolaydan zora gidilen tedricî eğitim metodu uygulamaktadır. Bunun yanı sıra dervişlerin dikkatlerini çekmek için çeşitli pekiştiricilere de yer verilmektedir. Dergâhta ulaşılan son aşama Mevlevîlerin zikir şekillerini oluşturan Sema Ayinleridir. Bizde çalışmamızı yaparken dergâh eğitiminden geçen dervişlerin ilahî hazzı erdiren zikir şekilleri olan ayinlerin eğitim yönünü incelememiz neticesinde ayin formunun gerçekleştirilirken nasıl bir eğitim aşamasından geçildiğini ortaya koyarak, ayin icrasının gerçekleştirilme faslını ele almamız neticesinde bu eğitim aşamalarının ve her bir hareketin manevî manasını ortaya koyduk. Bu çalışmalarımız neticesinde bu ayinlerin kulu vuslata erdiren bir yol olduğunu. Hiçbir şekilde eğitim alınmadan bu hazzı ulaşmanın mümkün olmadığını gördük. Ayin törenlerini oluşturan her bir bölümünün kişinin dergâha girdiği günden başlayarak aldığı eğitimler neticesinde şekillendiği sonucuna ulaştık. Mevlevî Dergâhlarının semahane bölümünde icra edilen Ayin-i Şerif (sema) dervişlerin dergâhta Mutrip heyeti, Şeyh, Semazenler, Neyzen Baş, Kudümzenbaş ve Semazen Başından oluşan grupla yapıldığını, halka açık olarak gerçekleştirilen ayinlerin yanı sıra mahrem ayinlerde yapılmakta olduğu sonucuna ulaştık. Kulun miracını temsil eden Sema da, Âlem-i Maddiden Âlem-i Ruhaniye yükselişin sembolü olan Devr-i Veleddi, Mutrip heyetinin çalgılar eşliğinde seslendirdikleri ayine eşlik eden Musiki, dört selamdan oluşan adına çark atma dedikleri Sema dönüşleri, Kur'an tilaveti (Asr-ı Şerif) ve gülbang adı verilen dua bölümlerinden meydana geldiği sonucuna ulaşılarak bu evrelerin icra ediliş şekilleri ve maneviyatları vermeye çalıştık.

Sema eğitiminden geçen dervişler insan-ı kâmil olmaya erişmiş aldıkları bu eğitimler neticesinden de ilahî hazzın doygunluğuna erişen, Hakk'tan öte bir yol olmadığının farkına varan kişiler olurlar. Bu yüzden tasavvufî eğitim için Mevlevî dergâhlarında icra edilen Ayinler büyük bir önemi haizdirler.

Bu çalışmada gözlemlenen en önemli bulgulardan biri Mevlevi dergahlarının ayinlerinin her bir bölümü ilahi bir manayı teşkil etmesidir. Her bölümü iyi bir eğitimi gerçekleştirmek için icra edilmektedir. Dergah, terbiyesi neticesinde oluşan bu törenler bin bir gün süren ve dergah terbiyesi için büyük önemi haiz eğitimler neticesinde meydana gelmiştir. Musiki eşliğinde icra edilen ayinlerdeki musikinın dervişlerin ilahi bir vecde sürüklenmesinde birer vesile olduğunu söylememiz mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adar, Ç. (2015). Mevlevî Ayinlerinde Kullanılan Makamların Dönemsel Değişiklikleri Üzerine Bir İnceleme: “Hicaz Mevlevî Ayini Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 1394-1405.
- Adıgüzel, M. (2003). Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 193-217.
- Akpınar, H. (2007). Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (18), 233-240.
- Aksoy, M., Akbulut, A. B. , İflazoğlu, N. (2016) Mevlevîlikte Mutfak Kültürü ve Ateşbaz-ı Veli Makamı, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 4(1), 96-103.
- Altınok B. Y. (2013). *Aşk Sultanı Mevlâna*, Ankara: Sistem Ofset Bas. Yay.
- Ambrosio, A. F. (2012). *Dervişler Tarihi, Antropolojisi, Mistik Yönü*, (Çev, B. Poyraz), İstanbul: Kabalcı Yay.
- Ankay, A. (1990). *İnsan ve Eğitim*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Aras, A. (2007). Dervişler Tarikatı Mevlevilik, *Mevlânâ Özel Sayısı, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. Konya. 105-112.
- Ayaz, N. , Sultanova, A. (2013) Mevlevîlik Ve Bektaşiliğin Simgesi Olan Ayin Ve Ayin Müziğinin Karşılıklı Tahlili, *İdil Dergisi*, 2 (7), 119-134.
- Aydeniz, H. (2009). Din-Sanat İlişkisi ve Bunun Somut Bir Yansıması Olarak Mevlevî Semâ Âyini, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (32), 35-51.
- Azsöz, G. (Temmuz 2016). Mevlevihanelerde Matbah-ı Şerif, *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal, Bilimler, Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (5). 31-44.
- Bacanlı, H. (2014). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem Akademi.
- Bayrakçı, Ö. F. (2015). Türk Din Mûsikisinde “Mevlevî Ayin Formuna Genel Bir Bakış”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2) , 135-152.
- Beyhâki, Ebubekr Ahmed bin Hüseyin bin Ali, (2003) *es-Sünenu'l- Kübrâ, T.a.h: Muhammed Abdülkadir Atâ*, 2 Tab, Beyrut: Daru'l- Kütubi'l-İlmiyye.

- Binbaş, İ. E. (1997). *Tasavvuf ve Musiki –Mevlevîlik ve Bektaşilikte Sema’*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Can, Ş. (2015). Öğretme-Öğrenmede İpuçları ve Pekiştireçlerin Rolü, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 97-109.
- Coşanay, B. (2017). Tasavvuf Düşüncesinde Seyru Süluk Üzerine Bir İnceleme, *Anasay, 3 Aylık Ulusal Hakemli- Süreli Dergi*, 1 (2). 199-216.
- Çam, Ö. (1989, 12-13 Aralık). *Mevlânânın Etkileri, Ritm, Psikolojisi ve Semâsı*, 4.Milli Mevlânâ Kongresi(Tebliğler) Sunuldu, Konya. 171-175.
- Çelebi A. H. (2006). *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ankara: Hece Yayınları.
- Çelebi Bayru, E.- Sağbaş B. R. (2008), *Yüzyıllar Boyu Mevlâna ve Mevlevilik*, Genel Kordinatör: Işın, Ç., İstanbul: Uluslar Arası Mevlânâ Vakfı.
- Çelebi C. B. (1986-3-5 Mayıs). *Sema*, 2. Milli Mevlânâ Kongresi(Tebliğler), Selçuk Üniversitesi Basım Evi, 1987, Konya.
- Çetin, N. (2017, 3-4 Kasım). *Halvetilik’te Cehrî Zikir Usûlü ve Mûsîki-Amasya’daki Halvetî Tekkeleri*, Uluslar Arası Dini Mûsîki Sempozyumu (Bildiriler Kitabı), Amasya, 186-196.
- Çetinkaya, B. A. (2007) “İkiz Ruhlar” ın Konuşma Dili Semâ, *İlmi ve Akademik Araştırma dergisi Tasavvuf (Mevlânâ’ya Armağan Sayısı)*, 8 (20), 93-115.
- Çetinkaya, B. A. (2007), Âşıkların (Mevlâna ve Şems’in) Aşkın Raksı/Deverânı Semâ, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, Konya: Sümam yayınları, 435–476
- Çevikoğlu, T. (2009). *Döndükçe Gönülde Aşk Tazelenir*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya.
- Demirci M. (2007). Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevî Çilesi, *Marife Dergisi*, (3), 105-122.
- Demirci M. (2007-Haziran). *İnsan Eğitimi açısından Mevlevî Çilesi*, (Yay haz, M. Şeker, S. Yılmaz, A. Işık ve T. Koçyiğit). Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Mevlânâ ve İnsan Sempozyumu Bildirileri (Tebliğ), İzmir. 121-129.
- Demirci M. (2013) *Hız. Mevlânâ ve Mevlevî Kültürü*, Kubbealtı Yayınları. İstanbul.
- Demirci M. (2017- 03-04 Kasım). Tekke Mûsikîsi Güftelerinde Âyet, Hadîs İktibasları ve Enstrüman Eşliğinde Seslendirilmesi Meselesi, Ş. Özdemir-A. Gün, (Editörler), *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dini Musîkî Sempozyumu (Bildiriler Kitabı)*, Amasya Üniversitesi, Amasya, s.583-590

- Demirci, E. (2016). **Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Erzurum.
- Deniz, M. E. (Ed.). (2007) **Eğitim Psikolojisi**, (6.Bsk). Konya: Maya Akademi.
- Dodurgalı, A. (2010). **Ailede Din eğitimi**, İstanbul: Timaş yayınları.
- Doğrul, Ö. R. (1948). **İslamiyetin Geliştirdiği Tasavvuf**, İstanbul: Ahmet Halit Kitapevi.
- Doğruöz Muattar, D. (2016). Mevlevî Âyinlerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı, **İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, 6(14). 1-13.
- Doğruöz, M. D. (2014). **Cumhuriyet Dönemi Mevlevî Âyini Bestekârları ve Besteleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Isparta.
- Doğruöz, M. D. (2016). Mevlevî Âyinlerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı, **İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, 6 (14), 1-13.
- Duru, R. (2012). **Mevlevîname' Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnamelerinde Mevlevîlik**, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. , Konya.
- Dündar, M. (2011). **İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri**. İstanbul: İşrak Yay.
- Düzgüner S. (2007). **Mevlevî Ayin Musikisi ve Mevlevî Sema Ayininin psikolojik etkileri**, Bildiriler 2, Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, Urfa, 202-213.
- Eflâki, A. (1973) **Ariflerin Menkıbeleri**, (Çev: T, Yazıcı), (1). İstanbul: Hürriyet Yay.
- Eraydın, S. (2012). **Tasavvuf ve Tarikatlar**, M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 82,10. Baskı, İstanbul.
- Gazali, (1989). **İhyâu'Ulûmi'd-Din**, Bilmen basım ve Yayınevi, (2. Baskı), (8.Kitap/1. Bölüm:Semâ'nın Hakikati). İstanbul.
- Gazali, (2004). **Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)**, Bedir Yayınevi, (Çev: A. F. Meyan), (1-2). İstanbul.
- Göktaş, V. (2011). Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 52(2), 137-155.

- Gölpınarlı, A. (1969). *100 soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul: Gerçek Yayın Evi.
- Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlânâ Celaleddin (Hayatı, Eserleri, Felsefesi)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2009). *Mevlânâ’dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Mevlevî Âdab ve Erkânı*, İstanbul: İnkılab Yay.
- Gönül, M. (2007). Mevlevîlik ve Mûsikî, *İstem Dergisi*, Yıl:5 (10). 75-89.
- Gözütok, Ş. (8 Eylül-2012). *Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, Elmalı’nın Canları İrfan ve Sevgi- Kişilik Oluşumu ve Nefsin Terbiyesi Sempozyumu, Antalya
- Gözütok, Ş. (2009, 8-9 Mayıs). *Eğitim ve Dinin Kavramsal Yapısı ve Din Eğitimi İle İlişkisi*. Konya İlahiyat Derneği Yayınları, yay. Haz. M, Tavukçuoğlu, (1. Bsk Mayıs 2010). Kuram Ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik ve Felsefi Temelleri Sempozyumu, Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Gözütok, Ş. (2011). Tasavvufî Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi, Ankara, TDV İSAM, *Tasavvuf İlim ve Akademik Araştırmalar Dergisi*. 91-103.
- Gözütok, Ş. (2012). *Sûfî Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, Nesil Yay. İstanbul.
- Gözütok, Ş. (2016). *Hız. Peygamber’in (s.a.v.) Hadislerinde Eğitim Metodları (Buhari ve Müslim Örneği)*, İstanbul.
- Gözütok, Ş. (2017). Özdenetimde Din Eğitiminin Etkisi, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, sayı.2 (21), 1035-1060.
- Gözütok, Ş. (2017, 3-4 Kasım), *İslam Eğitiminde Müzik- Başlangıcından Osmanlı dönemine Kadar*, Ş, Özdemir ve A Gün. (Editörler). Geçmişten Günümüze Uluslararası Dini Musiki Sempozyumu (Bildiriler Kitabı), Amasya Üniversitesi, Amasya.
- Günay, Ü. ve Güngör H. (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Gürer D. (2012). *Mevlevilikteki Çile Olgusunun Fizyolojik ve Psikolojik Boyutları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı. Konya.
- Işıklar Pürçek, K. (2016, 6-7-8 Ekim), *Gençlik ve Müzik Müziği Detokslamak*, . Barlak H, Dindi E, Kuzucan T. (Editörler). Sinop Üniversitesi Uluslar Arası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 1 (2). Sinop.

- İşıtan, İ. (2014). *Sufi Psikolojisi ve Sülemi'ye Göre Sufi Benlik Dönüşümü*, Ankara: Divan Kitap.
- İşıtan, İ. (2016, 6-7-8 Ekim). *Sûfi Yaşamın Gençliğin Ahlâki Değer Yargılarının Gelişimine Katkısı*, H. Barlak, E. Dindi ve T. Kuzucan (Editörler), Sinop Üniversitesi Uluslar Arası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler Kitabı.1 (2). Sinop.
- İmren Y. ve Özkan A. (2017). Türk Tasavvuf Öğretisi Olarak Mevlevîlikte Manevi Eğitim, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*. 2(1). 48-55.
- İnanır, A. (2017, 3-4 Kasım). *Sema, Raks ve Devran Tartışmaları Bağlamında Osmanlı Düşüncesinde Zikir Esnasında Mûsikî ve meşruiyeti*, Ş. Özdemir ve A. Gün (Editörler), Geçmişten Günümüze Uluslararası Dini Musikî Sempozyumu (Bildiriler Kitabı), Amasya Üniversitesi. Amasya, 573-582
- İsmail Bin Ahmed El-Ankaravi. (2012). *Mevlevîler Yolu*, Şeyh Rûsühiddin, Sadeleştiren ve Yay Haz: M. Kanar, İstanbul. Şûle Yayınları.
- İsmailoğlu, M. (2016). *İmam Gazalide Nefsin Mertebeleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Anabilim Dalı. Ankara.
- İz, M. (1969). *Tasavvuf*, (1.Baskı). İstanbul: Rahle Yayınevi.
- Jahanara, M. (2006, 25-28 Mayıs) Semaartistic Presentation Or Rumi In Performing Art, *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, Çanakkale, 633-640.
- Kara, İ. (2006). Din Eğitimi, *Din Hizmetleri ve Tasavvuf, Diyanet İlmi Dergisi*, 42 (2), 107-124.
- Kara, M. (2006). Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Bursa, 15 (1), 1-22.
- Kayaoğlu, İ. (1998). *Sema'nın Menşei Hakkında Birkaç Söz*. 9.Milli Mevlânâ Kongresi(Tebliğler), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 85-92.
- Kayıklık, H. (2011), *Tasavvuf Psikolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kemikli, B. (2007) Mesnevi ve Türk İrfanı: Mesnevihanlık Geleneği, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 1-20.
- Kılıç, R. (2005). Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sufi Çevreler: Toplu Bir Bakış Denemesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. (33), 227-246.

- Kılınç, T. (2013). *Mevlânâdan Torunlarına Yol Rehberi*, İstanbul: Gülnesli Yayınları.
- Konukseven H. (2006). *Hız. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim ABD Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- Konur, H. (2007). *Sufî Ahlakı (Din Ahlak ve Tasavvuf*, İstanbul: Ensar Vakfı Yayınları.
- Kurt, H. (2008). El'Bârikât'ta Zikir ve Duanın Psikolojik Boyutu, *Harran Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*. Urfa. (20). 181-192.
- Kuşatan, A. (2002). Nefis Mertebelerine Psikolojik Bir Yaklaşım, *Tasavvuf ve İlmi Araştırmalar Dergisi*, Cebecioğlu, E.(Editör), Ankara. (9).119-128.
- Küçük H. (2011). *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, İstanbul: Ensar Yay.
- Küçük S. (2010) *Ortak kader: Osmanlı'nın son yılları ve Mevlevîlik*, Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri, M. E. Kılıç, C. Güngör ve M. Çiçekler (Editörler), İstanbul, Motto Project yayını, (2). 715-732.
- Küçük, H. (2009). “*Semâzen*”, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. (36). 565.
- Lewis Franklin D. (2010). *Mevlânâ “Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı”*, (Çev: G. Çoğalı Güven ve H. Koyukan), İstanbul: Kabalcı Yayın Evi.
- Mevlânâ, (2008). *Mesnevi*, Çev: Derya Örs (1-5-6.) defter, Hicabi kırlangıç, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları. (2-3-4.).
- Olgun, T (Tahirül Mevlevî). (1995). *Çilehane Mektupları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ölmez, A. (2011). *Dede Efendi'nin Ferahfeza Mevlevî Ayininin Makam Usûl ve Ezgisel Yönden İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Ana Sanat Dalı, Afyonkarahisar.
- Öngören, R. (2004) “Mevlânâ Celaleddin-i Rumi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, (29). 441-448.
- Ösen, S. (2013). Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Olmayanların Sikke Giymesine Karşı Alınan Önlemler, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol 2, No. 1, Karabük. 242-252.
- Ösen, S. (2015). *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevîlik(19.Yüzyıl)*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Özcan, N. (2004). “Mevlevî Ayini”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, (29), 464-466.
- Özçelik M. (2012). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Mevlânâ, Mevlevîler ve Mevlevîhaneler*, Konya: Rumi Yay.
- Özdek, A. (2013). Konya Türkü Metinlerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik Üzerine Bir Araştırma, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 1(2). 30-46.
- Özönder, H. (1994). *Karaman (Larende) Mevlevî-Hanesi*, Osmanlı Araştırmaları.(14), İstanbul, 143-152.
- Saka, Ş. (2001). İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 59-76.
- Savaş, E. (2016). Tasavvuf- Eğitim İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 18-24.
- Saylan, B. (2013). *Mevlânâ Âilesi ve Mevlevîlik’te Çelebilik Makâmı - Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân Örneği* -,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri ABD. Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul.
- Sipehsalar Feridûn Bin Ahmed-i, (2011) *Mevlânâ ve Etrafındakiler (Sipehsalar Risalesi)*, (Çev: T. Yazıcı), İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Soylu Bağçeci, F. (2017). *Günümüz Anlayışında Mevlevîlik ve Mevlevî Ayinleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kayseri.
- Şapolyo, E. B. (2013). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Milenyum Yayınları, Elif Kitab Evi.
- Tan A. - Uruş Kır D. (2014), İtrî’nin Segâh Ayini’nin Altı Nota Nüshası Üzerinde Makamsal Bir İnceleme, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 2(2), Diyarbakır, 19-30.
- Tanrıkörür Ç. (1991). “Âyin”, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 4, 251-252.
- Tanrıokur B. (2004). “*Mevlevîyye*”, İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, (29). 468-475.
- Tok, E. (2014), XWII. Yüzyıl Mevlevî Şairlerin Şiirlerinde Sema, *Sufi Araştırmaları*, 5 (10). Manisa, 81-110.
- Top H. (2007). *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, İstanbul: Ötüken Yay.

- Trabzonlu Köseç Ahmed Dede, Çev: Ahmet Remzi Akyürek, hzrl: Ali Üremiş, (2007). *Et-Tuhfetü'l- Behiyye Fi't- Tarikati'l- Mevlevîyye Tercümesi (Zâviye -i Fukara)*, Ankara: Serender Yayınevi,
- Türker, Ö. (2006), “*Nefis İslam Düşüncesi*”, İslam Ansiklopedisi. TDV. (32) , 529-531.
- Uludağ S. (2004). *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- William, C. C. (2005). Rûmî ve Mevlevîlik (çev, S. Arpaguş), *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, (14). 709-727. (Orijinal Makalenin Yayın Tarihi1991).
- Yıldırım, F. (2011). Geçmişten Günümüze Türk Müziğinde Toplu İcra Anlayışı Üzerine Bir İnceleme, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30). 129-143
- Yöndemli F. (1997). *Mevlevîlikte Semâ Eğitimi*, (1. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yöndemli F. (2007). *Mevlevîlikte Semâ ve Musiki*, NKM Yay., Aralık 2007.
- Yönetken, H. B. (2003). *Kıyami Zikirler ve Türk dini Raksları*, Hzrl: C. Çiftçi. Tasavvuf kitabı, Kitabevi, İstanbul.
- Yücekal Ermetin, G. (2007). *Mevlevilik Anlayış Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nurşen ŞAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum/Hınıs 26.07.1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/Fars Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrenimi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü/ Din Eğitimi Anabilim Dalı
Yabancı Dil	----
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	1-Erzurum Aziziye İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü/ Ücretli Öğretmenlik/ 2015
İletişim	
E-Posta Adresi	nursen-san@windowlive.com
Telefon	05342688995

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tez Başlığı / Konusu

30/10/2018

.....Mevlasi Ayinlerinin Fatiha Boyutu.....
.....
.....

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turkmen intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14 (.....Dört.....) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

30/10/2018

Nurşen SAN
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı : Nurşen SAN

Öğrenci No : 169214006

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı :

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN

Prof. Dr. Sabahattin Çelebi
30/10/2018

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

...../...../2018

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü